

Katrine Hiis

«Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner»

-feltarbeid, et opphav til relasjonell kunst

Høgskolen i Sørøst-Norge
Fakultet for estetiske fag, folkekultur og lærerutdanning
Institutt for forming og formgiving
Lærerskoleveien 40,
3679 Notodden
<http://www.usn.no>

© 2016 Katrine Hiis

Denne avhandlingen representerer 60 studiepoeng

Sammendrag

Denne avhandlingen beskriver en undersøkelse foretatt i en institusjon for oppfølging av mennesker med bakgrunn i rusavhengighet- og kriminalitet, der kreative aktiviteter står sentralt som daglig aktivitet ved institusjonen.

Gjennom deltagende observasjon har jeg på en personlig måte involvert meg med en sanselig innlevelse til feltet. Jeg har forsøkt å besvare problemstillingen: «Hvordan oppleves skapende arbeid for mennesker i utfordrende livssituasjoner?».

Som en del av datainnsamlingen foretok jeg flere forskningsintervjuer underveis, og fotografi ble brukt som supplement til det skriftlige arbeidet. På basis av det jeg fant ut, både utarbeidet -og utførte jeg et kunstprosjekt på undersøkelsesstedet med utgangspunkt i å forsøke å besvare mitt neste forskningsspørsmål: «Hvordan kan erfaring fra feltarbeid komme til uttrykk i en relasjonell kunstinstallasjon?».

Avhandlingen har sin hovedtyngde i empirien, men som teoretisk forankring knyttes arbeidet opp til teori om blant annet identitet og relasjonell kunst. Jeg diskuterer mitt didaktiske ståsted i feltarbeidet og utdyper sammenhengen mellom valg av kunstnerisk uttrykk og samtiden. Feltarbeidet har etterlatt unike spor mellom meg som forsker og feltet.

Abstract

This report describes a study made in an institution for people with backgrounds in drugaddiction -and crime, where creative activities are central to the daily activities.

Through observation and participation, I met with the research-field in a personal way with open senses, so to speak. I have tried to answer my research-question: “What experience do people in challenging life-situations get out of creative activities?”

As part of the data-collection, I made several research-interviews along the way, and photography was used to supplement the written work. On the basis of what I found in the survey, I both prepared - and performed an art-project in the institution where I attempted to answer my next research-question: “How can experience from fieldwork be expressed in a relational art-installation?”

The main emphasis of the report is situated in the empirical data. The theoretical support includes; theory of identity, and relational art. I discuss my didactic standpoint of fieldwork and elaborate the relationship between the choice of artistic expression and contemporary issues. The fieldwork has left unique traces between the field -and me as a researcher.

Forord

Jeg er kommet til veis ende etter fem flotte og berikende år ved Høgskolen i Telemark/Høgskolen i Sørøst-Norge. Studiet har vært en dannelsesreise både faglig og personlig. Jeg vil rette en stor takk til masterteamet og gode medstudenter for utveksling av erfaringer og tilbakemeldinger underveis. En spesiell takk til de to stødige og positive veilederne mine, Jadwiga Podowska og Helene Illeris som raust har delt av sin kunnskap, og gitt meg god og konstruktiv veiledning på veien. Tusen takk til Marianne Birkeland Øvrebø, som så gledelig sa seg villig til å lese korrektur på avhandlingen før den havnet i trykken.

Takk til min kjære Knut, som har støttet meg hele tiden, også etter at han ble slagrammet. Han er min helt hver dag. Han har fått meg ut på utallige turer og vartet meg opp med nydelig mat, det har vært ubetalelig hyggelige avbrekk i arbeidet. Takk til mine tre fantastiske sønner, Benjamin, Aleksander og Sebastian, som alltid heier på mammaen sin og som har vært suverene med oppmuntringer, og gitt meg skulder -og nakkemassasje gjennom alle disse årene.

Sist men ikke minst vil jeg takke alle ansatte, frivillige og deltagere på Tilja Oppfølgingssenter som tok meg så hjertelig inn i varmen under forskningsperioden og bidro til at denne studien ble mulig. Jeg er evig takknemlig for møtet med dere.

Skien, mai 2016

Katrine Hiis

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	3
Abstract.....	4
Forord	5
1 Innledning	8
1.1 Bakgrunn for undersøkelsen	8
1.1 Problemstilling.....	11
1.2 Begrepsavklaring.....	13
1.3 Presentasjon av forskningsområde	14
1.4 Utvelgelse av undersøkelsessted	14
1.5 Disponering av oppgaven.....	16
2 Teoretisk forankring.....	17
2.1 Identitetsbegrepet.....	17
2.1.1 Kreativitet.....	21
2.2 Kobling mellom kunst og didaktikk.....	22
2.3 Relasjonell estetikk.....	23
2.4 Oppsummering	25
3 Undersøkelsene på Tilja.....	27
3.1 Metode.....	29
3.1.1 Samfunnsvitenskapelig forskningsmetode	29
3.1.2 Forberedelse	31
3.1.3 Deltagende observasjon	31
3.1.4 Min deltagerrolle.....	36
3.1.5 Semistrukturert forskningsintervju	37
3.2 Ethiske aspekter.....	39
3.3 Oppsummering av min rolle.....	41
4 Deltagernes opplevelser av skapende arbeid på Tilja.....	43
4.1 Bakenforliggende utfordringer	43
4.2 Analyse av første problemstilling	47
4.2.1 Opplevelse, følelse og forandring.....	47
4.2.2 «Et forbaska viktig sted»	53
4.2.3 Mestring og mot	57
5 Mitt skapende prosjekt	59

5.1	Prosesen i prosjektet	62
5.1.1	«Å gjøre inngrep».....	63
5.2	«Julebordsbordet» i en kunstkontekst.....	64
5.2.1	Kunstinstallasjon på undersøkelsesstedet	67
5.2.2	Mine meningsbærende artefakter som bidrag i kunstprosjektet	71
5.2.3	Deltagerne- og de ansattes bidrag i kunstprosjektet	75
5.3	Utstillingsbesøk i Oslo Rådhus	80
6	Feltarbeid, et opphav til relasjonell kunst	82
6.1	Analyse av andre problemstilling	82
6.2	Kunstinstallasjon på Høgskolen	84
6.2.1	Fra «antroblikk» på Tilja til «kunstblikk» på Høgskolen	85
7	Didaktikk, en bro for læring	87
7.1	Oppgavens bidrag til didaktikk i kunst og håndverksfaget	88
7.2	Performativ didaktikk.....	89
7.2.1	«En potpurri av fingeravtrykk».....	89
8	Drøfting og konklusjon.....	93
8.1	Masteroppgavens bidrag til fagfeltet	93
8.2	Egne betraktninger i etterkant av arbeidet.....	95
	Referanser.....	100
	Figurliste	104
	Vedlegg.....	106
	Vedlegg 1: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet	106
	Vedlegg 2: Kvittering fra NSD.....	107
	Vedlegg 3: Intervjuer.....	108
	Vedlegg 4: Komprimert intervju, en oppsummering.....	119
	Vedlegg 5: Tale til Tilja	122
	Vedlegg 6: Sitater benyttet i kunstinstallasjonen	123

1 Innledning

Det er den draumen

Det er den draumen me ber på
At noko vedunderleg skal skje,
At det må skje –
At tidi skal åpna seg
At hjarta skal åpna seg
At dører skal åpna seg
At kjeldor skal springa –
At draumen skal åpna seg
At me ein morgonstund skal glida inn
På ein våg me ikkje har visst um

-Olav H. Hauge-

Johannessen, 2007:15 (Diktet er opprinnelig fra *Dropar i austavind*, Noregs Boklag, 1966).

Noen ganger, kan denne reisen kalt livet, oppleves ganske krokete og vanskelig. De fleste opplever utfordringer i korte eller lange perioder. Som diktet til Hauge illustrerer, så har man ofte et håp og en tro på at i motgang, så skal det finnes en utgang, der fremme, som skal kunne åpne for glede og en lysere fremtid.

Utgangspunktet for avhandlingen bygger på egen erkjennelse fra hvordan det oppleves å drive med skapende arbeid i en utfordrende livssituasjon. Begrepet *Utfordrende livssituasjon* i denne oppgaven, menes med at man står i en krise som oppleves sterkere enn en hverdagslig stressende situasjon - som tidsklemme, tenåringer i huset, eller overgang i et jobbskifte. Jeg mener situasjoner der en må lære å kjenne seg selv på nytt, stille de store spørsmålene og gripe fatt i livet på nye måter i krisen, eller på vei ut av den.

1.1 Bakgrunn for undersøkelsen

For et drøyt år siden ble kjæresten min rammet av hjerneslag. Jeg var i ferd med å ta fatt på pilotoppgaven ved siden av å være pårørende. I min tilværelse som student er jeg mamma til tre gutter, og bonus-mamma til min kjærestes tre barn. Det derfor intenst når

sykdommen rammet oss så plutselig. Livet ble snudd på hodet. Likevel klamret jeg meg fast til å fullføre skoleåret, selv om det stormet. Fordi det stormet! Piloten ble min hjelp i krisen. Jeg fikk pustepauser, ro, påfyll og håp. Jeg var mye utendørs, det var der jeg skulle arbeide. Gjennom maleri ville jeg fange lysets bevegelse, kjenne naturens puls, fargespill og liv. Det resulterte i mange bilder både fra vidda og ved kysten. Og det gjorde noe med meg, i ettertid ser jeg det enda bedre, hvor godt det var å holde på med det skapende arbeidet. I fortvilelsen og utmattelsen, opplevde jeg å bli trøstet av naturen, og i det å male disse maleriene. I landskapet tok jeg i bruk alle sansene, i det jeg dokumenterte tid, endring og liv. Mest av alt kjente jeg på at mitt indre var i bevegelse, endring og utvikling. Uttrykksmessig var det kanskje ikke så synlig, men som maler skjedde det noe i meg. Kunsten fikk en ny og dypere mening, nye rom for frihet ble åpnet, en mulighet og et språk jeg ikke hadde erfart så sterkt tidligere. Kunne dette inspirere meg videre inn i nye ideer? Kunne jeg inspirere andre? Jeg ble nysgjerrig på å høre andres historier. Hva kan kunsten og det å lage noe, gjøre med andre?

Etter at ting hadde roet seg litt for oss, og kjæresten min viste mer og mer fremgang og bedring, kjente jeg at interessen for å samtale med andre ble sterkere og sterkere. Jeg fikk nye tanker om hva masteravhandlingen min kunne brukes til, nemlig å forsøke å belyse hvilken glede og mening skapende arbeid kan gi.

Allerede mot slutten av 1800-tallet var pedagoger opptatt av verdien av den personlig pregede biten av husflidstradisjonen og folkekunsten. De ønsket at elever skulle bli motivert og inspirert gjennom oppgaver og arbeidsmåter som appellerte til fantasi, personlig valg og problemløsning. Lærerne ønsket å legge til rette for en «hjelp til selvhjelp»-tankegang (Haabesland & Vavik, 2004).

I den Norske skole har man nå i lang tid hatt utvikling av kulturell identitet som et viktig mål. Skolen sikter mot å utvikle elevenes opplevelse av *tilhørighet* i sitt miljø, både lokalt og nasjonalt (Haabesland & Vavik, 2004), men hva med arenaene utenfor skolesammenheng? I følge Haabesland og Vavik handler dette om behov og verdier:

Arbeidene med materialer som tre, metall, tekstil og leire har lang tradisjon i vårt land. Når noen materialområder, redskaper og teknikker i kunst og håndverk har holdt seg over tid, så er det kanskje både fordi de tilfredsstiller behov og krav som er uavhengig av tid og fordi de representerer kulturelle verdier som vi ønsker å ta vare på (2004:24).

Jeg ville se på hvilke andre, mer usynlige faktorer som inntreffer gjennom å lage/skape noe i min masteroppgave.

Dermed startet letingen etter et egnet sted å foreta besøk og dypdykk. «Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner», ble mitt tema og utgangspunkt for arbeidet.

I startfasen av oppgaven, sommeren 2015, snakket jeg med mennesker i ulike miljøer og tok opp tematikken med dem, for å høre andres tanker om emnet. Jeg samtalte med folk fra helsevesenet, skolesystemet, politiet, kunstnere, pårørende og psykisk- og fysisk syke. De viste alle engasjement og tro på at skapende arbeid kan ha positiv betydning for mennesker som står i ulike vanskeligheter i livet.

Så kom høsten 2015, og jeg fikk mulighet til å følge hverdagen på Tilja Oppfølgingssenter i Skien. Denne virksomheten er etablert innunder Kirkens Sosialtjeneste, som er en diakonal stiftelse med virksomheter innen helse -og sosialfeltet spredt over hele landet. På Tilja tilbys i hovedsak tiltak for personer med bakgrunn i rusavhengighet og kriminalitet. På dette stedet fikk jeg kontakt med mennesker i utfordrende livssituasjoner og et møte med kunst og håndverk utenfor skolesammenheng, som jeg var ute etter.

Spesielt for min avhandling er at tyngden i det skriftlige arbeidet ligger i empirien, altså den kunnskap som bygger på erfaringen fra observasjon og deltagelse i feltarbeidet. Masterstudenter flest fordypet seg i sitt eget skapende arbeid, med utgangspunkt i sine egne erfaringer knyttet til for eksempel møte med ulike materialer, og bidrar til forskning og forbedring av faget på denne måten. Else Marie Halvorsen mener at den estetiske dokumentasjonen slik den er kommet til uttrykk i ulike hovedfag- og masteroppgaver, omfatter både private utlegninger og arbeid av mer allmenn karakter. Personen selv blir et viktig «forskningsinstrument» siden oppgaven skal inneholde egen praktisk-estetisk dokumentasjon. Et slikt ståsted kan begrunnes ut fra en av fenomenologiens teser: at verden oppfattes og struktureres av individet (Halvorsen, 2011).

Jeg synes masterstudiet gav meg en gylden mulighet til å bevege meg inn i et nytt felt, ut i feltet og til å kjenne betydningen av kunst og håndverksfaget gjennom møter med andre mennesker. Med dette mener jeg at jeg ønsket å sette meg inn i andres perspektiver rundt hvilke prosesser andre erfarer med å arbeide skapende. Hvilke ringvirkninger har ulike kunst og håndverksrelaterte aktiviteter for andre? Mange tar utgangspunkt som kunsthøgskoleforskere der den som skaper og den som utforsker er en og samme person, og der subjektets perspektiv er innfallsvinkelen til noe allment. Mens i mitt prosjekt lar jeg meg påvirke av empirien i stor grad.

Den etter hvert ganske grundige undersøkelsen i feltet førte til betraktninger vedrørende kunstdidaktikk. Aure og Bergaust mener at forholdet mellom didaktikk og samtidskunst

har vært lite drøftet i vårt fagområde innenfor kunst og håndverk, og de opplever at det uttrykkes et behov for en utvidet refleksjon rundt kunstdidaktikkens potensial i dag (Aure & Bergaust, 2015), det engasjerte meg til selv å bidra på dette området gjennom mitt arbeid.

Empirien inspirerte meg til å åpne for at mitt eget kunstneriske uttrykk skulle ta uante veier i mitt skapende prosjekt. En interesse for samtidskunsten og hvilke muligheter som ligger i den vokste frem gjennom arbeidet på Tilja.

1.1 Problemstilling

Jeg tror at skapende arbeid er viktig for mennesker, og min hypotese er at å arbeide kreativt eller bare å forme noe med hendene, kan være til hjelp i utfordrende livssituasjoner. Hypotesen har grunnlag i min egen opplevelse av virkningen skapende arbeid hadde på meg i en vanskelig tid som jeg nevnte innledningsvis.

Halvorsen mener at i en fenomenologisk kontekst er noe av filosofien at problemstillingen må være åpen, slik at selve livet og virkeligheten kan influere på problemstillingen. Det kan i noen sammenhenger bety at problemformuleringen blir et resultat av et samarbeid mellom forskeren og dem som er i den praktiske situasjonen og kjenner livet (Halvorsen, 2011). «Let etter forskningsspørsmål og begreper som kan åpne for en dypere forståelse av det samfunnet du studerer», foreslår Fangen (Fangen, 2010:35). Videre skriver Fangen at «[...] jo mer eksplorerende formålet med studien er, jo mer åpent kan du definere temaene og forskningsspørsmålene der» (2010:45).

Med utgangspunkt i hypotesen valgte jeg å ha en forholdsvis klart definert problemstilling fra starten av arbeidet, for så å stille meg mer åpen, som jeg vil utdype litt mer nedenfor.

Den andre problemstillingen, er grunnlag for mitt skapende arbeid. Den er utarbeidet *etter* mine erfaringer fra å arbeide med å finne svar på den første problemstillingen.

Min første problemstilling lyder som følger:

1. Hvordan oppleves skapende arbeid for mennesker i utfordrende livssituasjoner?

Denne problemstillingen er direkte trukket ut av min egen nysgjerrighet, etter min egen erfaring fra problemområdet. Jeg så også et behov for et søkelys på dette tema etter alle de ulike samtalene med folk fra de forskjellige fagfeltene jeg møtte i startfasen. Og jeg har enda ikke funnet noen tilsvarende forskning på akkurat dette fra før. Det oppleves aktuelt

både i kunst - og håndverksøyemed, og i fra helsefaglig sammenheng, da det finnes mange kunst og håndverksrelaterte aktiviteter i ulike sentre for oppfølging og rehabilitering rundt om i landet.

For å finne svar på min første problemstilling, gikk jeg forholdsvis åpent til verks inn i forskningsområdet og lot den deltagende observasjonen lede meg til å finne veier inn i dybden.

Mitt andre forskningsspørsmål ønsket jeg skulle komme til på bakgrunn av empirien og det kan sammenlignes med forskning innen en *naturalistisk retning* og *grounded theory*.

Fangen skriver litt om disse i boken, *Deltagende observasjon*:

I 1960-årene, da ulike naturalistiske retninger sto sentralt i feltforskningen, både i angloamerikansk og norsk sosiologi, var idealet at teorier og begreper skulle «vokse naturlig frem» av datamaterialet i stedet for å defineres på forhånd. Dette kjennetegner feltstudiene både til de såkalte gullaldersosiologene i norsk sosiologi (jf. Album 1996:21) og *grounded theory*-retningen utviklet av Glaser og Strauss (1967) (Fangen, 2010:23).

Min andre problemstilling lyder som følger:

2. Hvordan kan erfaring fra feltarbeid komme til uttrykk i en relasjonell kunstinstallasjon?

Det at jeg valgte to ulike fremgangsmåter for å formulere de to problemstillingene, ser jeg på som en styrke i mitt arbeid. Den første fungerte som en direkte inngang til undersøkelsesstedet og den andre problemstillingen var avhengig av at jeg tilegnet meg dyptgående materiale slik at det kunne lede meg til en egnet problemformulering. Å ha den andre problemstillingen klar fra begynnelsen ville ikke vært mulig, den er kun kommet til fordi jeg åpnet meg tilstrekkelig fordi jeg ville se hva jeg kunne finne «nyttig» å undersøke. Med nyttig mener jeg at: for det første oppdaget jeg at jeg under oppholdet på Tilja utviklet jeg et ønske om å inkludere deltagerne og de ansatte i det skapende arbeidet mitt. For det andre ønsket jeg å skape noe stedsspesifikt som kunne «fortelle» historier fra hva jeg hadde erfart, og ikke minst ønsket jeg å bringe kunst til stedet, som kunne danne en forbindelse til samtiden og vise mulighetene som finnes innfor kunstfeltet i dag.

Hadde jeg laget problemstilling 2 i forkant av feltstudiet ville det skapende arbeidet mest sannsynlig omhandlet figurative oljemalerier, fordi det er den uttrykksform jeg har mest erfaring med og derfor ville det vært et naturlig valg for meg. Jeg tror det ville «låst meg» veldig og det ville ikke ha gitt den samme «klangen» til empirien, for under hele oppholdet mitt var ikke maleri noe som preget aktivitetene særskilt på Tilja. I stede for å ha fokus på noe jeg kunne fra før, ville jeg heller se hva nytt jeg kunne lære gjennom empirien.

1.2 Begrepsavklaring

Skapende arbeid

Med bakgrunn som utdannet faglærer i formgivning, kunst og håndverk, vil jeg vise til læreplanen for kunst og håndverk sin beskrivelse av praktisk skapende arbeid. Dette begrepet forklares der som en handling i å gi form til opplevelser (jeg tolker det som å skape noe gjennom kontakt med sine følelser og emosjoner, i opplevelsen eller ut i fra erfaringen) og utvikle produkter. Utvikling av fantasi, kreativitet, motorikk og håndlag fra det enkle til det mer avanserte er viktige dimensjoner i faget (Udir, 2016).

På Tilja kan deltagerne få prøve ut sine kreative evner (Lillenberg, 2015). Slikt arbeid kan kanskje hjelpe deltagerne i å skape sin identitet? Haabesland og Vavik, deler noen tanker om dette i boken *Kunst og håndverk, hva og hvorfor*. Og kanskje er det nettopp det med en mulighet for å kunne forme sin nye identitet en viktig faktor for mennesker i utfordrende livssituasjoner?

I kreativt skapende arbeid kan vi aktivt være med på «å skape vår egen identitet». En virkelig skapningsprosess, uansett materialer eller uttrykksformer, tvinger oss til å ta standpunkter og avgjørelser. Vi avslører – ikke minst for oss selv – hva vi mener og hvem vi er. I en tid da tilbudet på «identifikasjonsmodeller» er stadig økende, kan skapende aktivitet motvirke en passiv overtakelse av ytre og kunstig identitet (Haabesland & Vavik, 2004:23).

Feltarbeid

Jeg har valgt å støtte meg til Hammersley og Atkinsons (2012) forklaring av dette begrepet.

Feltmetodikk handler om å utvikle virkelighetsnær forståelse og samle data ved å oppholde seg i det felt som studeres. I feltarbeidet gjøres det bruk av en rekke fremgangsmåter for direkte å kunne høre og observere hva de studerte aktører sier og gjør (2012:8).

Som feltforsker deltar man i folks daglige liv over en lengre periode der man ser, lytter og stiller spørsmål for å forstå feltet man befinner seg i. Denne form for nærhet gir gode muligheter for forståelse av folk på deres premisser (Hammersley og Atkinsons 2012:8).

Feltarbeidet jeg foretok var kvalitativt. Jeg brukte deltagende observasjon, intervju og tok bilder som del av undersøkelsen.

1.3 Presentasjon av forskningsområde

Mitt tema og område for forskningen er som sagt *skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner*. Det viste seg at dette er ikke en tematikk som så mange har undersøkt i vårt fag tidligere, da må vi over i kunstterapiet og det blir noe ganske annet.

Jeg har funnet kun en tidligere masteroppgave i formgivning, kunst og håndverk som har noen likhetstrekk med min egen. Den er skrevet av Marthe Moe Schøyen ved HiOA i 2008. Hun gjorde sin forskning på et dagsenter med lavterskeltilbud med kreative verksteder. I oppgaven fokuserer hun på relasjonene som fremtrer i *møtet* mellom menneskene på Aktivitetshuset. Hun stilte spørsmålet: Hvordan kan kunst og håndverksrelaterte aktiviteter åpne for møter på Aktivitetshuset Prindsen? (Bymisjon, 2008). Til forskjell fra min situasjon, hvor jeg har fokus på deltagerne spesielt, ønsket hun i sin oppgave å si noe om faglærerrollen på dette senteret, da både hun og hun som arbeidet på senteret var faglærere i kunst og håndverk.

Min avhandling strekker seg nødvendigvis også ut i områder innenfor helsefag, det har derfor vært viktig for meg å orientere meg innenfor dette fagområdet også. I boken *Feltmetodikk*, mener Hammersley og Atkinson at:

Kreativ lesing bør helst bedrives parallelt med hele forskningsprosessen. Kildene kan ha ulik opprinnelse. Mange av våre mest anerkjente sosiologiske mentorer har hatt nytte av å lese fra et bredt spekter med en åpen og prøvende innstilling (Hammersley & Atkinson, 2012:272).

Jeg forsøkte selv å benytte meg av dette.

1.4 Utvelgelse av undersøkelsessted

For å finne et egnet sted tok jeg kontakt på telefon og/eller besøkte rehabiliteringssentre og oppfølgingssentre. (Klinikk fysikalsk medisin og rehabilitering, Kysthospitalet, Rehabiliteringssenteret AiR, Rauland, Sunnås rehabilitering og Tilja Oppfølgingssenter). I forkant undersøkte jeg sentrenes nettsider om de hadde kunst -og håndverksrelaterte aktivitetstilbud for deltagerne. Jeg vurderte først å foreta feltarbeid på flere steder, for sammenligning, men jeg fant ut at det ville blitt for tidkrevende, ettersom jeg ønsket å gå i dybden i feltarbeidet. For det er slik, i følge Hammersley og Atkinson, at dess fler miljøer man ønsker å oppsøke, jo kortere tid har man på hvert sted. Forskeren må foreta et valg mellom bredde og dybde i forskningen (Hammersley & Atkinson, 2012). Hvorfor jeg valgte nettopp å ta kontakt med ulike institusjoner, har nok sammenheng med at jeg selv var innom sykehus og rehabiliteringssenter i perioden med pilotoppgaven vedrørende min

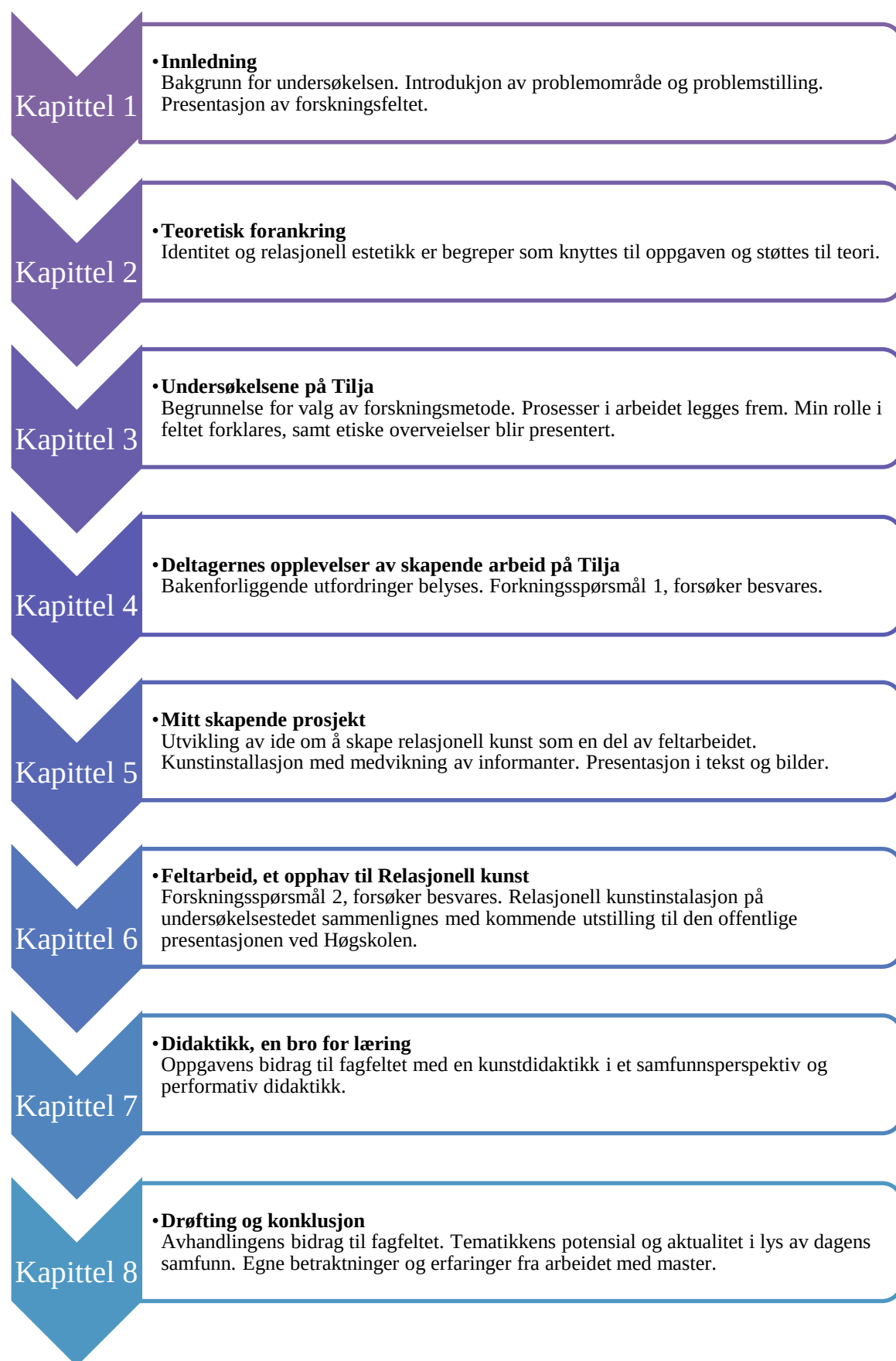
kjærestes sykdom. Møte med ulike pasientgrupper, der jeg så hvordan menneskers liv var blitt forandret mer eller mindre drastisk, gjorde sterkt inntrykk på meg og ideene til masteroppgaven vokste gradvis med disse opplevelsene.

Spesielt på Sunnås og Tilja Oppfølgingssenter møtte jeg stor interesse da jeg presenterte mitt interessefelt og mine tanker for master. Da Tilja Oppfølgingssenter ligger i byen jeg bor i, falt valget på dette stedet. Det å møte et *gjensidig engasjement* for tematikken fra ledelsen der var godt, jeg fikk tilbud om å delta når som helst og hvor lenge jeg ønsket. Tilliten fra dem påvirket hverdagen min positivt. Jeg fikk god støtte gjennom hele oppholdet.

Kirkens Sosialtjeneste som er Tilja oppfølgingssenter sin organisasjon har en faglig grunnforståelse som er ressursorientert og baserer seg på kognitiv psykologi. Deres faglige tilnærming er eklektisk, men preges av løsningsfokus, relasjonsarbeid og ulike psykososiale metoder med vekt på positive mestringserfaringer (Tilja oppfølgingssenter). Med en slik helhetlig tenkning til grunn, var dette feltet et godt utgangspunkt for undersøkelsen. Det religiøse aspektet vil si at virksomheten skjer med utgangspunkt i det kristne menneskesyn med respekt for den enkeltes integritet som et helt menneske (Kirkens Sosialtjeneste, 2016).

Som tidligere nevnt, har de fleste deltagerne bakgrunn i rusavhengighet og kriminalitet, noe jeg ikke identifiserer meg med. Jeg fokuserte på en gruppe mennesker som ikke er i samme situasjon som meg selv. På denne måten kunne jeg forholde meg til det jeg skulle på en litt mer distansert måte enn jeg kanskje ellers hadde gjort, om jeg for eksempel hadde valgt en pårørende gruppe for slagpasienter.

1.5 Disponering av oppgaven

Figur 1: Disposisjon for avhandlingen

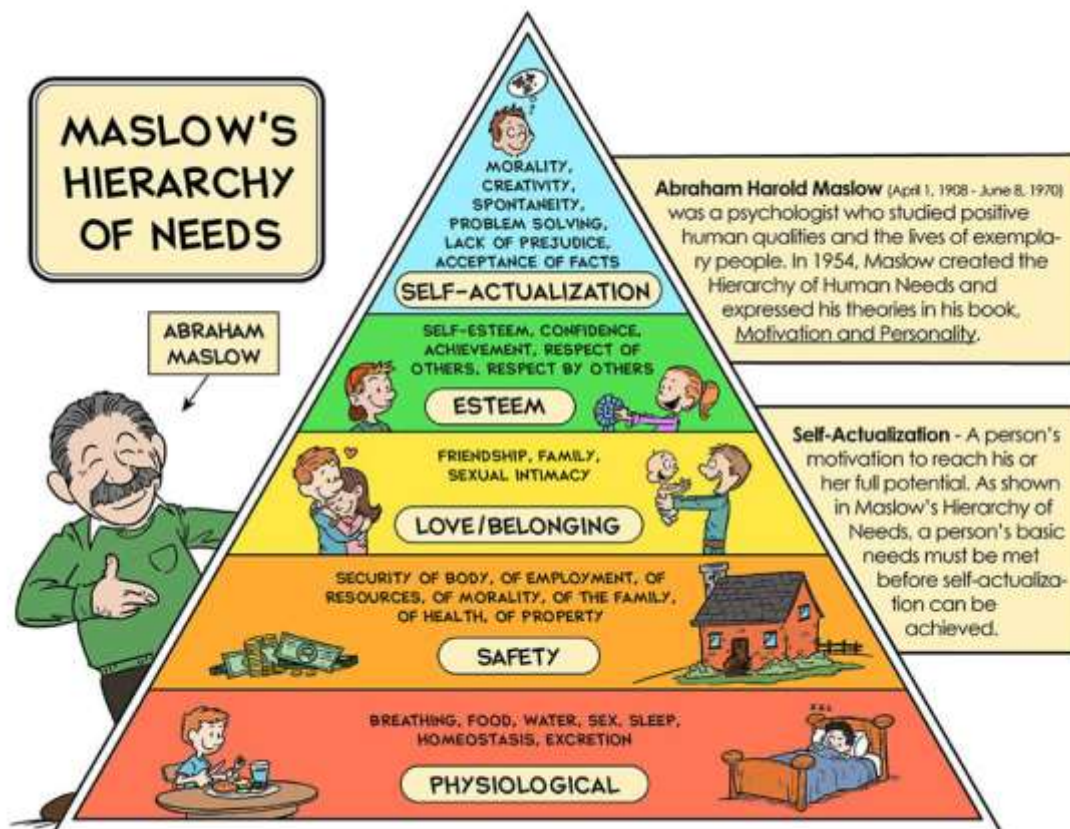
2 Teoretisk forankring

Som tidligere nevnt er dette er en masteravhandling der hovedtyngden er lagt på feltarbeidet og generering av empirisk materiale. Teorien har derfor først og fremst hatt den funksjon å støtte opp omkring det. Vektingen i oppgaven avhenger av mine problemstillinger som begge er rettet mot feltarbeidet og mine informanternes opplevelser, dermed inneholder ikke min oppgave en omfattende teoridel.

2.1 Identitetsbegrepet

Å forstå seg selv og bli oppmerksom på sine omgivelser påvirkning er noe av det jeg vil gå inn i her. Jeg har valg en teoretisk tilnærming til begrepet *identitet* (og *selvet*), da mye av arbeidet omhandler enkeltindividers opplevelser. For i undersøkelsen belyses deltagerens medvirkning i sosialt felleskap og bidrag i kreativt arbeid, samtidig som jeg drøfter deres karakterutvikling og mestringsfølelse.

Gunn Imsen (2010), professor i pedagogikk, har skrevet boken: *Elevers verden*, en innføringsbok for studenter. Boken omhandler pedagogisk psykologi og tar for seg blant annet humanistiske motivasjonsteorier og teori om personlighetsutvikling. I mitt arbeid har jeg sett at behovenes styrke og dominans varierer fra individ til individ. Den Amerikanske psykologen Abraham Maslow (1908-1970), er mest kjent for sitt behovshierarki som kan forklares som grunnleggende fellestrekk ved menneskers atferd, en tilsynelatende enkel teori, men med et komplisert samspill (Imsen, 2010). Oversikten i figuren nedenfor viser enkelt de ulike kategoriene for behov vi mennesker har.

Figur 2: Maslows behovspyramide (The NCLEX prioritization questions and Maslow's Hierarchy of Needs Theory, 2015).

Nedenfor viser jeg til et par sitater fra Imsen (2010), som viser samspill mellom personlighet og miljø:

Det at individet både kan ta imot påvirkning utenfra og samtidig handle ut fra sine egne interesser, betyr at det er *samspillet* mellom personens indre behov og ytre rammer som er viktig. I dette ligger at personen til en viss grad er *selvregulerende*, fordi han eller hun er med på å forme og skape sitt eget liv. Samtidig vil miljøet være med på å sette begrensninger og bestemme vekstvilkårene for personen (Imsen, 2010:382).

Mennesket er et rasjonelt vesen, og alle behov kanaliseres gjennom et filter av refleksjon, vurdering og mer eller mindre realisme i forhold til den ytre verden [...]. Behovene må sees i sammenheng. En viktig grunn er at mennesket ser ut til å være et søkende vesen: Når et ønske eller behov er tilfredsstilt, er det alltid et nytt som melder seg [...]. Hva individet søker etter, vil blant annet være avhengig av hvordan andre behov er tilfredsstilt (Imsen, 2010:383).

Erik Homburger Erikson (1902-1904) var en dansk-tyskøst amerikansk psykolog, med bakgrunn i psykoanalytisk og i sosialantropologisk teoritradisjon (Imsen, 2010).

Erikson (1992) sin bok, *Identitet, ungdom og kriser*, har hatt betydning for arbeidet som har omhandlet mennesker i krise eller sårbare perioder. Jeg har vært opptatt av bakenforliggende faktorer for at vi er slik vi er og reagerer slik vi gjør, og spørsmål som omhandler hvem vi er. Hvordan vil vi vise oss? Og hvordan ønsker vi å bli sett? Erikson

sier at en optimal identitetsfølelse får man gjennom følelse av psykososial velbefinnende (Erikson, 1992:158), videre sier han at:

Typisk for denne følelse er, at man føler sig hjemme i sin krop, har en fornemmelse af, at man ved, hvad man »Stiler mot«, og føler sig tryk i forvisningen om, at man bliver anerkendt af mennesker, der betyder noget for en (Erikson, 1992:158).

Imsen (2010), kobler Eriksons og Maslows tanker om *produktivitet, selvrealisering og stagnasjon* opp til hverandre slik:

Det modne mennesket trenger å ha omsorg og å være nødvendig for noen. Erikson har her først og fremst i tankene det å føde og oppdra den neste generasjon. Men det kan også dreie seg om kreativitet og produksjon på det materielle eller åndelige feltet. Det er tale om en realisering av indre krefter som minner mye om Maslows selvrealisering. Det dreier seg egentlig ikke om noen krise med mulighet for negativt eller destruktivt utfall. Stagnasjon eller «nullvekst» er alternativet som Erikson setter som motsetning (Imsen, 2010:440).

I boken, *Kunsten å leve* (2007), har forfatter Jan Vincents Johannessen (f. 1941) tatt for seg ulike beskrivelser om det å være menneske på godt og vondt. Han tar opp tema om helse, omgang med medmennesker, om å velge å leve til det beste for seg og sine omgivelser, og ikke minst om det å kjenne seg selv. Johannessen er Professor i medisin, tidligere direktør ved Radiumhospitalet og multikunstner innen: maleri, grafikk, fotografi, glasskunst, film, design, bøker, poesi og musikk (2016). Johannessen skrev nylig en artikkel i *Fædrelandsvennen* (2016), der han belyste de helsemessige fordelene med strikking, artikkelen handler om tematikken jeg er opptatt av. Dr. Herbert Benson (referert i Johannessen 2016) er en pioner i avstressings-feltet, og tar for seg sammenhengen mellom kropp og sjel. Han sier at den gjentakende prosessen, som strikking og hekling er, kan indusere en avslappet sinnstilstand. Skoler og fengsler rapporterer at strikking både har en beroligende effekt og øker sosiale ferdigheter, skriver Johannessen (2016). I tillegg kan strikking hjelpe mot depresjon og ha smertelindrende effekt (Johannessen, 2016).

Boken *Musikk og identitet*, av Even Ruud (1997) har også vært kilde til arbeidet, da hans bok omhandler identitet og hvordan vi kan beskrive oss selv. Ruud (f. 1947) er psykolog og professor i musikkvitenskap og musikkterapi (Universitetsforlaget, 2016). I boken kommer det frem at musikk er et av de sterkeste uttrykkene for identitet og tilhørighet. Han viser hvordan musikk utgjør et viktig element når folk skal konstruere sine livsfortellinger.

Kompendiet: *Det estetisk skapende område*, inneholder mange artikler innen kunstfaglig teori, der i blant Dag Østerbergs artikkel, *Kropp og omverdenen* (1984).

Dag Østerberg (f. 1938) er professor i sosiologi og filosofi har studert musikkvitenskap og arbeider innen kultursosiologi (Universitetsforlaget, 2016).

Vi sanser og forstår verden gjennom kroppen, og det er ofte en selvfølgelighet for oss mener Østberg. Kroppen er gitt som en side ved oss selv. Men vår tilværelse er også refleksiv, vi forholder oss ikke bare til omverdenen, men også til oss selv. Refleksjon over tilværelse kan gjøre vår kroppslige tilværelse til noe merkverdig, gåtefullt eller skremmende (Østberg, 1984).

Ruud mener at:

Identitet er [...] ikke noe som kommer til oss ferdig utformet, men noe som preges av vår egen refleksivitet. Identitet er noe som konstrueres samtidig som vi utformer en støpeform for hvem eller hva vi ønsker å være, hvor vi vil tilhøre. I denne matrisen – «selvet i kontekst» - synes sentrale parametre å være våre kroppssopplevelser, vår følelse av historie, vår tilknytning til sted, våre relasjoner til andre mennesker, samt opplevelsen av personlig handlekraft (Ruud, 1997:53).

Opplevelse, som er et viktig begrep i min første problemstilling, er et ord som for ulike individer *kjennes* forskjellig. Det kan henge sammen med mange ulike faktorer, der i blant deres syn på seg selv, deres identitetsfølelse. Det kan være vanskelig å tenke og vite hva du har behov for i en utfordrende livssituasjon.

Jeg viser til *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* sin nettside med utdrag fra en artikkel skrevet av Åshild Lappegard Hauge (2007), *Fakultet for arkitektur og billedkunst* ved NTNU. Dette har fungert som bakgrunnsmateriale for å etablere en generell forståelse for begrepet identitet.

Stedsidentitet er noe jeg opplevde at de ansatte var opptatt av at deltagerne skulle være med å forme med «sin væren» i miljøet. «Tiljaånd», var det også snakk om, og at «sammen er vi alle Tilja». Jeg tenker det var ment som et uttrykk for at de ønsket å bygge en felles identitet i gruppen som skulle være positiv, oppbyggelig og trygg.

«Innenfor sosialpsykologi har teorier om identitet blitt konstruert, testet og modifisert, men det fysiske miljøets påvirkning har stort sett vært ignorert», sier Hauge. Videre skriver hun at:

Et sted kan bli definert som en sosial enhet eller medlemsgruppe som former menneskers identitet. Et sted er ofte forbundet med en viss gruppe mennesker, livsstil og sosial status. I forhold til å bevare et positivt selv bilde vil mennesker foretrekke steder med fysiske symboler som underbygger og fremmer dette og, hvis de kan, unngå steder som har negativ innvirkning på selv bildet deres (Twigger-Ross et al., referert i Hauge, 2007).

Selvkonsepter utledet fra steder vi tilhører, oppstår fordi steder har symboler som er meningsfulle og viktige for oss. Steder representerer personlige minner, og fordi de er lokalisert i den «sosiohistoriske matrisen av intergrupperelasjoner», er de også sosiale minner (delte historier). Steder har ikke permanente betydninger; betydningene er under

konstant reforhandling. Derfor vil steds bidrag til identiteten aldri være den samme over tid (Hauge, 2007).

Boken *Materialitet og dannelse*, av Minna Kragelund og Lene Otto, er ment for universitetsstudenter og andre som er interessert i problematikk rundt materialitet og individ (Kragelund & Otto, 2005). Denne boken er anvendt som støtte til mitt andre forskningsspørsmål i avhandlingen, der jeg arbeider med koblingen *ting* og *individ*. Materiell kultur omfatter de konkrete ting, vi omgir oss med, bruker og skaper. Forfatterne spør: Materialitet omfatter relasjonene mellom mennesker og ting: hva betyr det for oss og vår identitetsdannelse? (Kragelund & Otto, 2005). Nedenfor er et utdrag fra et essay, skrevet av Mogens Hansen (2005) fra den nevnte boken *Materialitet og Dannelse*, han skriver at:

Det er et interaktivistisk grundsyn: transaksjoner mellom organisme (selv) og verden inklusiv de andre, der er en forening af både det konstruktivistiske og det konstruktionistiske syn på, hvordan mennesket danner sig/sit selv. Oftest er identiteten det teoretiske begreb og selvet den fænomenologiske oplevelse (Hansen, 2005:72).

Lene Otto skriver at den materielle verden inngår i identitetsskapende prosesser. Selvet erkjennes i relasjon til det fremmede, som samtidig endres til å være noe bevisstheten gjenkjenner seg selv i. «Mennesker dannes som personer med en identitet og subjektivitet i et samspill med den materielle verden» (Kragelund & Otto, 2005:40), sier hun.

Kroppen kan ikke ta inn alt av påvirkning, Østerberg sier:

Persepsjonen velger ut det som er viktig for kroppens virksomheter. Dersom vi persiperte alt, ville det bli umulig å handle vi begrenser oss derfor til det vesentlige for våre handlingsformål (Østerberg, 1984:327).

Ruud (1997), snakker om at vi har ofte en følelse av at det er en sammenheng mellom våre musikkopplevelser og «hvem vi er», at det er en forbindelse mellom musikk og identitet, musikken kan gi uttrykk for et dypere lag i oss selv (Ruud, 1997). «Hvem vi er», er et sentralt innhold i mitt skapende prosjekt som jeg kommer tilbake til i kapittel 5. Ruud mener at:

Selvets prosesser foregår alltid innenfor en tidshorisont, hvor fortiden, i form av våre minner, og framtiden, i form av våre prosjekter, er med på å gi innhold til selvets fornemmelser (Ruud, 1997:47).

2.1.1 Kreativitet

Som vi så av Maslows behovspyramide, står kreativitet øverst i hierarkiet, som behov innenfor selvrealisering. Jeg velger å gå inn i begrepet fordi jeg knytter det til både

identitet, og til de neste to avsnittene mine: «Kobling mellom kunst og didaktikk» og «relasjonell kunst». Nedenfor presenterer jeg begrepet i en videre forstand, enn vi kan lese ut i fra behovspyramiden.

Johannessen (2007), har som nevnt en bred kompetanse på forståelse av mennesket, innenfor både fysisk og psykisk problematikk og perspektiv, og i boken *Kunsten å leve*, skriver Johannessen en del om kreativitet. Nedenfor presenterer jeg noen utdrag av beskrivelser som jeg kan relatere meg til, og som jeg kan forstå de ulike deltagerne gjennom også. Jeg har laget begrepseksemplene om til punkter og disse fungerer som en oppsummerende helhet av den kompleksitet et slikt begrep kan være.

- Kreativitet er en slags skapende virksomhet hvor man forlater gamle og opptråkkede spor. Hvor man er åpen for å tenke nytt.
- Kreativitet bygger ikke på mental balanse. Tvert imot ser vi at kreativitet av og til øker når et menneske er på vei inn i en sinnssykdom, en psykose. Og mange store kunstnere, og enkelte som ikke er så store, bruker sin kunstneriske virksomhet for å få ut problemer de bærer inni seg.
- Det skapende mennesket vil akseptere sine irrasjonelle sider, men det er galt å tro at kreative mennesker alltid befinner seg i psykotisk ubalanse. Mange er faktisk mer stabile enn andre, og de har gjerne en uvanlig klar forståelse av sin egen personlighet, av hva de kan makte, og av hva de ikke makter. Det å være kreativ gir rike opplevelser, men det kan også være slitsomt. For kreative mennesker slites ofte mellom skapende perioder og den tilstand som de greske filosofer kalte *acedia*, perioder da de gikk lei av sin egen filosofi.
- Hvis du tror du kan styre din kreativitet etter de firkantete rutene som måtte stå ledig i din tidsplanlegger, vet du ikke hva kreativitet er. For skaperevnen kjenner ikke til de firkantete rutinene samfunnet vårt styres etter.
- Kunstnere er verken bedre eller verre enn andre mennesker, men de er ikke gjennomsnittsmennesker (Johannessen, 2007).

2.2 Kobling mellom kunst og didaktikk

Relevant litteratur har vært boken: *Estetikk og Samfunn* (Aure & Bergaust, 2015).

Forfatterne undersøker her noen didaktiske muligheter og vektlegger behovet for en utvidet refleksjon rundt kunstdidaktikkens potensial. Artikkene presenterer teoretiske perspektiver på samtidskunst og estetikk, og konkrete erfaringer og refleksjoner fra forskning,

undervisning, formidling og terapi. Kunstnere fra ulike felt som video, konseptuelt kunsthåndverk, fortellerkunst og teater, deler noen av sine skapende prosesser (Bokelskere.no, 2015).

Her introduserer jeg helt kort noen ord fra denne boken som har bidratt til mitt ønske for vektlegging angående de didaktiske forhold til mitt arbeid:

Vi ser kunstnerisk praksis som mer omfattende enn det å fysisk utføre kunstverk, en praksis der refleksjon og fleksibel utveksling mellom kunstnere, formidlere og andre deltakere inngår. Kan en slik kunstnerisk praksis bidra til samfunnsrelevant kunnskapsutvikling og utdanning og samtidig ivareta kunstens kvaliteter som kunst? [...] Om vi bare ser kunsten som en illustrasjon av eller bekreftelse på fenomener vi allerede kjenner fra andre samfunnsområder, går vi glipp av det særegne ved kunsten som kompetanse, kunnskapsfelt og didaktikk (Aure og Bergaust, 2015:10).

Fagdidaktikk er knyttet til hvert enkelt fags historie, særtrekk og potensial. Det er spørsmål knyttet til hva faget er, og hva det ønsker å være, som er selve kjernen i fagdidaktikken (Samuelsen, 2012). Hva faget kan være er et stort spørsmål, min nysgjerrighet i master har vært en liten del i det store bildet, og jeg har forsøkt å gå i dybden av noe jeg selv finner meningsfullt, men også noe som kan være samfunn- og kunstfaglig aktuelt.

Videre refleksjoner rundt didaktikken kommer i kapittel 7.

2.3 Relasjonell estetikk

Undersøkelsen ble drevet fremover som en slags «etterforskning» etter egnet bruk av kunstform til mitt skapende arbeid. Tanker om - og en interesse for relasjonell estetikk vokste gradvis frem gjennom feltarbeidet.

Kort om bakgrunnen for den relasjonelle kunsten:

Teoretikeren som knyttes til det relasjonelle i samtidskunsten er den franske kuratoren Nicolas Bourriaud. Kunstnere på slutten av 1990-tallet og begynnelsen av 2000-tallet forsøkte på ulike måter å skape mer direkte relasjoner og faktiske møter mellom kunst og publikum, og det var disse Bourriaud samlet under betegnelsen «relasjonell kunst» (Bourriaud, referert i Aure & Bergaust, 2015:37).

Gunnar Danbolt (2014), professor i kunsthistorie, gir i sin bok: *Frå modernisme til det kontemporære*, god innsikt i tendenser i Norsk samtidskunst, dermed også bakgrunn for dette med relasjonell kunst. Jeg har i den forbindelse også benyttet kompendium; *Det estetiske og skapende område* (2014), der jeg blant annet har sett på Nicolas Bourriauds artikkel (2007) om relasjonell estetikk.

I følge Danbolt var det i 1990 årene, at den nye kunstscenen ble etablert. De unge kunstnerne som var utdannet i Oslo og Bergen ved slutten av 1980- og tidlig 1990 tallet,

var ikke primært opptatt av å utfolde seg i de etablerte kunstinstitusjonene, som Nasjonalgalleriet, Astrup Fearnley Museet, Bergen Kunstsenter/kunsthall, for å nevne noen (Danbolt, 2014). En utvidet forståelse av kunstbegrepet ble etablert. En rekke aktiviteter, situasjoner og kontekster, som parties og loppemarkeder, ble nå definert som kunst. Per Gunnar Eeg-Tverbakk og en del andre, fungerte både som kunstnere, kuratorer, formidlere, administratorer, partyfikser og klesdesignere. De skapte steder med et «opplevelsesklima», der de sosiale aspektene skulle stå i sentrum (Danbolt, 2014). Tverbakk kommer jeg litt tilbake til senere.

En av forløperne, Stephen Willats (1943) kartla i 1972 relasjonene mellom alle beboerne i en stor blokk i Vest-London. Resultatet av denne sosiologiske undersøkelsen så han på som et kunstverk. I 1993 hadde den New York-baserte argentinske kunstneren Rirkrit Tiravanija (1961) en installasjon som bestod av gassprimuser som bar kjeler med kokende vann. Og rundt den stod thai-suppepulver som man kunne lage seg en suppe av, om en ville det. Det var kunstverket (se bildeeksempel).

Figur 3: En av Tiravanijas installasjoner (uten tittel, 2001).

Denne kunstneren opererer ofte med rom der tilskuerne kan lage mat, spise, lese eller spille musikk sammen. Etter hans mening er det kunstnerisk interessante ikke hva du ser, men hva som skjer mellom menneskene (Danbolt, 2014). Christensen-Scheel (2015), nevner også Tiravanija i sin artikkel fra boken *Estetikk og samfunn* og sier i den sammenheng at:

This of course gave rise to discussions as to what the actual art work consisted of – food? People? Talk? Social structure? The Institutional setting? The answer could be all of this things, and perhaps

more importantly, the discussion around the value and place of these elements in relation to art and in relation to the individual observer (Aure & Bergaust, 2015:40).

Felles for de nevnte kunstnerne, er at de skaper kunstverk som kan betraktes som hverdagslige.

Noen jeg bemerket meg, og som jeg synes var interessant i arbeidet om å sette meg inn i den relasjonelle kunsten, var at Tverbekk (2014) sier i sitt foredrag, på nettsiden til KORO (Kunst i det offentlige rom) (2014), at han vet ikke om noen innenfor kunstfeltet som undersøker hvordan kunstverket *virker* på publikum. Han tror mange er likegyldige til å måle eller skrive om dette (Tverbekk, 2014).

Jeg har sett på av hva mennesker i utfordrende livssituasjoner opplever når de får holde på med skapende arbeid, og i den forbindelse knytter jeg den tanken opp mot begrepet; *mening*. Kjersti Bales (f. 1959), professor i litteraturvitenskap, har skrevet boken: *Estetikk. En innføring* (2009). Bale skriver om kunst og mening.

Hos Gadamer og Dewey bestemmes kunst som erfaring, og dermed som kommunikasjon [...] Dette gir kunsten mening som går ut over den begrepsmessige mening [...] Med kunst menes den gjennomgripende sanselige erfaringen som et møte med kunstverk er. Og kunstverket forstås av Gadamer slik at ordet tilsier som et verk, det vil si ikke som en gjenstand, men som en prosess som mottakeren bidrar til. Det gir kunstverket hva Gadamer kaller symbolsk kvalitet, en kvalitet av å være mer enn sine enkelte deler, av å fremstille sanselig en betydning som er større enn verkets begrepsmessige betydning. Samspillet mellom verk og publikum gjør at kunsten tilfredstiller et dypt antropologisk behov for spill og lek, samtidig som det innstifter et dypt antropologisk fellesskap som Gadamer beskriver som fest og feiring (2009:18-19).

Muligheten for en *relasjonell* kunst vitner om en radikal omveltning av de kulturelle, estetiske og politiske prosjektene som ble satt i spill med den moderne kunsten (Bourriaud, 2007). Bourriaud lager en sosiologisk skisse til dette;

Denne utviklingen kommer hovedsakelig av at det har oppstått en ny urban verdenskultur, og av at denne bykulturen er utvidet til å omfatte kvasi-totaliteten av de kulturelle fenomenene (Bourriaud, 2007:55).

Jeg tror at relasjonell kunst kan bidra til å samle mennesker til fellesskap der det heseblesende tempoet (som vår kultur krever at vi opprettholder) kan legges til side for en liten stund. Man blir invitert til å delta, sanse og være tilstede i en her-og-nå situasjon, som både er sosial og gir rom for refleksjon.

2.4 Oppsummering

I dette kapittelet har vi vært kort innom noen begreper og teorier, samt litteratur til innledning for min empiriske undersøkelse, og videre til mine analyser av eget arbeid.

Tema identitet og relasjonell kunst er det jeg mener har vært mest aktuelt å legge vekt på som forankring i dette kapitlet.

3 Undersøkelsene på Tilja

Først en kort presentasjon av undersøkelsesstedet i tekst og bilder.

Informanter:

Mennesker med erfaring fra rus og kriminalitet

Vårt møtested:

Organisasjonen, Kirkens Sosialtjeneste

Figur 4: Deltagere i morgendis

Figur 5: I det kreative verkstedet

Seksjon:

Tilja Oppfølgingscenter, Skien

Figur 6: Tilja oppfølgingscenter

Figur 7: Bryggekanten på Tilja

Tilja oppfølgingssenter startet opp i januar 2006. Beliggenheten ligger sentralt, og like ved elva i Skien. Her gis tilbud til mennesker fra rus og/eller kriminalitet og hovedmålet for virksomheten er å hindre tilbakefall gjennom positive aktiviteter og tett oppfølging. Brukermedvirkning og respekt for enkeltmennesket er sentrale verdier hos Tilja. Tilja skal være et rusfritt sted, men i sårbare perioder tilbys oppfølging utenfor senteret. De rekrutterer deltagerne fra samarbeidspartnere i tiltakskjeden for øvrig. Som blant annet: Rusteamet i Skien kommune, Telemark friomsorgskontor og Enhet for rus og psykiatri. Virksomheten består av 6 ansatte, og 5 frivillige.

Aktiviteten i senteret er rettet mot å bygge en ny fremtid innenfor trygge rammer og gi opplevelse av sosial inkludering. Det legges til rette for arbeidstrening, turer, samtaler, gruppeaktivitet og bolig, i nært samspill med deltagerne. Tilja er en av ni senter innunder Seksjon for oppfølging under Kirkens Sosialtjeneste, som har til sammen 17 virksomheter i Norge (Lilienberg, 2015:2).

Deltagerne som kommer til Tilja er alt fra 17-83 år gamle, men de fleste er midtveis i livet. Det er godt tilrettelagt for alle som har plass på senteret. De har et hvilerom, som de kaller for «Stillerommet», her kan deltagerne gå for å slappe av hvis de har behov for det i løpet av dagen. De har også tilgang på vaskemaskin og dusj. Hver dag er det felles gratis lunsj for ansatte og deltagerne, og det er gjerne deltagerne som stiller i stand denne.

Figur 8: Det kreative verkstedet

Figur 9: Lunsjbord

De ulike aktivitetene består i å delta i det kreative rommet, i keramikkverksted, i snekkerverksted, i mekanikerverksted eller på musikkverkstedet. De har mulighet for å bruke et eget datarom til for eksempel jobbsøking eller andre ting. Samtidig som deltagerne tilbys veiledning mot mål som arbeid og utdanning, er det også et stort fokus på sosialt nettverk, fysisk -og psykisk helse, verdier og etikk.

3.1 Metode

Dette kapitlet inneholder mitt metodevalg og begrunnelse for det. Jeg presenterer hvordan jeg har forberedt meg til undersøkelsen og hvordan jeg har gått frem for å finne svar på problemstilling 1. Jeg drøfter tilslutt noen etiske aspekter i forhold til arbeidet.

3.1.1 Samfunnsvitenskapelig forskningsmetode

Personvernombudet for forskning beskriver *deltagende observasjon* som en samfunnsvitenskapelig forskningsmetode som innebærer at forskeren deltar i de sosiale prosessene han eller hun studerer. Metoden er mest anvendt innen sosialantropologi, men er også brukt av for eksempel sosiologer i studier av mindre grupper, arbeidsplasser osv. Slik datainnsamling er gjerne svært dynamisk i formen (Personvernombudet for forskning, 2016).

Gjennom min deltagende observasjon ble strukturen på arbeidet til underveis. Som det kommer frem i mye av det skriftlige arbeidet har jeg knyttet mye av mine tanker og mitt arbeid opp til andres fagrelaterte tekster, men jeg har også sett i annen litteratur mer i fra periferien fordi min oppgave også strekker seg ut i et helsefaglig område, slik jeg ser det.

Boken: *Innføring i pedagogisk forskningsmetode* av Thor Arnfinn Kleven, Finn Hjordemaal og Knut Tveit (2011), har vært til hjelp rundt begrepsforståelse, kritisk tolkning og vurdering.

Feltmetodikk, av Martyn Hammersley og Paul Atkinson (2012), er en bok som taler om feltarbeid og feltforskning. Den viser til gode eksempler på teoretisk innsikt og praktisk erfaring. Boken har også vært til støtte i arbeidet mitt for valg av forskningsintervju.

Sentrale metodetekster i mitt arbeid er i stor grad hentet fra boken *Deltagende observasjon*, av Katrine Fangen (2012). Boken er hovedsakelig rettet mot arbeid innenfor antropologien, men som forfatteren skriver er boken ment for studenter og stipendiater ved høyskoler og universiteter og forskere som benytter deltagende observasjon. Jeg valgte denne metoden først og fremst fordi, som Fangen skriver:

Metoden innebærer at du i en viss tid følger menneskene du studerer, og at du deltar sammen med dem i deres sammenhenger. Ved å være tilstede i menneskers ulike sammenhenger kan du skrive om feltet med en langt større innlevelse og kjennskap enn en som kun studerer det ved hjelp av mer utvendige metoder, der det ikke er snakk om direkte samhandling mellom forskeren og informantene (Fangen, 2010:9).

Det var nettopp dette jeg ønsket i min undersøkelse, å komme nært innpå informantene for å ha mulighet for å tilegne meg forståelse for det jeg ønsket svar på. Denne forfatteren kombinerer teoretisk innsikt med praktisk erfaring på en svært god måte.

Om Tilja Oppfølgingssenter har jeg lest på deres nettsted, pratet med de ansatte, lest årsrapporter og brosjyrer. I forbindelse med dette har jeg orientert meg med diverse artikler som går på temaer som rusproblematikk, rusomsorg og ettervern.

«Tilfeldige møter eller personlige opplevelser kan gi opphav til mulighet for forskning», nevnes i boken *Feltmetodikk* (Hammersley & Atkinson, 2012:58), og jeg vet at jeg ikke hadde studert menneskene på Tilja, om jeg selv ikke helt plutselig hadde stått i en utfordrende livssituasjon i denne perioden, og tilfeldigvis hadde pratet med en av de ansatte på Tilja på forsommeren.

Temaet for undersøkelse ble etablert først, deretter tok jeg kontakt med undersøkelsesstedet.

3.1.2 Forberedelse

Det å avlive myter og det å opparbeide mer eksakt kunnskap er viktige formål med forskningen, skriver Fangen (2010:49). Heldigvis kan denne førforståelsen gradvis modifiseres ettersom man tilegner seg mer kunnskap. Følelser kan ubevisst spille inn i forskningsprosjektet, det er derfor viktig å foreta en grundig selvransakelse før prosjektet starter, for å avklare sperrer eller overdreven begeistring for tema eller gruppen meddeler hun (Fangen, 2010). I min kartlegging av egen forforståelse benyttet jeg spørsmålene til Fangen som jeg hentet fra boken *Deltagende observasjon* (Fangen, 2010:49). Spørsmålene gikk blant annet ut på hvilke tanker og følelser jeg hadde overfor meg selv som deltagende observatør, hva jeg følte om emnet, om jeg hadde noen fordommer til feltet eller menneskene jeg skulle treffe på Tilja, og ikke minst meg selv, i en forskningshverdag.

3.1.3 Deltagende observasjon

Mitt første møte, og med en omvisning på senteret, var den 15.09.15, og min siste dag var 16.12.15. I tjuefem dager var jeg deltagende observatør på Tilja Oppfølgingscenter. For det meste fra klokken 10 til 14. Dette er kjernetiden for deltagerne, og for dem er det åpent fra mandag til torsdag, mens de ansatte har møtedag eller fri på fredager alt ettersom stillingsprosenten deres. Et par ganger ble jeg med på morgenmøte sammen med de ansatte og da startet jeg klokken ni. For meg kunne deltagelsen variere fra en dag i uken til fire. Dette regulerte jeg selv slik jeg synes det passet i forhold til om det var flere deltagere der noen ganger, og i forhold til å få nok tid til skriftlig arbeid, møte med veilederne mine og for å delta ved obligatoriske samlinger på Høgskolen innimellom.

Jeg var mest delaktig inne på «kreativen» under mitt opphold. Den kreative lederen veiledet deltagerne i å male bilder, lage engler, dekorere røtter og rekved. De jobbet med keramikk, decopage og oppussing av gamle møbler. Det er en egen salgsutstilling på senteret, slik har deltagerne mulighet til å selge det de produserer på Tilja. Det arrangeres «Åpen dag» annenhver måned, men de tar også i mot kunder og bestillinger utenom, om det er ønskelig. Alle salgsinntektene går til Tilja for videre utvikling og drift.

Metoden, *deltagende observasjon* som jeg valgte som datainnsamlingsmetode gav (som Fangen skriver) en unik mulighet til å studere menneskers samhandling og språkbruk uten at man som forsker påvirker samhandlingen eller talemåten i så sterk grad som i et intervju eller i en spørreskjemaundersøkelse (Fangen, 2010:9).

Et overordnet formål med deltagende observasjon er å kunne beskrive hva folk sier og *gjør* i sammenhenger som ikke er strukturert av forskeren [...] Som deltagende observatør studeres hvilke aktiviteter folk selv setter i gang, hvem som er til stede, hvilke profiler og posisjoner de har, og hva de sier, uten at du nødvendigvis stiller dem spørsmål (Fangen, 2010:12).

På Tilja deltok jeg stort sett i de daglige aktivitetene, for som det går frem av navnet, er deltagende observasjon en metode der du deltar – ikke bare som forsker – men også som menneske mener Fangen (2010:14). Deltagerne stod fritt i forhold til å ta seg en røyk eller en liten kaffepause i arbeidet når det passet, og jeg gikk også på utsiden og småpratet når jeg følte for det. Før og etter lunsj var jeg gjerne med på å dekke på eller av bordet, noe som vi enten tilbød selv, eller at vi ble spurt. Da gikk gjerne to og to sammen om den jobben. Brørestene gav vi alltid til endene på elva utenfor, og da var det hyggelig å samles der etter måltidet, de fleste gjorde det. Kaffepauser og litt småprat i fellesstuen ble også en naturlig del av hverdagen sammen med de andre, både deltagere og ansatte satte seg der innimellom. Spesielt på morgenen var det ekstra hyggelig før deltagerne ble henvist til ulike aktiviteter.

Figur 10: Glimt av hverdag på Tilja

Utenom den naturlige deltagelsen gjorde jeg etter hvert noen flere tiltak for å innhente informasjon blant mine informanter, man kan si at *intuisjon* ble et viktig begrep i arbeidet etterhvert. Halvorsen skriver at:

Deltagende observasjon finner vi ofte i undersøkelser av antropologisk karakter og innenfor aksjonsforskningen. I denne typen observasjon er idealet å være åpen overfor den livsverden forskeren møter, og bruk av intuisjon som erkjennelsesform (Halvorsen, 2011:75-76).

Tiltakene jeg gjorde presenteres i kapitlene nedenfor.

Beskrivelser gjennom fotografi

Bruk av fotoapparat i arbeidet mitt startet som dokumentering av hendelser, stemninger og arbeid gjennom en form for *utsnitts-uttrykk* for å få med det essensielle jeg oppdaget «der og da», og for å overholde anonymiteten. Jeg ønsket å få frem virkelighetsnære øyeblikk. Magnar Fjørtoft (underviser i medier og kommunikasjon) mener at:

Vanligvis samsvarer fotografiet med objektet, slik det fremstår for oss i det daglige. En slik avbildning er egnet for gjenkjennelse eller klassifisering. Når et slikt fotografi gjengir en handling, oppfatter vi avbildningen som konkret og virkelighetsnær (Fjørtoft, 2010:335).

Siden jeg ønsket å komme nært innpå menneskene i feltet, ble *visuell etnografi* en måte jeg kunne nærme meg det visuelle på i oppgaven. Situasjonene kunne sees gjennom et *antroblikk*, dette kommer jeg nærmere inn på etterhvert.

Forsker i sosiologi, Sara Pink, skriver i boken: *Doing Visual Ethnography*, at det visuelle etnografi kan forklares slik:

Ethnographers themselves are members of societies in which photography and video are already practiced and understood in particular ways. The ways in which individual ethnographers approach the visual in their research and representation are inevitably influenced by a range of factors, including theoretical beliefs, disciplinary agendas, personal experience, gendered identities and different visual cultures. Fundamental to understanding the significance of how such elements combine to produce visual meanings and ethnographic knowledge (Pink, 2011:39).

Jeg laget en digital «Fotologg» med bildene jeg tok underveis av stemninger, produkter som ble laget, og av hender som arbeidet. Enkelte av disse fotografiene benyttes som visuell fremstilling underveis i avhandlingen for å beskrive stemning og aktivitet i feltarbeidet.

Antoblikk og kunstblikk

Jeg har valgt å se på Karsten Arvedsen og Helene Illeris (2005) sin definisjon på begrepene antoblikk og kunstblikk.

I rapporten: *Mellem kunstblik og antroblik*, forklarer de følgende:

Antroblikket relaterer seg specifikt til anvendelsen af feltarbejde i undersøgelsen af den mangfoldighed af kulturelt situerede visuelle fænomener, som eksisterer i moderne samfund. Endvidere er antroblikket et blik, der optræder som en integreret del i skabelsen og oplevelsen af visuelle begivenheder (Arvedsen & Illeris, 2005:64).

Videre mener de at antroblikket tilstreber å være involvert, nysgjerrig og subjektivt (Arvedsen & Illeris, 2005).

Kunstblikket er det dominerende blik i tradisjonell billedkunstundervisning. Kunstblikket fokuserer på visuelle fenomener uten spørsmål, der angår formelle forhold, æstetiske kvaliteter, det gode bilde, medium, uttryksform og stil (Arvedsen & Illeris, 2005:64).

Kunstblikket opererer mer distansert, der man analyserer bildet i et subjekt/objekt forhold. Blikket blir mer vurderende.

Målet med bruken av antropblikk er, med en formulering lånt fra den danske antropologen Kirsten Hastrup (1988), at man kan etablere en tverrkulturell diskurs mellom forskeren og kulturen på bakgrunn av et felt av felles erfaringer (Arvedsen & Illeris, 2005).

Nedenfor vises dualismen mellom de to blikkene på en forenklet måte:

Kunstblikk	Antropblikk
Objektiverende	Nysgjerrighet og involverende undersøkende
Voyeur	Posisjonsbevisst og posisjonsskiftende
Estetiserende	Situert
Connaisseur	Kulturelt reflekterende

(Arvedsen & Illeris, 2005).

Motiver til avbildning -hva som gjør en situasjon spennende å bevare, utsnitt, hendelse og uttrykk -det er mange faktorer som påvirker om man kan fange et i øyeblikk, fra en stemning. Kunstnere og antropologer har kanskje flere ting til felles?

På nettsiden, *antropologi.info*, under artikkelen: *What anthropologists and artists have in common*, refereres det til et par sitater av antropolog og etnograf, Martin Hoyem:

Artists, like ethnographers, train their eyes to see things other people don't see. They try to present what they see so that we, the audience, can glimpse something where we have looked a thousand times and failed to find anything noteworthy (antropologi.info, 2009).

Videre uttaler han:

Nothing exists until or unless it is observed, wrote William Burroughs, in his 1992 *Painting & Guns*. [...] An artist is making something exist by observing it. And his hope for other people is that they will also make it exist by observing it. I call it creative observation. Creative viewing (antropologi.info, 2009).

Med en fokusering på sannheten i feltet, ble flere fotografier stående igjen som visuell etnografi.

Disse hendene tilhører mennesker som bærer på sine unike historier. Jeg brukte antroblikk da jeg var vitne til disse øyeblikkene jeg ville «fange» med kamera.

Figur 11: Deltagere

Skriftlig arbeid

Hammersley og Atkinson (2012:269-271) mener at det er viktig at man med en disiplinert tilnærming til etnografisk arbeid inntar en kritisk holdning til skrivingen, dette kan ikke utvikles av seg selv. Den enkelte forsker skaper ikke sin disiplin på nytt, for man kan ikke helt unnsnippe fortidens tekstlige konvensjoner. Forgjengernes vitenskapelige tekster og språk, begreper, forestillinger og metaforer er med på å definere det diskursive rom som hver ny etnografi produseres innenfor. Til mitt prosjekt var det viktig å etablere gode rutiner tidlig.

«Det å omskape «felten» til teksten skjer delvis ved hjelp av dagliglivets fortellerkonstruksjon», mener Hammersley og Atkinson (2012:280). «Etnografen må kunne fortelle en historie og lære å utvikle denne evnen kritisk», tilføyer de og refererer videre til Richardson som jeg viser til her:

Som Richardson sier må den fortellende stilen betraktes som et grunnverktøy i etnografiens håndverk: Dersom vi ønsker å forstå de dypeste og mest universelle av menneskets erfaringer, dersom vi ønsker at vårt arbeid skal være tro mot individets selvopplevde erfaringer, dersom vi ønsker en union mellom poetikk og vitenskap, eller dersom vi ønsker å bruke våre privilegier og evner til å gi makt til de menneskene vi studerer, da bør vi verdsette fortellerstilen (Hammersley & Atkinson, 2012:280).

Bruken av loggbok har vært en viktig del av arbeidet hele veien. I den har jeg skrevet om alt fra min egen dagsform til tanker om hvilke teorier og metoder jeg ønsket å bruke.

Skisser til skapende prosjekt har blitt tegnet, og boken har også blitt brukt under møtene jeg har hatt med veilederne mine. Jeg har lest gjennom det som er blitt skrevet i den ofte. Noe har jeg benyttet som råmateriale inn i selve rapporten, og noe har jeg bearbeidet over tid og knyttet opp mot funn seinere i prosessen. Bruken av boken har hjulpet meg godt i persepsjonen underveis og har på mange måter båret på et slags «skattkammer» av ideer, som har vært nyttig i arbeidet og ikke minst for forståelse. Den røde tråden i arbeidet ligger i denne boken, og jeg kan dra ut essensen av det jeg har vært mest opptatt av å finne ut.

Allerede lenge før jeg tok kontakt med Tilja, benyttet jeg loggboken og fotoapparatet for å eksperimentere litt rundt tematikken jeg hadde bestemt meg for.

I perioden på Tilja skrev jeg ned observasjoner, sitater og ideer *etter endt dag*, for jeg ønsket ikke å oppføre meg så annerledes enn de andre i rommet. Jeg laget en pc-mappe med navn: «Deltagende observasjon», som kun var rå-materiell med ærlige tanker og opplevelser fra feltet.

3.1.4 Min deltagerrolle

Som nevnt gikk jeg inn i feltet med en deltagerrolle, der jeg på lik linje med de andre deltagerne, laget produkter inne på «Kreativen», spiste med dem, deltok i sangstunder og ble med på turer. Men som Fangen skriver, ligger det noe mer til grunn:

I tillegg til din akademiske skolering er det muligheten til å veksle mellom innside og utside som er ditt privilegium, og som gir deg en unik mulighet til å fortolke (Fangen, 2010:73).

I starten kunne forskningshverdagene føles veldig intense til tider, men det gikk seg til etter hvert. Her er et eksempel fra min egen digitale loggbok, kalt: *Deltagende observasjon* fra den første uken.

Jeg kjenner at det er så utrolig mye å ta inn fra alle hold, [...] Siden min rolle på Tilja hverken er fugl eller fisk, men jeg har taushetsplikt, så kommer jeg til å få greie på så utrolig mye fra alle kanter, fra alle slags perspektiv, og det er utrolig fascinerende, krevende og spennende, men også litt skremmende. Og oppi alt dette, skal jeg selv også kjenne på mine egne inntrykk. Det vil vel kanskje være lurt å snevre inn fokus etter hvert, jeg ser at jeg må skjerme meg for inntrykk. Bli-kjent-perioden tar på, men er voldsomt lur og da. Jeg må være veldig «på», og jeg kjenner meg både sterk og sårbar på samme tid. Selvutvikling på høyt nivå! (Dag 3, side 4.).

I løpet av forskningsperioden kunne jeg noen ganger oppleve å bli usikker i balansegangen - og grensen for nærhet overfor deltagerne både fysisk og psykisk. Det første eksempelet er fra en samlingsstund vi hadde med vafler, sosial hygge, sang og musikk. Og det andre eksempelet er fra min første dag, hvor jeg var usikker på hvor mye jeg skulle dele fra mitt private liv.

Under sangstunden ble jeg sittende i en sofa med to andre og vi delte teppe. En mannlig deltager satt i midten av en annen kvinnelig deltager og meg selv. En god stund holdt han rundt oss og vi koste oss. Men jeg kjente på at jeg kanskje var *for nær*, samtidig som jeg var takknemlig for å ha kommet såpass «inn i varmen». Da vi brøt opp etter samlingen fikk jeg klemmer av begge jeg delte sofa og teppe med. Jeg kjente på en splittet følelse av å være uprofesjonell og menneskelig.

Det andre eksempelet er at noen ganger kunne deltagerne spørre meg litt *for private* spørsmål, og det å svare uten å utlevere meg for mye kunne være litt vanskelig til å begynne med. På Tilja forsøker de ansatte å prate med deltagerne mest om det som skjer der, mens jeg kjente at noen av deltagerne forsøkte å gjøre ting annerledes med meg.

Jeg måtte justere rollen min i ulike situasjoner ut fra hvilke reaksjoner deltagerne møtte meg med. Og jeg fikk nok etter hvert en fortrolig rolle overfor deltagerne, da flere oppsøkte meg uoppfordret for å betro seg, gjerne om sensitive ting. Det tok jeg som et komplement og tegn på tillit. Det hendte også at jeg lot deltagere sitte på inn til sentrum etter endt dag, og jeg hentet også en deltager der han bor, på morgenen før Tiljas julebord. I den forbindelse skriver Fangen følgende:

Hovedsaken med å tilpasse deltagerrollen til dine personlige ferdigheter er at du i et hvert felt finner en rolle som føles naturlig for deg (Fangen, 2010:83).

3.1.5 Semistrukturert forskningsintervju

Etter en del dager i feltet som deltagende observatør, bestemte jeg meg for å gå litt dypere til verks med noen av deltagerne, slik at jeg også på en annen måte kunne nærme meg svar på den første problemstillingen. Ulike forskningsintervjusjangre ble studert, og jeg var opptatt av å finne en variant som kunne passe til min personlighet, men også velge en stil som kunne sørge for et mest mulig naturlig møte med informantene.

Intervjuene ønsket jeg skulle bære preg av dette som forklares nedenfor, sitatet er hentet fra boken *Det kvalitative forskningsintervju* og lyder som følger:

Et semistrukturert livsverden-intervju brukes når temaer fra dagliglivet skal forstås ut fra intervjupersonens egne perspektiver. Denne formen for intervju ligger nær opp til en samtale i dagliglivet, men har som profesjonelt intervju et formål (Kvale & Brinkmann, 2009:47).

«Hvem som intervjues, når og hvordan vil vanligvis bestemmes etter hvert som prosjektet skrider frem» mener Hammersley og Atkinson (2012:165), og det erfarte jeg også.

Jeg visste jeg måtte være obs på at det var noen strukturelle forskjeller mellom informantene mine og jeg som forsker, i alle fall i situasjonen vi sto i da vi treftes. I følge Fangen mener hun at:

I det store og hele innebærer disse studiene at forskeren med sin akademikerstatus og middelklassebakgrunn studerer og analyserer mennesker med lavere status i samfunnshierarkiet (Fangen, 2010:152).

Flere av deltagerne jeg hadde samtale med hadde gode utdannelser fra før, så jeg opplevde ikke å føle meg «overlegen». Men det kan være dype følelsesmessige faktorer som påvirker deltagerens møter med andre. Noen opplever å ha vært så lenge borte fra det «normale liv», at det kan kjennes skummelt å våge de enkleste ting, som prate med andre, spise måltid med andre eller å ta bussen. Mange føler seg nok også fort «stemplet» av samfunnet fordi de er tidligere rusmisbrukere og ofte også vært kriminelle. Å vise ydmykhet overfor deltagerne hadde jeg et stort fokus på. En mulig fordel jeg hadde i mitt møte med informantene, var kanskje at jeg er kvinne? Fangen meddeler at:

I en del tilfeller er det lettere å være kvinne enn mann som feltarbeider. Ofte er det slik at både menn og kvinner kan være fortrolige med kvinner, og samtidig er det en norm om at menn skal være snille mot kvinner (mer enn mot menn). Menn liker ofte å belære kvinnene, noe en kvinnelig feltforsker kan dra nytte av ved å innta rollen som uvitende, men interessert lytter. Kvinner oppfattes ikke i samme grad som truende eller farlig (Fangen, 2010:156).

Overfor deltagerne ville jeg ikke kalle det et intervju, men heller en «sofaprat». Det hørtes mer uformelt ut og det var det jeg ville at det skulle være. Jeg valgte kun å bruke en liten notatbok og penn, for innsamling av dette materialet. Videoopptak og/eller lydopptaker mener jeg ville skapt en mer anspent stemning overfor informantene mine. Ordlyden i spørsmålene var «folkelig» fremstilt, uten spesielle fagbegreper, fordi det er slik jeg normalt sett prater med folk.

Siden jeg ville at intervjuene skulle ligne mest mulig på alminnelig prat, holdt jeg meg til stikkordsnotater av de besvarelsene som jeg knyttet til spørsmålene mine. Etter intervjuet skrev jeg ned besvarelsene i mer utfyllende form, og føyet også til noen setninger om atmosfæren under intervjuet, og ca. hvor lang tid sofapraten holdt på.

Jeg inviterte tilsammen 6 informanter (hver for seg), tre av hvert kjønn i alderen 20-årene til 50/60 årene. I kvalitative studier behøver man ikke å intervju mange, men utvalget bør være gjennomtenkt. Målet med utvelgelsen var å forsøke å lage et utvalg som var representativt for hele gruppen av deltagere. Ikke bare var aldersspennet stort, men også deltagerens opphold på Tilja var varierende. Noen hadde årelang erfaring med å være deltager, mens andre hadde vært der i noen få uker. Ti spørsmål ble utgangspunktet for samtalen og tilleggsspørsmål stilte jeg underveis om det var naturlig.

Problemstillingen stilte jeg ikke direkte, men jeg håpet at svarene deres kunne dekke det jeg likevel ønsket å finne svar på.

Hammersley og Atkinson mener at intervjuer i etnografisk forskning kan variere fra spontane, uformelle samtaler i lokaler som er ment for andre aktiviteter, til formelt arrangerte møter i fastlagte omgivelser utenfor andres hørevidde. En deltakende observatør påvirker dem han observerer, men verken observatøren eller intervjueren er utelukkende en kilde til skjevheter, så det spesielle ved intervjusituasjoner bør ikke overdrives, for det kan sees på som en ressurs heller enn et problem. Med andre ord kan det «kunstige» ved en intervjusituasjon, når det sammenlignes med «normale» hendelser i miljøet, hjelpe oss til å forstå hvordan deltakerne ville handle i andre sammenhenger (Hammersley & Atkinson, 2012).

Når man intervjuer personer som man allerede har etablert et forhold til gjennom deltagende observasjon, er det ikke så mye mer som kreves mener Hammersley og Atkinson. Forskerens personlige egenskaper og hvordan disse går overens med intervjuobjektets egenskaper, kan være en viktig, om enn ikke avgjørende faktor. Dessuten kan dette i en viss grad kontrolleres av intervjueren, ved at han presenterer seg selv på en bestemt måte meddeler de videre (Hammersley & Atkinson, 2012). Jeg formidlet at jeg ikke var noen helsefagarbeider/psykolog som skulle ta en prat med dem, men at jeg lurte på noen ting angående de kreative og skapende aktivitetene som tilbys på Tilja.

En fleksibel tilnæringsmåte var det jeg ønsket, der samtalen kunne få mulighet til å løpe fritt på en naturlig måte, slik som beskrevet nedenfor, der Hammersley og Atkinson mener at:

Etnografen trenger heller ikke begrense seg til bare én måte å spørre på. I ulike tilfeller eller ved forskjellige stadier i det samme intervjuet, kan metoden være ikke-ledende eller ledende, avhengig av hvilken funksjon spørsmålene skal ha, og dette vil vanligvis vurderes ettersom intervjuet skrider frem. Etnografiske intervjuer har mye til felles med samtaler (2012:177).

Jeg opplevde at alle intervjuene gikk veldig fint, stemningen var god og ingen av informantene kviet seg for å prate, jeg tror de opplevde det som hyggelig.

3.2 Etiske aspekter

Det er sjeldent at feltforskeren forteller alle som studeres *alt* om forskningen. Det er mange årsaker til dette. En av dem er at feltforskeren i den første tilnæringsfasen ofte ikke selv vet hvilken retning arbeidet vil ta, i hvert fall ikke i detalj. Men selv senere, når forskningsproblemet og strategien er klarlagt, er det forhold som gjør at deltakerne kun kan

få begrenset informasjon. For det første er de menneskene som studeres kanskje ikke så veldig interessert i forskningen, og det kan virke svært forstyrrende dersom man insisterer på å informere. Like viktig er det at noen typer informasjon kan påvirke atferden på måter som ødelegger forskningen (Hammersley & Atkinson, 2012). Etter mitt første møte med ledelsen laget jeg en skriftlig presentasjon, med bakgrunn for mitt valg av tema og mål for oppholdet. Det var viktig for meg å etablere en åpenhet og tillit fra begynnelsen. Under forskningsoppholdet mitt gav jeg jevnt over stort sett nokså kortfattet informasjon da jeg presenterte meg for deltagerne, men om noen spurte litt ekstra fortalte jeg litt mer. Jeg undertegnet en taushetserklæring på Tilja da jeg begynte arbeidet. Selv laget jeg et informasjonsskriv som jeg delte ut når det passet seg til hver enkelt underveis. Skrivet, *Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet*, har jeg lagt til i vedlegg 1. I skrivet kommer det tydelig frem at alle personopplysninger ville bli behandlet konfidensielt. Deltagerne ble sikret full anonymitet, mens det ville bli gitt bakgrunnsopplysninger om utvalgte ansatte. Jeg informerte også om min bakgrunn for oppholdet mitt på et allmøte, der deltagere og ansatte møter samlet for å diskutere Tiljas «ve og vel».

I følge Hammersley og Atkinson (2012:303-304) har det vært hevdet at forskere vanligvis studerer mennesker som har en svakere stilling enn dem selv, og at de dermed kan inngå avtaler som tilgodeser forskningen men er ufordelaktig for dem som studeres. Dette er et problem som kan oppstå selv i tilfeller hvor forskeren har en intellektuell og følelsesmessig tilknytning til dem som studeres og forsøker å etablere et ikke-hierarkisk forhold til dem. Påstanden om den etnografiske forskningens potensiale for utnytting har ført til en rekke anbefalte mottiltak: at forskeren burde gi gjenytelser, i form av tjenester eller betaling, at deltakernes rolle burde styrkes ved å inngå i forskningsprosessen, eller at forskningen burde rettes mot å studere dem som har makt heller enn dem som ikke har det. Slike forslag løser like vel ikke alltid problemet, og de er i seg selv kontroversielle (Hammersley & Atkinson, 2012:304-305). Nedenfor kommer jeg tilbake til noen tiltak jeg gjorde for å gi litt tilbake.

Det er viktig med oppmerksomhet rundt de etiske aspekter ved sitt arbeid, og at en gjør en så god vurdering man kan ut fra sammenhengen. Etnografien er en del av den sosiale verden som studeres, og i likhet med alle andre må han eller hun måtte forholde seg til bestemte mål, hindringer, begrensninger og svakheter, mener Hammersley og Atkinson (2012).

Jeg opplevde at jeg ønsket å gi mens jeg var på Tilja. Jeg gav råd i det kreative arbeidet. Jeg supplerte litt utstyr hjemmefra og lånte bort staffeli. Jeg tok med pepperkaker, og i

tillegg gav jeg deltagerne gratis julekort (med motiver trykket opp av mine egne oljemalerier) som de kunne sende til sine kjære. I kapittel 5, kommer det fram fler ting jeg gjorde for -og med Tiljas deltagere og ansatte.

Jeg vil nevne litt om det å skape noe fra ens eget liv. Bør man sette en grense for utfoldelse innenfor de kreative aktivitetene?

Refleksjon og dialog rundt den kunstneriske aktiviteten kan skape frirom, initiere nytenkning, øke selvforståelsen, styrke egne sterke sider og gi en opplevelse av nærvær, kontroll og mening i eget liv (Mestringskunst, 2016).

På Tilja kan deltagerne gjøre dette til en viss grad, men de har ikke lov til å male, tegne eller illustrere ting som inneholder dop, blod eller «gørr». Arbeidet er ment til å omhandle «her og nå» i større grad. Men hensikten med aktivitetene ser jeg på som de samme, men gjennom ulikt utgangspunkt.

Jeg sendte tidlig søknad til NSD om tillatelse til å utføre min plan for undersøkelse. Personvernombudet vurderte min melding om behandling av personvernopplysninger, for jeg var meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. I vedlegg 2, ligger kvittering fra NSD, som bekrefter at behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

3.3 Oppsummering av min rolle

Å innta flere roller samtidig, kunne være utfordrende, men også spennende. Kombinasjonen innenfra-blikk og utenfra-blikk var mer krevende enn forventet.

Dialogene med deltagerne eller ansatte, var nok noe av det fineste jeg opplevde. Det at jeg stilte spørsmål eller tok opp tema som de vanligvis ikke retter søkelys på selv, har vært interessant. Jeg håper at de har kjent at mitt tema har gitt dem noe nytt å reflektere rundt og at noen kjenner på et engasjement i det. Jeg er ingen helsefagarbeider og det har jeg nå hatt god erfaring med ikke å trenge, i møte med deltagerne, for jeg lurte på litt andre ting enn de var vant med å bli spurt om, i tillegg til at jeg har fått vist at skapende arbeid har mye flott og meningsfullt ved seg. Min datainnsamling kan sikkert diskuteres og ville sett annerledes ut om noen annen skulle gå frem for å finne ut det samme. Det er mange måter å gjøre/å lese ting på, Hammersley og Atkinson (2012) påpeker at:

Noen anser det som etnografens oppgave å uttrykke meningene til de som befinner seg på samfunnets sidelinjer, og de forsøker derfor å gjengi deltakerberetningene på en retorisk slagkraftig måte. I slike tilfeller blir etnografen nærmest en talsmann. Andre ser det som etnografens oppgave å plukke fra hverandre beretningene for å forstå hvordan de ble dannet og hvilke grunnantakelser de

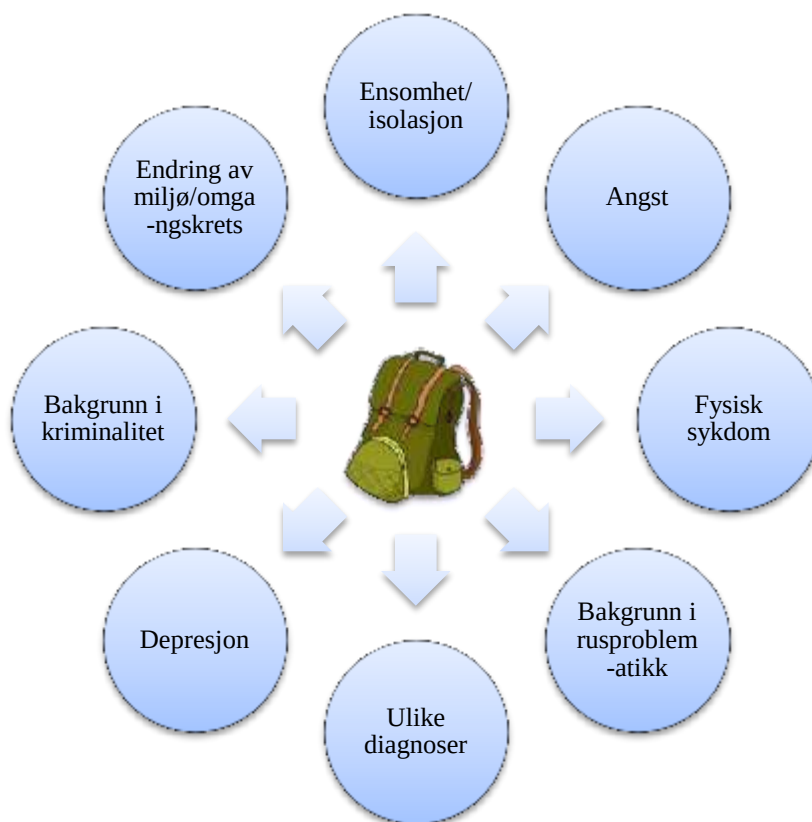
bygger på. [...] alle er deltagende observatører, og alle som deltar i den sosiale verden samler opp kunnskap om den. [...] Deltakerkunnskap hos miljøets individer er en viktig ressurs for etnografen – selv om dens gyldighet ikke uten videre skal godtas, i likhet med informasjon fra andre kilder (Hammersley & Atkinson, 2012:151-152).

4 Deltagernes opplevelser av skapende arbeid på Tilja

I dette kapittelet starter jeg med å skrive om utfordringer som deltagerne bære med seg grunnet deres livssituasjon – dette er en form for funn i seg selv, for meg som forsker. Det er mange faktorer jeg ser på som vesentlig å inkludere i avhandlingen for å få et helhetlig bilde av hvem jeg har studert. Å være i utfordrende livssituasjoner, som deltagerne på Tilja er, gjør naturligvis noe med dem i hverdagen, i større eller mindre grad. Med det i bakhånd, drøftes deretter svarene til den første problemstillingen.

4.1 Bakenforliggende utfordringer

Alle deltagerne kommer til senteret med ønske om endring og et håp om å få en bedre hverdag. Eksempler på noen bakenforliggende utfordringer hos de ulike deltagerne vises i figuren jeg har laget nedenfor. Disse faktorene er kommet frem gjennom samtale og observasjon fra det empiriske materialet fra undersøkelsen.

Figur 12: Utfordrende livssituasjoner

Begrepene i figuren er betegnelser på hvilke utfordringer deltagerne står ovenfor i hverdagen. Jeg velger ikke å gå noe dypere inn i hvert begrep som vises i modellen, da dette er mer en illustrasjon for forståelse i det å se sammenheng mellom menneskene jeg har møtt og hva de bærer med seg på innsiden. Disse faktorene kan naturlig nok ofte påvirke deres oppførsel, trivsel og deltagelse gjennom de ulike aktivitetene og tilbudene som Tilja tilbyr.

For å få bedre innsikt i ulike ståsteder til mennesker i utfordrende livssituasjoner har jeg deltatt på ulike kurs og vært på foredrag. Kursene og foredragene jeg har vært på i løpet av perioden er: Foredrag/kurs om ervervet hjerneskade, pårørendekurs for hjerneslag-pasienter, kurs om spiseforstyrrelser, og flere foredrag i forbindelse med *Verdensdagen for psykisk helse*. Det er mange fellestrekk å spore mellom de ulike menneskene når det kommer til følelser og utgangspunkt, hos de ulike gruppene jeg har fått innblikk i. Mange er usikre, og kjemper på sitt vis etter å finne ut hvem de skal være i – og ut av krisen.

På Tilja kommer det ofte nye deltagere inn, mens andre avslutter sitt opphold. Noen er der i noen få uker, andre i flere år. De kommer ofte fra situasjoner og omgivelser de ikke nødvendigvis har som mål å returnere til, så usikkerhet er en faktor jeg tror mange kjenner på.

Figur 13: Det er ikke alltid så lett å delta, da kan det å forsvinne inn i en bok være til god hjelp

De ansatte og frivillige på Tilja er opptatt av å bygge videre på deltagernes sterke sider. De ønsker å støtte deres evne til å ta ansvar for eget liv, mestre arbeid og vinne tilbake verdigheten.

I det å kjenne seg selv igjen i måter vi reagerer på, er kanskje en velkjent ting? Men noen ganger reagerer vi kanskje litt uventet? Det er i alle fall sikkert at ulike hendelser setter følelser i sving. Imsen (2010) skriver at:

Noen hendelser fremkaller automatisk gode følelser, mens andre hendelser fremkaller vonde følelser. Det som skjer, er at disse følelsesreaksjonene også kan utløses av andre ting som sto nær hendelsen i tid og rom. Disse andre tingene blir på en måte signaler eller «varsler» om noe vondt eller godt, og personen vil uvilkårlig prøve å unngå situasjoner som innvarsler noe vondt og orientere seg mot situasjoner som heller varsler noe godt (Imsen, 2010:181).

Et eksempel på fremkalling av vonde følelser og opplevelser, kan jeg vise til et velkjent eksempel om hvordan små barn kan begynne å frykte leger, sykepleiere eller tannleger som, på grunn av den hvite frakken, er blitt forbundet med smerte (Imsen, 2010). Jeg tror at voksne også kan oppleve frykt på samme vis. På Tilja arbeider sykepleier og hjelpepleier, som vanligvis i jobbsammenheng ellers går i «sykehusstøy/uniform». Men på Tilja har de gjort et bevisst valg om at man ikke skal trenge å se forskjell på hvem som er ansatt, frivillig eller deltager. Min forståelse av at de gjør dette, er at det skal handle om trygghet, likeverd og at de samlet (deltagerne, frivillige og ansatte) «skaper» virksomheten og «er» Tilja, på lik linje. Det sistnevnte har jeg blitt fortalt av ledelsen at er en viktig del av arbeidet, å gi deltagerne et «eierskap» til stedet.

Kurt Lyngved, medlem av *Rådet for sykepleieetikk* skriver i en artikkel at han tror endringer er spesielt krevende for mennesker som står i vanskelige livssituasjoner og at det lett kan utfordre deres psykiske helse (Lyngved, 2014).

Endringer kan være dramatisk for oss alle, men spesielt tror jeg endringer er krevende når mennesker står i vanskelige livssituasjoner som utfordrer vår psykiske helse. Trygghet er og blir en essensiell faktor i våre liv. I denne situasjonen ser jeg at endringsprosesser kan påføre menneskene ytterligere store plager som må håndteres i en ellers utfordrende livssituasjon. En fra før utrygg verden blir enda mer utrygg når behandlingstilbud og menneskene relatert til dem forsvinner (Lyngved, 2014).

Tilja er et høyterskeltilbud som vil si at de er et rusfritt oppfølgingssenter. I en evalueringsrapport fra 2008, gav informantene sterk oppslutning om rusfrihet. Flere sa at rusfriheten utgjorde kjernen i senterets eksistensberettigelse. Dette fordi mange kommuner har lavterskeltiltak med rom for aktiv rus, mens det ofte savnes steder som fanger opp deltagere i prosessen *ut* av rusmiljøet (Tilja Oppfølgingssenter). På Tilja blir noen av deltagerne jevnlig sjekket med urinprøve -og alkoholtesting. Om de er påvirket får de ikke delta den dagen, og det hender også de blir overført til andre samarbeidspartnere om de ikke kan overholde reglene. Jeg opplever at fagkompetansen blant de ansatte er upåklagelig, det var godt å være vitne til et arbeidsmiljø som viste en enorm tålmodighet og ro i det virke de har. De var heller ikke redde for å vise omsorg, noe som kommer frem i bildet nedenfor.

Figur 14: Ansatt masserer skuldrene til deltager i fellesstuen på Tilja

«Livssituasjon blant tidligere innsatte, nåværende og tidligere rusavhengige med fokus på mulig diskriminering eller usaklig forskjellsbehandling», er tittelen på en oppgave skrevet av Gry Kornelia Skaug (2008). Det hun beskriver i oppgaven setter min oppfattelse av livssituasjonen til deltagerne jeg har hatt med å gjøre i perspektiv.

Uansett hvor godt de (tidligere innsatte, nåværende og tidligere rusavhengige) måtte bli mottatt på sosialkontoret eller i banken er det ofte en enorm utfordring fordi de ikke kan «kodene» for kommunikasjon i samfunnet. De har levd et liv der de er eksperter på å skaffe rus og finne alternative steder å sove for natten, mens de ikke vet hvordan de skal kjøpe en kinobillett eller fylle ut en søknad. [...] De kommer altså dårligere ut av det uansett fordi de ikke kjenner til vanlige normer og praksis (Skaug, 2008:2).

[...] tidligere innsatte (og rusmisbrukere da dette i stor grad er de samme) sliter med liten skolegang, mangel på bolig og fast jobb i tillegg til stor gjeld. Utfra dette stiller de dårlig på jobb- og boligmarkedet. I tillegg stiller de nok dårligere i kraft av «stempleet» de har fått på seg ved å være tidligere innsatt eller rusmisbruker (Skaug, 2008:9).

Deltagerne har gitt mye uttrykk for at Tilja er et godt sted å være i deres livssituasjon. Jeg viser til et par sitater her: «Her finnes mennesker som ikke vil deg vondt», «Her blir alle tatt på alvor!» (Sitat, deltagere på Tilja).

Det var ingen tvil om at denne gruppen har opplevd krise gjennom tilsvarende eksempler som Skaug (2008) viser til. Jan Vincents Johannesen (2007), er som nevnt tidligere administrerende direktør ved Radiumhospitalet, og har naturlig nok god kjennskap til utfordrende livssituasjoner, han skriver følgende:

En krise er aldri planlagt, og når den plutselig flammer opp, så kan det virke som om den oppstår av ingenting. Men hvis vi undersøker krisen nærmere, finner vi hvor veden til bålet stammer fra. Det kan dreie seg om hard arbeidsbelastning over lang tid, utilfredsstillende samliv, mobbing, svik fra venner eller arbeidskamerater, ubalanse i livsførsel, mangel på støtte og omsorg, eller at man ikke finner rotfeste eller noen mening med livet.

Etter hvert blir man nedtrykt og føler seg utbrent. Da kan selv en liten tue velte stort lass. Depresjonen, trettheten, søvnløsheten, pessimismen, humørsvingningene, irritabiliteten, mistenksomheten, anspenheten, hodepinen, det høye blodtrykket, fordøyelsesbesværet og kanskje også vekttap kommer sigende innover oss som skodde. Da er det lett å ty til alkohol, nervetabletter og sovepiller for å dempe nervesystemet. De som har gjennomlevd en slik krise, vet hvor forferdelig

det er, og mennesker som sto dem nær vet hvordan krisen påvirket alle rundt den syke (Johannessen, 2007:165).

Det er mye forskjellig som kan kategoriseres som utfordrende livssituasjoner som jeg har vært inne på. I møtet med deltagerne på Tilja lærte jeg at flere av dem opplevde mange av de samme vanskelighetene. Med de utfordringene lagt til grunn, går jeg nå over i neste kapittel for å se hva deltagerne opplevde at det skapende arbeidet kunne gjøre i deres situasjon.

4.2 Analyse av første problemstilling

Som nevnt ble det foretatt noen semistrukturerte intervjuer under feltarbeidet. Der fikk jeg konkrete svar på spørsmål knyttet til problemstillingen, men også gjennom den naturlige praten gjennom min deltagende observasjon kom det frem svar. Jeg starter her med et par sitater jeg skrev ned etter å ha vært i et av arbeidsrommene:

En deltager satt og koste seg med arbeidet inne på «kreativen» i det hun utbrøt: «Jeg hadde aldri trodd at noen kunne få meg til å sitte stille!». Hun følte en stor glede ved denne opplevelsen, hun har ADHD, og kjenner vanligvis mye uro i kroppen. Denne «noen» hun refererer til er den kreative lederen som hjelper henne i gang med de ulike arbeidene. Etter mange tunge år med rusmisbruk skal mange tankemønstre endres, og deltageren uttrykket videre: «I stede for bare å ha fokus på å overleve, kan jeg nå ha fokus på kunsten, og det er jo en måte å overleve på det også, og den er jo *bra!*».

4.2.1 Opplevelse, følelse og forandring

En av informantene, som holder mye til inne på snekkerverkstedet, fortalte at han tidligere hadde jobbet lenge i tungindustrien, og han var vant med at andre bestemte hva han skulle gjøre. Han uttrykte at han savnet en bedre struktur i verkstedet på Tilja. I fremtidsplanen til de ansatte går det frem at de er ute etter å ansette en snekker i full stilling og de har søkt om penger til det. Informanten fikk bli med på ulike oppdrag med den forrige snekkeren de hadde på senteret og det likte han godt, fortalte han meg. Vedkommende fortsatte å fortelle om hva han likte og ikke likte, og sa etter hvert at han hadde opplevd en helt ny motivasjon på Tilja den siste tiden. Han hadde nemlig laget en hylle, en trappelignende hylle som han selv hadde designet, han utbrøt:

Det kom fra meg! Det er første gang jeg har laget noe selv fra bunnen av, jeg fikk så lyst til å gjøre det! Og nå, nå vil «alle» ha den, så jeg har laget flere varianter som vi har solgt her på Tilja.

Det opplevdes som en stor opplevelse for deltageren, det var tydelig, og sto i kontrast til jobberfaringen fra tidligere, der han ble gitt oppdrag. Videre sa han, «noen ganger hvis oppgavene blir dyttet på meg, blir jeg sinna». Så fortalte han at han likte best at oppgavene minnet mest mulig om «ordentlig» arbeid, og at han trivdes best når han kunne ha lengst mulige dager på Tilja. Videre beskrev han følelsen han fikk da han laget disse hyllene, «når det kommer innenfra, gir det en større glede!». Han forklarte at han synes hyllene egentlig var ganske lette å lage, så sa han:

Jeg har lært at det som kan være lite for meg, kan være stort for andre, jeg har forstått at jeg kan mye, for det er mange som ikke lykkes.

Jeg tolker det dit hen at denne deltageren uttrykker at han har lært seg selv bedre å kjenne, at arbeidet med et selvstendig skapende prosjekt, bidro til en større selvbevissthet om sin egen identitet.

Haabesland og Vavik mener at i kreativt skapende arbeid kan vi aktivt være med på «å skape vår egen identitet» (Haabesland & Vavik, 2004). Disse forfatterne skriver også om viktigheten av å oppleve gleden over godt utført arbeid, men da trenger en å ha god tid i arbeidet, skriver forfatterne.

I vår tid flyr vi fra en aktivitet til en annen, fra en opplevelse sterkere enn den forrige. I kunst og håndverk må vi dempe det heseblesende tempoet. Estetiske opplevelser i forbindelse med godt utført arbeid trenger tid og ettertanke. Da først virker de inn og styrker vår livskvalitet (Haabesland & Vavik, 2004:21).

Noen av deltagerne uttrykte nettopp opplevelser som de her snakker om, en sann glede, nedenfor deler jeg noen utvalgte sitater fra noen av deltagerne jeg fikk kontakt med under feltarbeidet.

«Når jeg har laget noe får jeg lyst til å vise det til hele verden!».

«Å gjøre ting en liker er så viktig. Å gjøre noe som kan gi en god følelse betyr mye for et menneske. Det er viktig å gjøre noe som gjør en glad – det er en døråpner!».

«Jeg får så lyst til å gi det bort, for jeg synes det blir så fint! Jeg har blitt så glad i å gi bort for tida!».

I følge Hansen (2005), så er det kroppens handling som gir et forhold mellom organismen og verden. Kroppen trer frem og verden og dens gjenstander trer frem. Hansen sier at, det å lage ting selv og beskjeftige seg med praktisk arbeid danner og styrker selvet. Det styrker fokuseringen på oppmerksomhet, slik at man sanser verden og tingene mer tydelig. Det gis

en opplevelse i bevisstheten: «det der har jeg gjort!», «den har jeg laget selv!» (Hansen, 2005).

I sitatet fra Lyngved (2014), var jeg inne på det at mennesker i utfordrende livssituasjoner ofte er veldig utrygge og sårbare i faser der de må stifte nye bekjentskaper. Fra første dag ble jeg introdusert for en regel de er veldig opptatt av at skal overholdes på Tilja. Regelen er at man skal prøve å unngå å snakke med hverandre om fortiden, men heller å bidra til å skape nye positive minner rundt det som skjer på Tilja i hverdagen. Jeg husker jeg reagerte litt på det i starten, for jeg ville så gjerne vite mer om dem jeg møtte. Men denne regelen er nok basert på nettopp det med at de ønsker å unngå å frembringe vonde opplevelser i en hverdag der de har fokus på *her og nå*, og ikke minst det å etablere glede, mestring og gode tanker for fremtiden. Et eksempel på hvorfor det for eksempel ikke var så smart å snakke om sitt eget privatliv, var om man fortalte mye om sine egne barn, så kunne det oppleves veldig sårt for de som av ulike grunner ikke fikk ha kontakt med sine egne.

Som jeg kommer inn på senere i avhandlingen ble det organisert julebord for alle ansatte, deltagere og frivillige på senteret. Ved at jeg hadde fått etablert tillitt med flere, og mange hadde betrodd seg til meg underveis, la jeg merke til hvem som ikke kom den dagen, og jeg forsto også hvorfor de ikke møtte. Dette sier nok noe om utryggheten mange sliter med, som jeg har vært inne på tidligere.

Så begrepet *opplevelse* har sine «baktepper» i livene til disse menneskene. Følelser, opplevelser og mot, handler nok mye om hvilken bagasje du bærer med deg. Men at vonde opplevelser kan skiftes ut med gode, er nok et mål og en mulighet vi alle har tror jeg.

En forutsetning for at man skal kunne utøve skapende arbeid kan for eksempel være trygghet, og *Maslows behovspyramide* illustrerer dette på en god måte, som jeg var inne på tidligere. Jeg oppdaget at flere deltagere hadde problemer med å gå inn i det skapende og til og med det som var bestemt for dem at de kunne lage. De kunne lett bli usikre om det var mange i rommet - og kanskje over hvem som var i rommet, slik at det gikk ut over produktiviteten og interessen for arbeidet som skulle gjøres, eller det som de kanskje hadde gledet seg til på forhånd. Et annet element var rot. Om det var for mye saker og ting i veien på arbeidsplassene, kunne det oppleves svært demotiverende for enkelte. Spesielt om de hadde en plan, og de måtte starte dagen med rydding. Det drepte fort motivasjonen for det kreative, og da lot de heller være å prøve.

Inne på «kreativen» ble jeg fortalt at «kreativiteten skal få blomstre», det var et av hovedmålene til veilederen. Med et slikt mål, er det å skape gode rammer en nødvendighet.

Jeg så at noen ganger må de fysiologiske behovene og trygghetsbehovene være på plass først, slik som i Maslows behovspyramide. Da jeg pratet med en av deltagerne fikk jeg forståelse av at det kan fungere omvendt også. Denne deltageren sliter med sosialangst. Ved å holde på med sine kreative arbeider, kan han finne ro og velvære gjennom det, selv sammen med mennesker rundt seg som gjør han utrygg. Forutsetningen er at da må alt ligge til rette, slik at han kan få gå direkte inn i dette arbeidet og ikke måtte rydde først, prate eller måtte forholde seg til de andre i rommet. Han fortalte at å fordype seg i sin egen ide og kreativitet og bare heller høre summingen av de andre i rommet -som å lytte til radio i det fjerne, kunne oppleves som svært positivt. Det er i alle fall et eksempel på at behovspyramiden også kan virke motsatt. Da tenker jeg at det er uhyre viktig for veilederen å kjenne sine deltagere godt, slik at denne mestringsopplevelsen og gleden ved det skapende arbeidet, skal få komme til uttrykk og nytte for den enkelte deltager.

For Tilja Oppfølgingssenter, er som det ligger i navnet, *oppfølging*, et vesentlig begrep i senterets virksomhet. Rollen som ansatt kan ha stor betydning for deltagerne. For noen oppleves de ansatte som første og eneste menneske de kan stole på. Noen får farsfigur-forhold overfor deltagere, noen er viktige fordi de setter tydelige grenser og er bestemte og konsekvente med deltagerne. Alle er de omsorgsfulle voksenpersoner, som skal vise forståelse og tålmodighet, samtidig som de skal utfordre deltagerne til å sette nye mål for utvikling i «riktig retning». Visjonen til senteret er: «Det finns alltid muligheter!», står det i deres flyer. Videre kan jeg lese: «Det forplikter oss til aldri å gi opp, men stadig å søke nye veier å gå og være åpne for andre måter å tenke på» (Tilja Oppfølgingssenter). I sin diakonale-tankegang, har Tilja fire verdiord som de bygger arbeidet sitt på, det er: *respekt, kompetanse, dristighet og håp*.

Intervjuene jeg foretok med seks av deltagerne gav mange konkrete svar på min første problemstilling. Alle samtaler ligger i sin helhet i vedlegg 3. For å få en samlet oversikt over besvarelsene fra disse, har jeg laget en skjematisk oversikt over oppsummeringen av resultatene, denne ligger i vedlegg 4.

Spørsmålene jeg knyttet best opp mot selve problemstillingen er spørsmål nummer 5,6 og 10.

Ved hvert spørsmål fører jeg til noen sitater fra intervjuene som viser hvordan begrepene ble brukt.

Spørsmål 5, lyder slik: Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, og på hvilken måte?

«Jeg får en større indre ro og det gir en større indre glede» (Informant: 1).

Det gir tilfredstillelse, også blir jeg stolt av meg selv når jeg lærer noe nytt. Det er godt å samarbeide og ikke bare være i eget hus. Her kan vi utveksle erfaringer, være bidragsytere og bygge relasjoner, som er gode for meg [...] (Informant: 3).

«[...] Underveis kan det kjennes ganske meditativt [...] Det er godt å kjenne at jeg kan være «her og nå», slik at hjernen slipper å være alle andre steder i verden» (Informant: 4).

Jeg fant frem til to begreper som sammenfattet best det som de fleste deltagerne uttrykte ved dette spørsmålet, det var **indre ro** og **tilfredstillelse**. Tilfredstillelse var det begrepet som samlet flest beskrivelser rundt hvordan det for deltagerne opplevdes å holde på med skapende arbeid.

Spørsmål 6: Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?

Det kommer lykkefølelser! Lette følelser, fordi jeg blir lettere til sinns. Det er en pakke med masse positive følelser. Jeg har fått en lettere hverdag etter at jeg begynte her [...] (Informant: 1).

«Jeg får mer ro. Jeg har lært at jeg kan mye. Når følelsene kommer innenfra gir det en større glede» (Informant: 2).

«Jo mer jeg gjør det, jo mer ro får jeg. Jeg er ufør på grunn av angst og depresjon, så den roen gir meg glede» (Informant: 6).

I besvarelsene til dette spørsmålet var det to begreper som sammenfattet best det som de fleste deltagerne mente. Det var **ro** og **glede**. Glede var det begrepet som samlet flest beskrivelser rundt hvilke følelser deltagerne kjente på når de laget noe.

Spørsmål 10: Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?

I starten ble jeg litt overrasket da jeg ble satt til å lage ting.. Jeg fant ut at jeg måtte legge bort forventningene jeg hadde på forhånd, og det har gjort meg mer åpen, jeg har blitt mer åpen for mye (Informant: 1).

Jeg opplever at jeg har fått mye mer ro og mer selvtillit. Jeg har blitt bedre kjent med meg selv rett og slett (Informant: 3).

Jeg er veldig sensitiv og var på det med å bli kjent med folk, jeg må liksom teste dem ut og se om mine antagelser stemmer, og dermed se hvordan jeg skal forholde meg. Tilskudd av nye folk trigger mulighet for konflikt i meg, så for å hindre det må jeg bli kjent med folk. Har jeg vært borte en stund så opplever jeg gjerne en «boost» når jeg kommer tilbake (Informant: 4).

Jeg laget en setning som oppsummering av besvarelsene til dette spørsmålet. Følelsen av å bli **mer kjent med seg selv**, hentet jeg ut av dette. Den følelsen sier noe om hvordan opplevelsene har utviklet seg gjennom å arbeide med skapende arbeid på Tilja.

Ro, glede, tilfredsstillelse og å bli mer kjent med seg selv, er begrepene som sammen sier noe om hva skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner kan bety for disse menneskene. Det er oppløftende, dypt, helhetlig og viktige begreper om følelser som kan være med på å gi styrke og energi og vilje til mennesker som ønsker å komme videre i livet, kanskje ta noen nye steg, skifte beite eller komme seg ut i arbeidslivet. Skapende arbeid kan være et viktig hjelpemiddel for selvutvikling, glede og indre ro. Jeg mener alle disse begrepene kan sees i sammenheng med identitetsteorien jeg tidligere drøftet i teorikapitlet.

I min analyse av det hele, innså jeg, at det slettes ikke bare er det kreative vi *gjør og skaper* med hendene som er skapende arbeid. Skapende arbeid/prosesser skjer jo også i oss selv. Retningen som livet tar ved nye impulser fra en tid hvor livet stopper opp eller er utfordrende, er kreativt og skapende. Man reflekterer gjerne over status, man innser at noe må gjøres, i dette er det også en form for skapende arbeid. Johannessen (2007) skriver, for å komme videre må vi av og til ødelegge det som er, ikke bare forbedre det. Picasso mente at det å være kreativ først og fremst er å utføre destruktive handlinger. Man må velge å forlate det som fungerer, for å finne noe som fungerer på en annen måte

Jeg tok selv en avgjørelse på å finne en annen måte å uttrykke meg kunstnerisk på i løpet av mitt arbeid med masteroppgaven. Jeg gikk fra å være svært tro og dedikert til det figurative oljemaleriet, som hadde fungert fint i alle årene på høgskolen og privat, for så å velge å legge det til side. Jeg omstilte meg og åpnet meg for nye retninger til uttrykk. På Tilja gjør også mange av deltagerne noen tydelige grep. Noen bestemmer seg for å forlate venner i rusmiljøet, de velger å endre livsstil, dagsrytmen forandres, og mange går fra å være mye isolert, til å finne gleden og mestringen i det å være sosiale med andre - og ikke minst finner de kanskje gleden i en ny hobby. Slik jeg ser det, er dette tydelige kreative og skapende prosesser som skjer på innsiden. Og når en først åpner får mulighetene, vil det straks få ringvirkninger. Nedenfor viser jeg noen eksempler på hvordan informantene uttrykket seg rundt dette.

Jeg synes det er moro å få til noe! Før var jeg veldig pirkete, men nå slapper jeg mer av og tenker det er bra nok. Har lært meg å se mer helhet enn detaljer og har blitt flinkere til å se meg selv! [...]

[...] Liker å lage bilder med symboler, med noe som trigger meg, noe som representerer meg selv. Det første bildet jeg laget, var av en engel, det har fått hedersplass hjemme hos meg, jeg får ro av å se på det, stiller meg alltid opp foran det når noe er vanskelig. Det der med ro er veldig viktig for meg, i voksen alder fikk jeg endelig påvist ADHD og fikk bedre forståelse av meg selv, jeg tar inn fem ganger så mange signaler i minuttet som andre, det kan være veldig slitsomt og krevende. [...] får så lyst til å støtte og hjelpe andre bestandig, men så trenger jeg å ta vare på meg selv egentlig..

«Jeg liker lukten av sagd tre, kjenne leira i hendene mine mens jeg gnir ut ujevnheter.. Jeg blir mer til stede i meg selv»

I møtet med den kreative veilederen første dagen i feltarbeidet, kunne hun fortelle at: «Det er så viktig at kreativiteten får blomstre, stoltheten hos deltagerne skal få blomstre!» Hele tiden forsøker hun å oppmuntre deltagerne til å finne sine veier inn i det kreative arbeidet, fortsatte hun. En deltager uttrykte seg slik:

Vi har jo alle kreativitet i oss, og her trener vi på å bruke den. Det kan åpne for mye. Enten det er i snekkerverkstedet eller i keramikkverkstedet så kan det gi ringvirkninger, slik at en er kreativ på andre måter i livet også. Man kan bli mer kreativ i hvordan man lever livet sitt.

Den kreative veilederen sin jobb er nettopp å veilede i det skapende arbeidet. Hun sier at hun stadig må jobbe med seg selv også. Arbeidet krever tålmodighet overfor deltagerne, og hun ønsker «å spre lys» og gi de noe. «Det er viktig med en positiv ånd i arbeidet, i teamet og i det kreative rommet», fortalte hun meg. «Deltagerne skal behandles som voksne mennesker, med respekt», avsluttet hun.

Mange av produktene som lages på Tilja er laget på bakgrunn av ideer fra veilederen, som bestemte ting de skal produsere for salg ved senteret. Det kan for eksempel være kopper og kar laget i keramikkverkstedet, julekranser, juletrepynt eller rekved med keramikkhjerter, for å nevne noe. Disse gjenstandene kan deltagerne være med på å utforme fritt, eller de får beskjed om hvordan det skal gjøres. Deltagerne står også fritt til å lage det de måtte ønske inne på «kreativen», da får de veiledning på dette om de ønsker det. Gjennom dette opplever deltagerne skaperglede og mestring, så vel som fellesskap og stolthetsfølelse over å være med på noe meningsfullt som å lage noe for salg eller gaver. De opplever eierskap til Tilja (jf. stedsidentitet, som jeg har nevnt på tidligere). Og gjennom å bidra med noe konkret, kjenner de at de er til nytte.

I artikkelen *Materialitet, identitet og erindring*, av Lene Otto (2005), tar hun utgangspunkt i en diskusjon av materialitetens identitet-skapende funksjon. Hun interesserer seg for hvordan den kollektive identitet og den individuelle selvoppfattelsen er knyttet til erindringen som en materielt forankret prosess (Otto, 2005). Dette vil jeg komme nærmere inn på i kapittel 5, som omhandler *mitt skapende prosjekt*. Jeg trekker nemlig med meg erfaringene om deltagerne opplevelser - og mitt bekjentskap med dem som unike individer - med videre.

4.2.2 «Et forbaska viktig sted»

Mange av deltagerne fortalte at hovedgrunnen til at de var på senteret, var å trene seg opp for å komme ut i arbeidslivet. De fortalte at på Tilja følte de seg blidt mottatt, og de fikk sosialisert seg. Mange av deltagerne har vært mye isolert, har og har hatt angst og

depresjon. Gjennom aktivitetene på senteret kjente deltagerne på mestring. De lærte seg gode rutiner og følte at de kunne bidra til noe meningsfullt. Mange håpet at de kunne bruke Tilja som et springbrett ut i jobb. Flere følte seg litt keitete og usikre blant rusfrie i det «normale liv», mens på Tilja fikk de møte rusfrie, men som selv hadde hatt bakgrunn med rus, slik fikk de en annen forståelse. Det var lettere da de opplevde å være fler i samme bås, fler som ville ta tak i livet for å mestre en ny hverdag.

I forbindelse med et allmøte jeg deltok på, på Tilja, ble deltagerne oppfordret til å dele ulike tanker med resten av gruppen. Tanker som hvilke mål de hadde for oppholdet, og hvor langt de synes de hadde kommet på veien. En av deltagerne fortalte at hun kom til senteret med tvang og var svært negativ i begynnelsen, men at dette hadde endret seg raskt. Nå gledet hun seg til hver dag hun skulle på Tilja. Hun fortalte at hun ofte hadde havnet i rusmiljøet fordi der trengte man ikke prestere noe, sa hun. Hun sa videre at hun måtte ta rolige steg for å komme i mål, og hun kjente at hun var på god vei. Hun opplevde at miljøet på Tilja hadde stor og positiv betydning for henne, «her får man til noe!», sa hun gledes-fullt. Hun trodde før at hun ikke hadde kreative evner, men fortalte at hun nå kjente på gleden og mestringen gjennom det å tørre å synge, spille gitar og lage ting på «kreativen», og denne kvinnen hadde vært på Tilja i kun fire uker.

Deltagerne fortalte om hvordan det opplevdes å forlate gamle mønstre og om utryggheten i å begi seg ut i nye farvann. Selv har jeg som student, gjennom mitt arbeid med masteroppgaven, steget ut av komfortsonen mange ganger i løpet av perioden. Det kan virke som om at noen ganger er det en fordel å komme til et veiskille, ta nye valg og skifte mønstre, jeg tror det gjelder for alle mennesker.

Som jeg tidligere var inne på med å oppleve automatisk gode eller vonde følelser, så opplevde jeg å være vitne til en slik god reaksjon under et møte jeg fikk delta på, der en ny deltager kom til Tilja for første gang. Nedenfor viser jeg et utdrag fra min loggbok, for å illustrere opplevelsen angående dette møtet.

I dag fikk jeg være med på det første møtet med en ny deltager. Hun hadde med seg en mannlig verge. Jeg følte meg beåret over å bli spurt om å delta. Jeg fikk bidra og ikke minst se hvordan nye deltagere blir møtt, det var veldig givende for meg. Ansatt og jeg fortalte om stedet, og jeg fikk i tillegg presentere hva min agenda er på Tilja. Vergen var tydelig positiv og mente at et opphold på Tilja vil kunne være til god støtte og hjelp for denne kvinnen (i trettiårene). Kvinnen sa at hun er under utredning for sovesyken og lider også av en annen diagnose. Hun sitter mye hjemme og sover mye. Kvinnen så svært trøtt og sløv ut der vi satt, øynene var så vidt åpne. Da vi nevnte at keramikk, er noe som en kan holde på med på Tilja, la jeg merke til at noe våknet i øynene hennes. Vekket det et minne om noe positivt? Hun hadde både sydd og drevet med keramikk tidligere, viste det seg [...].

Jeg tror denne kvinnen hadde hatt gode opplevelser med å skape noe med hendene fra tidligere, og da jeg så henne inne på «kreativen» noen dager senere, var det en blid jente

jeg møtte, som var i gang med sitt eget arbeid i arbeidsrommet. Johannessen (2007) mener at:

Bare mennesker som trives, og som føler at de er hele mennesker og ikke produksjonsrobåter, vil på sikt kunne yte sitt beste (Johannessen, 2007).

På Tilja arrangeres det tur-dag en gang i uken. Jeg valgte å bli med på noen av disse, som en del av å få kjennskap til de aktivitetene som de har på senteret. Jeg var opptatt av å få et mest mulig helhetlig bilde av feltet, for jeg mener at selv om min problemstilling var sentrert mot skapende arbeid, visste jeg at det å delta generelt, ville gi meg dypere innsikt i de svarene jeg ville komme til å få.

På den første skogsturen jeg ble med på, gikk vi langs en gammel skogsvei inn til et vann. På veien ble jeg bedre kjent med flere av deltagerne og vi snakket lett om løst og fast. Det var spesielt interessant å følge med på en av deltagernes opplevelser ute i naturen den dagen. Han hadde ruset seg i lang tid, og det var lenge siden han hadde vært på tur som rusfri. Været kunne ikke blitt bedre den dagen og det var spennende å observere hvordan han ga seg hen i de sanselige opplevelsene han fikk underveis på turen. Han plukket med seg steiner og fotograferte detaljer i skogen. Han fortalte at han alltid hadde samlet på steiner. Han følte ofte at det var som om steinene snakket til han. Hver dag stilte han opp ulike steiner i vinduskarmen hjemme. Mogen Hansen sier at:

Selvet eller identiteten dannes af interaktionerne med verden, og disse interaksjoner afsætter samtidig materielle spor, der repræsenterer og symboliserer selvet. På den måde anskuet er der tale om, at organismen formgiver sig selv, sit selv, materielt i verden (Hansen, 2005:72).

Jeg spurte om det var slik at blikket overfor omgivelsene i naturen og ellers var mer tåkebelagt om han var ruset, og om han så alt mye klarere når han var «rein», og det bekreftet han.

Etter hvert fulgte han ikke samtalen vi og en til hadde gående. Han så ut til å være i «flyt». Tilbake i samtalen fortalte han igjen hvordan alt opplevdes så mye sterkere, klarer og flottere når han ikke var ruset, det var en mektig opplevelse for han. Han sa det var svært overveldende og nesten litt skremmende, han fikk et «naturlig kick» ute i naturen denne dagen.

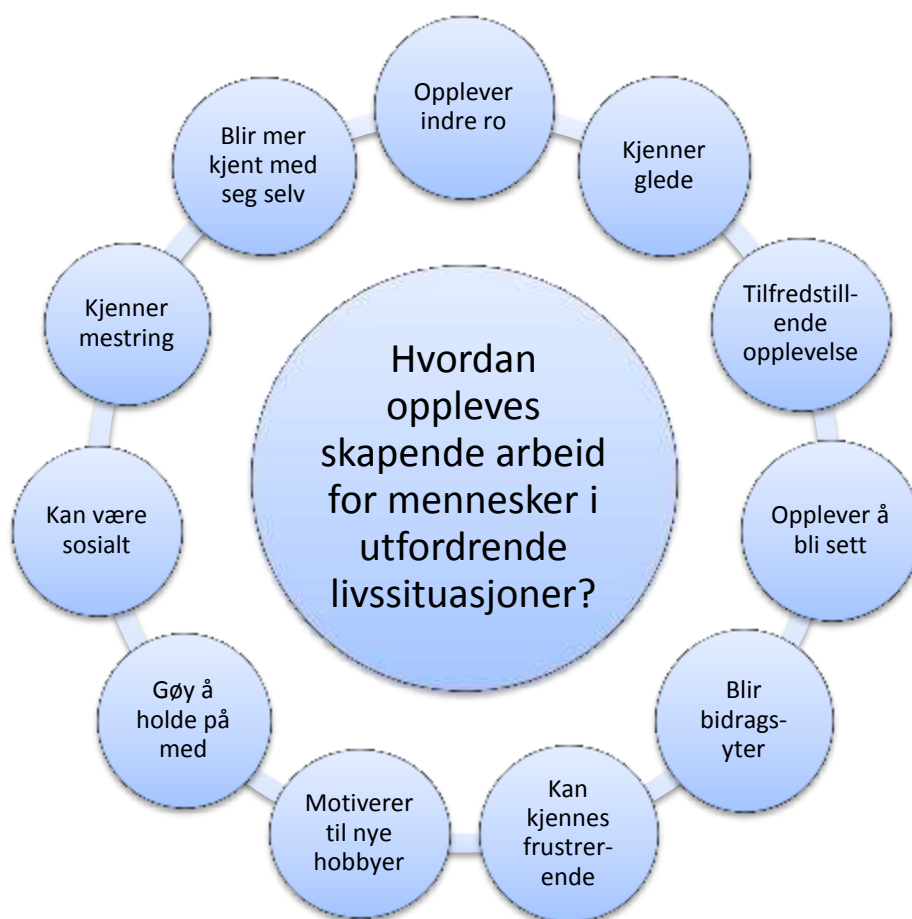
Rammene for turene var velorganiserte, og det fikk en til å føle seg ivaretatt, litt som å delta på en leir med trygge ledere. For å vise hva jeg mener deler jeg et lite utdrag fra loggboken min her:

Vi grillet pølser og pinnebrød på bålet sammen, vi elleve som var med på turen. Eplekake og kaffe fikk vi også. To ansatte delte ut sanghefter med 5-6 sanger, de rigget seg til med gitar og rytmeegg, og vi sang alle sammen, i skogen ved et vann i høstsola. Det var mektig.

Tilbake til mitt første forskningsspørsmål: **Hvordan oppleves skapende arbeid for mennesker i utfordrende livssituasjoner?**

Nedenfor har jeg laget en figur som viser hvordan de ulike faktorene spiller sammen og synliggjør mine resultater over hvordan skapende arbeid oppleves for deltagerne på Tilja. Ved at jeg har vært i en deltagende observasjon, det at jeg har deltatt på møter og turer og ikke minst at jeg har foretatt intervjuer, sitter jeg tilbake med mange begreper jeg ser på som svar på min problemstilling.

Figuren inneholder punkter over noen sentrale begreper jeg satt igjen med som deltagerne gav uttrykk for, eller som jeg oppfattet som beskrivende faktorer ut i fra min tilstedeværelse i observasjon.

Figur 15: Sammenfatning av opplevelsene det skapende arbeidet gir deltagerne på Tilja

Hvis jeg skal forsøke å trekke frem noen punkter som jeg synes tynger ekstra vil det være begrepet: **å bli bedre kjent med seg selv**, dette ser jeg på som et uttrykk for å kjenne på en

utvikling av selvet og sin egen identitet. Å se - og oppleve endring i positive retning i seg selv, er en svært tilfredsstillende følelse. At kunst - og håndverksaktiviteter kan bidra til bevissthet om positiv utvikling er en meningsfull oppdagelse synes jeg.

Gjennom turer opplevde deltagerne å få energi gjennom fysisk aktivitet. Naturopplevelser i seg selv fungerer ofte som positivt påfyll til sinnsstemning. På turene ble deltagerne bedre kjent i en mer uformell setting enn inne på Tilja. Disse gode erfaringene tok de med videre inn i arbeidsrommene, der de opplevde mestring og indre ro i trygge rammer. På Tilja ble deltagerne møtt og sett. På allmøtene, kunne de komme med innspill på hvordan de opplevde hverdagen. Glede og humor ble også en del av hverdagen. Det opplevdes stimulerende og meningsfullt å være bidragsytere i en setting som de kjente at de var en del av, og som ikke krevde for mye av en, men der de kunne kjenne at de var god nok som de var.

Ut i fra «sofa-pratene» var det spesielt et ønske til endring av tilbudene på Tilja som var fremtredende og som kunne oppleves frustrerende for deltagerne, det var *tiden*. Flere av deltagerne uttrykte at de så gjerne kunne tenkt seg å ha mulighet for lengre dager på senteret. Kanskje er utholdenhet en egenskap som utvikles når en trives? Selv vet jeg at skapende prosesser lett kan få en til å glemme «tid, sted og rom». Og som jeg var inne på tidligere, jf. Johannessen (2007): «Hvis du tror du kan styre din kreativitet etter de firkantete rutene som måtte stå ledig i din tidsplanlegger, [...] skaperevnen kjenner ikke til de firkantete rutinene samfunnet vårt styres etter» (Johannessen, 2007). «Det verste er når jeg må forlate stedet, og må forholde meg til *tid*, når jeg har det bra med det jeg gjør», uttrykte en av deltagerne. Det er ofte hjemme at deltagerne har det tøffest, der kommer alle tankene, kunne flere fortelle meg.

4.2.3 Mestring og mot

Mange deltagere fortalte at oppholdet på Tilja førte til positive ringvirkninger som gav utslag på flere vis, jeg deler nedenfor hva noen av disse mestringsopplevelsene førte til.

Noen fikk mot til å reise for eksempel til en hobbybutikk for å kjøpe seg eget utstyr slik at de kunne drive med kreative sysler også på fritiden. For mennesker med angst kan en slik oppgave være veldig utfordrende, men flere opplevde å kjenne på mestring av denne typen, mye fordi arbeidet med dette på Tilja var så lystbetont, og de hadde fått anledning til å prøve noe nytt kanskje, dermed fikk de erfaring av at «å våge», kanskje ikke trengte å være så skummelt. Flere av deltagerne treftes etter hvert også utenom Tilja, på trening,

fritidsaktiviteter eller på middag til hverandre. Et par av deltagerne jeg fikk kontakt med i min periode, ble kjærester etter at jeg avsluttet oppholdet. Noen fikk jobb og andre har startet med frivillighetsarbeid, enten på Tilja eller i Frelsesarmeen.

5 Mitt skapende prosjekt

Allerede den første dagen sammen med deltagerne, ble jeg spurt av den kreative veilederen om jeg ville delta på julebordet på Tilja i desember. Jeg ble også spurt om jeg kunne tenke meg og pynte bordet, det var hyggelig å bli spurt om det, og jeg takket ja. Vi hadde sittet og pratet om juleforberedelser og pynting, og jeg hadde nettopp uttrykt at jeg er glad i disse tingene. Ut i fra denne muligheten til å sette preg i Tiljas lokaler med «min egen stemme», kom ideen etter hvert til å gjøre mitt skapende prosjekt nettopp på julebordet. For jeg ønsket å få til å lage mitt eget prosjekt samtidig - og i forbindelse med mitt opphold på Tilja. For det var gjennom empirien jeg hadde funnet mye ny inspirasjon og drivkraft til å gjøre prosjektet. Samtidig kunne det være en form for *å gi noe tilbake*, som jeg var inne på tidligere. Mitt fokus eller tema i planleggingsprosessen gikk på begreper som: *individ/identitet, samhold, likeverd og felles opplevelser*. Dette var begreper jeg hadde fått litt ekstra «følelser for» i løpet av oppholdet. Gunhild Vatn (2015), snakker om å skape kunstneriske uttrykk i grensen mellom sanselighet og historiefortelling, og det er slik jeg også best kan beskrive hvordan mitt skapende prosjekt gikk til. Hun skriver om sine arbeider at:

Arbeidene som er presentert, reflekterer opplevelser, sanselige erfaringer og minner som utgangspunkt for min kunstutøvelse. I mitt arbeid veksler jeg mellom å være utøver, lærer og veileder på det visuelle, kunstdidaktiske feltet. [...] I denne rollen er det naturlig å reflektere omkring hvordan kunst skapes, og hva den springer ut av (Vatn, 2015:277).

Stedsidentitet har vært beskrevet som et individs inkorporering av sted i selvkonseptet, skriver Proshansky, Fabian and Kaminoff, referert i Hauge (2007). Stedsidentitet er definert som et potpurri av minner, konsepter, tolkninger, ideer, og relaterte følelser tilknyttet spesifikke fysiske omgivelser eller typer av situasjoner. Dette ble i bunn og grunn kjernen for mitt skapende arbeid også.

Som en etisk betraktning til mitt prosjekt, hadde jeg fokus på å tilrettelegge for positive opplevelser for alle som skulle delta på julebordet.

Julebordet skulle bli min arena for utfoldelse, og gjennom søk i kunstteoretiske områder utenfor det jeg normalt sett har valgt tidligere i utdanningen, falt valget på å lage noe *sosialt og relasjonelt* i prosjektet. Jeg valgte å inkludere både ansatte, frivillige og deltagerne fra Tilja med i noe av utviklingen underveis. Jeg beveget meg fra å være en *deltagende observatør*, til og i tillegg å ta rollen som «*prosjektleder*» for en kunstinstallasjon på undersøkelsesstedet.

Her repeterer jeg problemstilling 2:

Hvordan kan erfaring fra feltarbeid komme til uttrykk i en relasjonell kunstinstallasjon?

For å synliggjøre mer konkret opprinnelsen til problemstillingen har jeg laget en modell med begrunnelser og inntrykk fra empirien som gjorde at jeg tok de valgene jeg gjorde og at kunstsjangeren ble til det den ble.

Figur 16: «Tankebobler» - Bakgrunn for mitt andre undersøkelsesspørsmål

Identitet har vært et viktig begrep i denne avhandlingen, og også kjerne til det skapende prosjektet. Mitt valg av problemstilling nr. 2, baseres på «tankeboblene» i modellen ovenfor. Feltarbeidet etterlatte unike spor av minnerike opplevelser, men også spor mellom meg som forsker og feltet, og det var dette jeg ønsket å bygge prosjektet på for å dele kunne vise dette som kunst. *Mitt skapende prosjekt* er basert på mine oppsummeringer, analyser og tolkning fra det som er blitt presentert til nå.

Veien har blitt til mens jeg har gått. Da jeg startet min deltagende observasjon var jeg helt åpen for hvor det skapende arbeidet ville ta meg. Jeg kjente ganske tidlig at jeg ikke kom til å jobbe i det kjente, med maleriet. Mye på grunn av at på Tilja arbeidet de lite med maleri, i alle fall i den perioden jeg var der, og jeg ville «følge det vante» med deltagerne.

I neste kapittel går jeg igjennom arbeidsprosessen trinn for trinn.

5.1 Prosessen i prosjektet

Brainstorming	•Invitasjon til å dekke å pynte bordet til julebordet satte i sving tanker om mitt eget skapende prosjekt •Jeg laget etterhvert en plan for ønsket kunstprosjekt som jeg la frem forslag om på et morgenmøte med de ansatte, der jeg fikk bekreftet tillatelse fra dem til å gjennomføre mitt skapende prosjekt på måten jeg ønsket. Responsen var positiv
Innsamling av artefakter	•Jeg startet med å spørre deltagerne om de kunne tenke seg å bidra med en eller flere gjenstander til bordet som skulle være et symbol på "hvem de er" •Etterhvert spurte jeg de ansatte om de også ville bidra med noe om dem selv også, i tillegg ordnet jeg også noe om meg selv
Innkjøp av materiell	•Duker, løpere, sevietter, farget hyssing/bånd og candy-canes ble kjøpt inn av meg
Skisser	•Jeg tegnet endel skisser over hvordan bordet kunne komme til å fremstå
Innsamling av naturmateriell	•Jeg ønsket å inkludere naturmaterialer til bordet og det samlet jeg inn både på en av turene jeg ble med på i regi av Tilja, men også en tur utenom
Sitat-utvelgelse	•Etter en grundig gjennomgang over ulike sitater fra deltageres uttalelser under oppholdet, valgte jeg ut sitater jeg ville benytte, og reiste til kopisenteret på Høgskolen og fikk dem til å skrive ut disse for meg på en egnet kartong som jeg klippet til i etterkant for å dele sitatene fra hverandre
Sette opp installasjonen	•Kvelden før julebordet rigget jeg opp installasjonen med pådekking, artefakter og sitater. Jeg dokumenterte med fotoapparat og video
Ferdigstillelse, inkludert gjester	•Gjester inntok plass ved "Julebordsbordet" •Bespising av ribbemiddag og riskrem til dessert •Bruk av visuell etnografi (foto og video) og skriftlig logg i etterkant
Avslutningstale	•Jeg holdt en takketale til Tilja, hvor jeg roset deres gjestfrihet, og deltagelse i mitt masterstudie

Figur 17: Prosessen til "Julebordsbordet"

Som det kommer frem i modellen ovenfor ved punkt: *Ferdigstillelse, inkludert gjester*, benyttet jeg ulike virkemidler i innhenting av observasjonene rundt prosjektet på julebordet.

Speilreflekskamera ble brukt til å lage små felt-notater, for å supplere det skriftlige jeg kom til å skrive i loggen i etterkant.

Videopptak (med mobiltelefon) ble gjort for å dokumentere bordet i sin helhet for å ha mulighet til å kunne gå til bake å se, for å kunne klare å gjenskape dette til den offentlige utstillingen/eksamen ved Høgskolen.

Lydsporet fra filmen fanget stemningen i rommet på en god måte, som hverken logg eller bilder kunne gjenskape på samme vis. Lydsporet vil jeg derfor bringe med videre til den neste utstillingen for å kunne understøtte den opprinnelige stemningen fra rommet.

5.1.1 «Å gjøre inngrep»

Jeg skulle gjøre et «inngrep» som «forstyrret» institusjonenes julebords-tradisjon ved utførelsen av mitt prosjekt. Jeg var litt redd i forkant for at det ikke skulle oppfattes som noe positivt det jeg skulle lage, for tanken min for «Julebordsbordet» var å glede publikum/de fremmøtte på Tilja den dagen. Det er jo slik at kunst i en institusjon opprinnelig ikke er på parti med institusjonen (Tverbekk, 2014). Tilja er jo normalt okkupert av andre interesser, dette er en viktig erkjennelse av at det var viktig for meg å ha presentert mine tanker rundt prosjektet på forhånd og fått tillatelse. Man kan kanskje si at jeg med mine «frie tøylar» i julebords-planleggingen, fungerte som «deltagernes avantgarde». Med det så mener jeg at jeg gjorde noen innovative grep i en ellers så tradisjonsbunden borddekkings/pyntings-aktivitet av denne festmiddagen, også ble en slags pioner for nye strømminger. I følge Tverbekk, handler avantgarde-bevegelsen om det å kombinere kunst og liv, altså: kunst, publikum og samfunn (Tverbekk, 2014).

Spillereglene ble til underveis. Jeg hadde ønske om at maten kunne serveres, og ikke settes på bordet (for et «renere» uttrykk i det som ble presentert), men her måtte jeg føye meg til tradisjonen, «maten har alltid stått på bordet mens vi spiser», fikk jeg beskjed om. Da ble det slik, og maten ble dermed også med som del av kunstverket.

5.2 «Julebordsbordet» i en kunstkontekst

Hva ville jeg kunsten skulle gjøre med deltagerne og de ansatte? Hvilke følelser og tanker skulle utløses hos dem som skulle oppleve «julebordsbordet»?

Jeg var opptatt av den sosiale konteksten og inkludering. Jeg ønsket «å angripe» oppfølgingssenteret med «feel-good»-kunst, som en gave til dem, men samtidig som en utøvelse av svar på mine problemstillinger og temaområde.

Relasjonell kunstform kunne derfor fungere godt for å skape noe i fellesskap. Jeg ønsket å inkludere de jeg hadde hatt med å gjøre, nå var det jeg som ville åpne meg opp for dem og la dem få ta del i noe annerledes, men også noe som kunne oppleves som spennende og lærerikt for dem. Jeg ville introdusere og inkludere dem i kunstens verden slik den kan oppleves i dag. I følge Bourriaud er «Kunsten åsted for en spesifikk sosial produksjon [...]» (2007:57).

Samfunnets struktur og organisering har endret seg mye de siste årene. Fysisk tilstedeværelse gjennom eksempelvis; rådgiving, opplæring, delaktighet eller samarbeid, har gått fra å være konkret til å bli mer abstrakt. Mye kommunikasjon foregår i dag over nett, via mail, digitale skjemautfyllinger eller videokonferanse for å nevne noe. Fellesskapstrening blir det derfor mindre og mindre av, på den fysiske måten vi var kjent med før. Bourriaud sier:

Samtidskunsten skaper frie rom, tidsrom der rytmen motsetter seg og er en annen enn den som styrer dagliglivet. Den åpner for «en mellommenneskelig handel» som er forskjellig fra de «kommunikasjonssonene» som påvirker oss (2007:57).

Som jeg nevnte har samfunnet endret seg radikalt de senere årene, og ifølge Bourriaud så tar maskiner seg nå av oppgaver som tidligere utgjorde mangfoldige muligheter for utveksling, til glede og frustrasjon. Det samtidskunsten rett og slett gjør er å utvikle et politisk prosjekt når den trenger inn i den relasjonelle sfæren og problematiserer den (Bourriaud, 2007).

Alt etter hvilken grad av deltakelse kunstneren krever av betrakteren, verkenes karakter og de sosiale modellene som foreslås eller representeres, vil utstillingen generere et særskilt «utvekslingsområde». Dette «utvekslingsområdet» må vi bedømme ut fra estetiske kriterier, det vil si ved å analysere formens sammenheng og den symbolske verdien i den «verden» som foreslås, med utgangspunkt i det bildet av menneskelige relasjoner som verket reflekterer. Innenfor dette (mellom)rommet må kunstneren påta seg ansvaret for de symbolske modellene hun viser frem, alle fremstillinger viser tilbake på overførbare verdier i samfunnet (Bourriaud, 2007:58).

Menneskehetens essens består av bånd som forener individene seg imellom i sosiale former som alltid er historiske, i følge Bourriaud. Det finnes ingen mulig «historiens

avslutning», heller ingen «kunstens avslutning», fordi spillet kontinuerlig gjenopptas i kraft av sin kontekst, det vil si i kraft av de spillerne og det systemet som de kritiserer og konstituerer (Bourriaud, 2007).

Kunsten vil alltid, hevder Bourriaud (referert i Danbolt, 2014) på ulike måter stå i forhold til de rådende samfunnsforhold. Nå er en mer opptatt av å modellere frem mulige samfunnsforhold som kan gi oss anledning til å leve på en bedre måte. Det har ført til at kunsten har enda en funksjon: den skal ikke lenger fortette utopiske ideal, men snarere på en mer beskjedne og relevant måte risse opp og aktualisere mulige måter å leve på i den virkeligheten som vår egen samtid er i (Danbolt, 2014). Danbolt mener at:

Det de relasjonelle kunstnerne produserer er relasjonelle «tids-rom», mellommenneskelige opplevelser som forsøker å frigjøre seg fra massemedienes tvangsmessighet; de kan sies å produsere steder der alternative sosiale former, kritiske modeller eller konstruerte øyeblikk av samvær kan utvikles (Danbolt, 2014:43).

Utopien lever i dag ut i den enkeltes subjektive hverdag, i reell tid gjennom konkrete og bevisst fragmenterte eksperimenter. Kunstverket gir seg som et sosialt (mellom)rom hvor disse opplevelsene, disse nye «livsmulighetene», blir mulige. Det synes viktigere å finne mulige relasjoner med sine naboer enn «å få morgendagen til å synge». Det er alt, men det er enormt, hevder Bourriaud (Danbolt, 2014:43).

Hvilken virkelighet er det Bourriaud egentlig viser til? Han nevner to utviklingsprosesser som han mener har vært avgjørende.

Den første er at den stadige økningen av teknologi og mekanisering av alle sosiale funksjoner fører til at mennesker får færre og færre sosiale møtestedet. Vi kommuniserer i dag ved hjelp av telefoner, SMS, epost, twitter og facebook, vi bruker nettbank og minibank, vi blir underholdt av TV-show og dataspill. I matbutikken stresser personen i kassa med å slå inn prisene, de har ikke tid til en prat. Slik blir mulighetene for reelle møter mellom mennesker stadig innsnevret. Den andre er urbaniseringen og demokratiseringen, som har gjort mye med levemåten vår de siste 150 årene. Selv om vi i modernismens hvite kuber fremdeles i stor grad lever videre på det som er igjen av denne aristokratiske arven, er vi nå, slik Bourriaud ser det, i ferd med å oppdage at kunsten gradvis er blitt forvandlet fra rom til tid – et tidsrom vi skal fylle med samtaler og dialoger om det vi opplever i møtet med kunstprosjektene (Danbolt, 2014).

Jeg ønsket at mitt kunstprosjekt skulle være samfunnsaktuelt i det samfunnet jeg hadde studert. Jeg ville det skulle være håndfast og sosialt. Jeg kommuniserte med: Artefakter du kunne ta og føle på, og sitater du kunne holde i hånden og lese som tekst i en bok - like sanselig som maten som ble servert...

Det er altså sannsynligvis denne nye samfunnsformasjonen, som i stor grad har preget hverdagen vår fra de siste tiårene av 1900-tallet og frem til i dag, som har gjort en ny kunst nødvendig. Og i studien min, har jeg kjent på det samme. Mer tilstedeværelse og fellesskap, mindre «fine verk» fra meg selv, jeg har kjent på behovet for å skape en relasjonell kunst med mening, i en bestemt setting, for å fremme samvær, deltagelse og opplevelse av at estetikk og kunst kan være noe nært og aktuelt for deltagerne. Jeg ville bringe kunsten dit deltagerne var, på bakgrunn av dem. En kunst der det å være sammen og se hverandre var det sentrale temaet, som en kollektiv utvikling av mening. Kunne jeg bidra bitte-litt i å skape et mer menneskelig samfunn? Danbolt setter ord på det slik:

Selv om mekaniseringen og kommersialiseringen av samfunnet trenger inn overalt, finnes likevel det Karl Marx kalte sosiale mellomrom som er unntak fra denne utviklingen – og den nye kunsten er akkurat et slikt mellomrom. Det er på den måten kunsten i dag kan være politisk, nemlig ved at den modellerer frem meningsfulle møter mellom mennesker – som et løfte om et bedre og mer menneskelig samfunn (Danbolt, 2014:43).

Videre skriver han at:

Når slike hverdagslige aktiviteter kan regnes for kunst, er det altså fordi virkelige sosiale møter, slik Bourriard ser det, er blitt en mangelvare i våre teknologiske og mekaniske samfunn. Derfor framstår de som et sjeldent gode, som kunsten både kan gi opphav til og levendegjøre, fordi den utgir et sosialt mellomrom (Danbolt, 2014:44).

Det har vært spesielt flott å gi mennesker som strever med sosial angst og som har vært mye isolert og ellers lever i utfordrende livssituasjoner en anledning til å møte kunst i trygge omgivelser, dette «tidsrommet» åpnet for sosialt liv.

Kunsten berører og beveger oss. Den vekker nye tanker og åpner uvante dører i forståelsen av oss selv og omverdenen. Derfor kan kunstnerisk utfoldelse nære og berike menneskelige utviklingsprosesser (Teglbjerg, 2011: Baksiden av boken),

skriver Teglbjerg i boken *Skapende kunstterapi*. Det å arbeide meg frem mot et skapende selvstendig arbeid, på basis av empirien min, ble en givende prosess. Jeg erfarte det jeg hadde opplevd bidro til å forme nye tanker for kreative prosesser i meg. Jeg ble nysgjerrig på disse kunstuttrykksformene.

Jeg opplevde å kjenne igjen forarbeidet mitt, i form av å etablere et tema og et meningspotensial i det arbeidet som var i ferd med å vokse frem gjennom empirien. Prosessen med -og dybden i tolkningen jeg la inn i det som skulle bli en installasjon, minnet meg om de samme prosesser jeg går gjennom om jeg maler figurative oljemalerier. En ny forståelse overfor samtidskunsten ble etablert i meg der og da. Jeg synes sitatet til Christensen-Scheel setter fint ord på det:

In the same way as a landscape painter chooses colour, perspective and placement, the contemporary artist working with social and relational material must ask herself what she is doing and how. (Christensen-Scheel, 2015:41)

5.2.1 Kunstinstallasjon på undersøkelsesstedet

[...] på dette bordet ønsker jeg at originalitet skal bugne. Undring skal vekkes og samtalen åpnes, fellesskapsfølelsen råde og originalene hedres (Fra loggboken, 01.12.15).

Min relasjonelle installasjon inviterte til et reelt møte med rom for mer enn overfladisk prat. Vi fikk «servert» en anledning for en prat om *hvem vi er* og *hva som betyr noe*. Samtidig så vi hverandre inn i øynene og spiste deilig julemat sammen. Kunstprosjekt ble en symbolsk framstilling av ting jeg har opplevd i feltet. Det ble en samling av beskrivende elementer fra den deltagende observasjonen. Jeg hadde stiftet bekjentskap, fått -og vist tillitt, jeg hadde fått vite om ting og fått forståelse for ting, jeg hadde samarbeidet kreativt med andre, og jeg hadde fått mulighet til å bidra og sette personlig preg på undersøkelsesstedet. Slik ervervet jeg mange nye erfaringer. Jeg fikk også kjennskap til stedets betydning for deltagerne.

Jeg ønsket å bringe kunst *til der deltagerne var*, samtidig som jeg ville vise at de kunne bidra i kunsten selv. Det jeg ønsket, var at kunst skulle kunne oppstå ut fra deltagerne - og ansattes stemmer, interesser og personligheter. Dette skulle få prege det jeg ville lage. Jeg ønsket at julebordet skulle bli et festmåltid, hvor hver enkelt skulle være hedersgjest. Jeg hadde en personlig driv og lyst i det jeg gjorde, og av den kraft sprang kunstuttrykket frem og tok beskuerne med på en sammensatt reise i møte med hverandre og meg som formidler.

Deltagerne «møtte» man gjennom tekst og artefakter. Meg, som utøver «møtte» man gjennom å se de valgene jeg hadde tatt i det som ble fremstilt i prosjektet.

Problemstillingene mine ble viktige holdepunkt i utviklingen av installasjonen. Jeg repeterer dem nedenfor:

- 1. Hvordan oppleves skapende arbeid for mennesker i utfordrende livssituasjoner?**
- 2. Hvordan kan erfaring fra feltarbeid komme til uttrykk i en relasjonell kunstinstallasjon?**

Inndeling og forklaring av «Julebordsbordet»

Artefaktene – sa noe om *hvem* vi er

Sitatene – sa noen om *hva* det betyr (inneholder svar på problemstilling nr.1)

Bordet – sa noe om *hvor* dette har funnet sted (inneholder svar på problemstilling nr.2)

I boken *Estetikk. En innføring*, skriver Kjersti Bale at:

Medskaping har sin antropologiske forankring i leken. Som i leken og spillet forutsetter deltakelse at man har lært reglene, det vil si at man har tilegnet seg det som kreves av kunnskaper om form og innhold for å kunne delta i medskapingen av verket (Bale, 2009:17).

Deltagernes medskaping til installasjonen ble en fin prosess. Noen deltagere gikk i seg selv og funderte over lang tid, andre diskuterte med hverandre om hva som ville passe og beskrive seg selv som. De fleste viste tydelig engasjement over å få delta.

«Skulptur, arkitektur og maleri er ikke lenger enerådende kategorier for kunst» [...].

«Kunst kan bestå av et hvilket som helst materiale og utføres i alle tenkelige teknikker» (Aure & Bergaust, 2015:11).

Og det var med denne åpenheten jeg tillot meg å la erfaringen fra feltarbeidet bli grunnlaget for utviklingen av mitt skapende prosjekt. Mitt kunstprosjekt skulle settes opp, presenteres og inkludere andre utenfor et galleri.

Nedenfor har jeg laget en oversikt som viser beskrivende eksempler fra installasjonen.

Innhold	Beskrivelse	Fotodokumentasjon
Artefakt	De som ville, deltok med sin/sine artefakter. Hvorfor inkluderte jeg deltagerne og de ansatte? Jo, fordi jeg har lært at det betyr så mye, spesielt for deltagerne, å bli sett. På Tilja kan det ofte virke som om noen av dem gjemmer seg litt, så er det er kanskje disse som mest trenger -og har behov for annerkjennelse. Det som ofte har ført et menneske inn i rus og kriminalitet, er kanskje ofte et rop om å bli sett. Her fikk de komme med noe som beskrev dem, noe personlig, noe som viste, uten ord.	
Sitat	Jeg ønsket med installasjonen å glede gjestene, så i utvalg og framstilling av disse, holdt jeg fokus på og synliggjøre at deltagerne hadde gode opplevelser med å være på Tilja. Julen er også en tid for ettertanke, dermed gav det en ekstra «klang» til presentasjonen. Jeg valgte ut positive sitater, som jeg visste at flere kunne relatere seg til.	
Bord	Bordet var helt konkret og et mye brukt samlingsted på Tilja. I anledning julebordet og installasjonen min, ble bespisningen flyttet fra spiserommet til fellesstuen. Rundt bordet kunne alle se hverandre og ta del i det sosiale. Alle fikk spise tradisjonell ribbemiddag med riskrem til dessert.	
Deltagende gjester	Rundt bordet gikk praten lett, noen så, løftet og flyttet litt på artefaktene. Skåler med tyttebær, poteter og sausemugger ble også en del av installasjonen underveis. Under middagen takket jeg for meg og holdt en tale, talen ligger som vedlegg 6 i avhandlingen. En takk for at jeg fikk anledning til å komme så tett innpå dem i deres fase i livet som ikke nødvendigvis er noe lett.	

Figur 18: Eksempel på innhold i installasjonen

Samtidig som julebordet var *mitt skapende prosjekt* i master, var det like fullt en handling av at jeg ønsket å gi noe tilbake til Tilja gjennom dette.

Jeg spilte på assosiasjoner til de gode og trivelige turene, og opplevelsen av varmen på Tilja, som senteret i seg selv- og i menneskene.

Mine kunstneriske utfordringer i dette prosjektet gikk på avveining av hvor mye jeg selv skulle bidra med på bordet og det å slippe kontrollen over hvilke artefakter de andre skulle få bidra med. Jeg ville møte hvert enkelt forslag med respekt, og inkludere deres artefakt uansett. Det gikk fint til, det var bare en artefakt jeg måtte utelate, grunnet plass. Det var nemlig en stor elgitar. Heldigvis var det en til som ville ha med gitar, og den var i miniatyr, så da lot jeg begge dele på betydningen av denne artefakt.

Kragelund og Otto beskriver hvordan vi mennesker iscenesetter oss selv med kommuniserende hensikt:

Mennesket er livet igennem i gang med at iscenesette sit selv dels i forhold til sig selv og dels i forhold til andre. Selvet har både en psykisk inderside og en materiel yderside, selvets udvendige front (2005:71).

Iscenesættelsen af selvet er mangesidet. Vi sætter os spor i verden på mange måder. Vi laver en kropslig selv fremstilling kompletteret med kosmetik, tøj, hårsætning og meget mere. Vi iscenesætter os selv gestisk og med blikket. Vi erobrer rumet og knytter os til steder og boligen. Vi laver ting til praktisk brug og med æstetisk eller kommunikativ hensigt. Selvet i tiden nu er karakteriseret ved at være udskifteligt, flydende og oppositioelt (Kragelund & Otto, 2005:71).

Dette som her beskrives er mer eller mindre ubevisst, jeg ville prøve ut og utfordre deltagere og ansatte til og bevisst velge ut noe de ville vise seg selv som.

I de to neste kapitlene vil jeg nå presentere ulike måter både jeg og de andre på Tilja presenterte oss selv på.

5.2.2 Mine meningsbærende artefakter som bidrag i kunstprosjektet

«Tiljahus» med to metaforer

Disse symboliserte hva Tilja representerer for mange, nemlig *varme*. Husene laget jeg med tanke på å sette telys inni, slik at de helt konkret kunne spre både lys og varme.

Jeg ser på lys som et symbol på håp, varme som et symbol for trygghet, og hus et symbol på primærbehov (tak over hodet). Huset i seg selv er ikke perfekt, det er litt skakt, har fått noen sår på veien, og en del hull. Slik er det også å være menneske, som igjen kan symbolisere at på Tilja kan man komme som man er, og man blir møtt som et fullverdig menneske.

Figur 19: Prosessbilder til «Tilja-husene»

Husene laget disse inne på «kreativen». De ble formet ved bruk av plateteknikk i porselen, som i utgangspunktet er et skjørt og sårbart materiale, som kan være symbol på oss menneskers liv. Jeg dyppet dem i hvit blank glasur, som kunne være tegn på at på Tilja kan en få begynne dagen med blanke ark.

Figur 20: Tiljahus

Mitt personlige bidrag til «julebordsbordet» vises nedenfor.

Figur 21: Mitt personlige bidrag til kunstprosjektet

Jeg er en person som er glad i mennesker og naturen. Jeg liker svært godt å male bilder, gjerne utendørs i naturen, til alle årstider. Motivene er ofte av mennesker eller landskap, «kortreiste motiv». Jeg maler det som betyr mye for meg. Det er det jeg ønsket å vise i min «Hvem er jeg». For meg var det viktig at disse tingene jeg skulle supplere med, gjenspeilet noe naturlig og jordnært. Mose og gran er jo bokstaveligstalt det. Det ble meningsbærende artefakter som utgjorde en velkjent og koselig ramme til bordet, fordi jeg spilte på referanser som har direkte tilknytning til de sosiale aktivitetene på Tilja, turer i skog og mark, med juletrehenting blant annet.

Figur 22: Øvrige artefakter til kunstprosjektet

Som bildene ovenfor viser, festet jeg sitater til kvistene, og pottene med juletrær kombinerte jeg med deltagernes eller de ansattes artefakt-bidrag.

Ideen til lyssetting på bordet kom allerede første uken jeg var på Tilja. Det var høst og vi hadde fått inn store mengder epler av forskjellige folk som hadde litt å avse. Flere deltagere koste seg mye på kjøkkenet i den perioden. Der laget de eplesyltetøy og eplekaker til felleslunsjene, torsdagsturer og samlingsstundene, det luktet stadig mye deilig eple i lokalene.

Gunhild Vatns, kunstner og førsteamanuensis ved HiOA, skriver i sin artikkel i boken *Estetikk og samfunn*, at:

Utgangspunktet for mine visuelle ytringer springer ut av personlige opplevelser, minner og sanseinntrykk. De blir materialisert gjennom en transformering til et visuelt språk [...] Målet er å skape visuelle sanselige uttrykk som kan skape undring og berøre betrakteren – gjennom form og materiale kunne si det uutsigelige, nevne det uenevnelige (Aure & Bergaust, 2015:278).

Jeg kan lett kjenne meg igjen i denne tankegangen hun beskriver.

Figur 23: Epler til lyssetting

Her er et par eksempler på hvordan eplene ble plassert innimellom de ulike artefaktene:

Figur 24: Epler og artefakter

5.2.3 Deltagerne- og de ansattes bidrag i kunstprosjektet

Gjenstandene fungerte som meningsbærere indirekte og eller direkte. Det lå et betydningspotensial i relasjonene mellom artefaktene og mennesket. Ved første øyekast vil «Julebordsbordet» se ut som et dekorert bord, et litt «rart» pyntet festbord, og vil kanskje ikke oppfattes som kunst? Men nedenfor viser jeg til noen av artefaktene som betyr noe ganske mer enn en nisse, en julestjerneplante og røde julelys vanligvis gjør på et julebord.

Hansen (2005) sier at *ting* er noe vi stiller oss ovenfor og sanser med øyne eller hender. Når ting begynner «å snakke til oss», blir de til subjekter med intensjonalitet. Normalt sett er ting noe vi kan legge på bordet, ha stående i vinduskarmen, eller ha liggende i hagen, vi omgir oss med disse og kan stille oss i forhold til dem (Hansen, 2005 [sidetall](#)). «Kunstens genstande giver *mening* til vores liv, til positive følelser og erkjendelse. Det er den symbolske kapital i materiel forstand» (Hansen, 2005:85).

Denne gjenstanden tok en av deltagerne med, sammen med et lys i rosa fargenyanser som hun hadde tusjet et smilefjes på. Hun var en person som ønsket å spre glede. Og hun viste med gjenstandene at hun satt pris på -og ville gjerne gi: oppmuntrende ord, varme og kjærighet til andre. Denne personen var en av dem som gruet seg til julaften. Hun fortalte meg med tårer i øynene, at hun ikke hadde noen å feire med den julen.

Figur 25: Håp om en lysere fremtid

Figur 26: Meningsbærende artefakter

For flere av deltagerne var bil, motorsykkel og «mekking» det som de ville illustrere seg selv som. På bordet ligger blant annet verktøy, som fastnøkler, elektrisk drill og lekebiler som symboler på disse tingene. En av dem hadde en spesielt stor interesse for amerikanske biler og synes «wonderbaum», kunne representere ham selv. En annen hadde med en slitt gammel lekebil fra barndommen og sa noe om hvordan han sammenlignet seg selv med denne. Den var blitt litt ripet i lakken, den hadde fått noen så på veien, den var ikke like pen lenger. Men fortsatt kunne den rulle å gå og være til nytte. Bilen betød fremdeles mye for ham, da han har en stor interesse for gamle biler.

Gitaren representerer to stykker som virkelig elsker musikk og gitarspilling. De bidrar mye til sang og glede med musikken sin både i hverdagen på Tilja og ellers.

Steinene som ligger utover bordet er bidrag fra deltageren som samlet på steiner som jeg nevnte på tidligere i avhandlingen. Han var også den første jeg spurte om ville bidra med noe til bordet, og det var jeg som foreslo steiner. Da jeg forsto hvordan det hadde gledet ham og bli spurt, fortsatte denne prosessen med at jeg ønsket at alle skulle få mulighet til å bli med i prosjektet om de ønsket det.

En kjær gjenstand er avbildet nedenfor.

Figur 27: En åpen bok

Dette er deltagerens forklaring på hva hennes bidrag betyr for henne:

Personlige gaver betyr veldig mye for meg...og denne fikk jeg av min beste venninne, som altså har brukt flere timer av sin tid på å lage et slags bilde av meg med alle sidene i en bok. Jeg har alltid fått høre at jeg er som en åpen bok.. så da fikk jeg den der.. Og full av kjærlighet som jeg alltid er, var den et godt og kreativt utarbeidet «bilde» av meg! Det er den fineste gaven jeg har fått noen gang!

Otto, skriver også om *gaven* i boken, *Materialitet og Dannelse*. Hun sier gaver ofte symboliserer noe relasjonelt, konkret og substansielt. Om den *personlige gaven*:

Vi taler om en personlig gave, og at tanken tæller, og at jo mindre den er begrundet i nytte, jo mere værifuld er den – den kan ikke byttes uten at noget unikt går tabt (Sørhaug, referert i Kragelund & Otto, 2005:45).

Nedenfor har jeg valgt ut noen flere eksempler på hva andre deltagere ønsket å uttrykke seg selv som. De to første hadde tenkt lenge på over saken før de delte sine assosiasjoner med meg.

Jeg vil være en ferskvannssøsters! Fordi den er ikke så pen å se på, den er ganske grå, men den renser vannet og miljøet. Den er litt vanskelig å få åpna, men når du først får åpna'n, kan det være en delikatess inne der, og kanskje til og med en perle!

Jeg tror det må bli en sommerfugl! Det har vært så vanskelig i så mange år, som om jeg har vært i en puppe, slettes ikke fri, men nå kjenner jeg at jeg begynner å lære meg å fly!

Jeg vett ikke jeg! Jeg er jo så urolig, og den her (peker på munnen), den stopper jo aldri, haha!

Med litt brainstorming fra fyren sjøl, et par deltagere og fra undertegnede, kom vi fram til noe som kunne representere denne sprudlende karen som alltid holder det gående!

Figur 28: Gele-tog som beskrivelse av seg selv. (Foto er et stillbilde fra video-dokumentasjon)

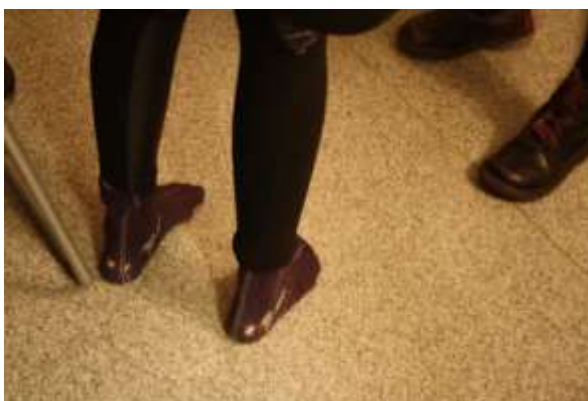
Tidligere nevnte jeg at Erikson (1992) mente at en optimal identitetsfølelse fikk man gjennom følelse av psykososial velbefinnende ved at man blir anerkjent av mennesker som betyr noe for en. En av deltagerne slet lenge med å finne noe ha ville beskrive seg selv som, han klarte liksom ikke hente fram noe som virkelig betød noe, inntil han en dag kom tydelig engasjert og fortalte meg hva som kunne si noe om hvem han var.

Han fortalte at han var fadder til en jente i Sør-Amerika, og at hun var så utrolig nydelig. Han hadde gitt penger til henne i lang tid og sett at hun hadde vokst opp til å bli en flott og stor skolejente. Etter hvert som han pratet kunne jeg se at han hadde stor kjærlighet for denne jenta, øynene hans fylte seg med tårer. Han sa at han aldri hadde sluttet med å gi penger til henne -selv når han hadde ruset seg som verst, hadde han støttet henne hver måned. Jeg forsto der og da at hun er kanskje det viktigste holdepunktet han har. Hun dømmer aldri, og hun har bare opplevd hans godhet gjennom alle disse årene. Historien ble sterk for oss begge der vi satt og vi ble enige om at hun absolutt ville kunne være et tegn på en beskrivelse av hvem han var, en forsørger og en farsfigur (i hans øyne), som sørget for det vakreste mennesket han visste. Jeg fikk en farget kopi av det siste bildet han hadde fått fra henne. Bildet satt jeg opp med grener som jeg stakk ned i en mose-bit. Det eksotiske i henne, stod i kontrast til de norske naturmaterialene. Artefaktet vitnet om kjærlighet til et barn på den andre siden av jorden. Bildet av «jenta hans» skulle få en plass på bordet, som et symbol på hans personlighet som sa noe om, at samme hvor tungt man har det, er det å kunne hjelpe en annen veldig meningsfylt, det gav livet mening for han.

Bale (2009), snakker om når interaksjonene mellom livet og dets omgivelser bringes til et toppunkt, transformeres de til deltakelse og kommunikasjon. Hun sier:

For Dewey er erfaring, estetisk erfaring og kunst grader av det samme. Erfaring vil si høynet vitalitet, som betyr aktiv og våken samhandling med verden [...]. Aktiv deltagelse i verden er en nødvendig forutsetning for å gjøre en erfaring, men det er også persepsjon av handlingens konsekvenser. [...] Hos Dewey viser begrepet estetisk erfaring til erfaring som vurderende, sansende og nytende handling (Bale, 2009:17-18).

Her er noen av observasjonene, inntrykkene og tankene jeg fikk i løpet av julebordet.

Figur 29: Velkommen som du er

«Julebordsbordet»

Skjebner av mange slag. Redde små, slitte grå. Men i dag har de pyntet seg, mange av dem. Sminke og smykker. Noen smiler bredt med litt ødelagte tenner. Noen har finskjorta på, andre går i kjole men med hullete strømper. Jeg går i sort-lakka klink-klink-sko, andre går i crocs. Det spiller ingen rolle, vi er sammen, det er det som betyr noe.

I starten sitter mange beskjedne tilbake, flere er usikre. Noen velger å lese i avisa, andre har med egen bok. Noen hjelper til på kjøkkenet og andre prater. Selv mingler jeg litt rundt og etter hvert tenner jeg lysene på langbordet.

Dette er den eneste julemiddagen for mange av deltagerne. Det er sårt. De gruer seg til julaften, noen planlegger å sove den bort. Men i kveld feirer vi sammen, deltagere, ansatte, frivillige, presten og jeg. Det er rørende. Koselige julesanger spilles i bakgrunnen, vi blir servert godter, ribbemiddag med tilbehør, riskrem og kaffe, delfiakake og enda mer godter.

Jeg holder tale ved middagen, jeg er første mann ut. Det går overraskende bra. Da jeg øvde ble jeg gråtkvalt, men jeg holdt meg rolig nå. Det var godt å formidle takknemlighet. Daglig leder sa også noen velmenende ord til alle og takket også meg. I tillegg delte han sine assosiasjoner til artefaktet han hadde bidratt med på bordet. Så delte han noen ord om Jesus-barnet, og det at det er mulig å få hjelp til «å repareres». Vi applauderte det velsmakende måltidet og takket kokken. Presten sa noen ord til slutt og fortalte en artig skråne.

Mange av oss deltar med sang rundt juletreet, vi hopper og danser og snurrer oss omkring, det er sterkt. Gitarmusikken leder an og glitrende øyne rundt treet smiler så vakkert i sammen [...] (Loggboken, 16.12.15).

5.3 Utstillingsbesøk i Oslo Rådhus

En kunstner jeg har lyst til å trekke frem som har jobbet i mange år med relasjonell kunst med andre mennesker som har opplevd krise, er Eline Medbøe. Høsten 2015 reiste jeg for å se hennes utstilling «Minneteppe».

Medbøe har bakgrunn som kunstner og gallerist. I 1996 tok moren til Medbøe livet sitt. Mange år etter slet hun fortsatt med det som hadde skjedd og bestemte seg for å sette i gang noe som kunne gi både seg selv og andre mening. Hun har reist rundt i hele Norges land og holdt workshops med etterlatte for å skape dette relasjonelle kunstverket som det er blitt. Minneteppeet er nå et nasjonalt minnesmerke som minnes de som hvert år tar livet av seg i Norge. Det har form som et stort lappeteppe og hver lapp er laget av en etterlatt ved selvmord (Medbøe, 2011).

Jeg fikk et møte med kunstneren da jeg besøkte utstilling, det var sterkt å bli guidet rundt å bli fortalt historier fra opplevelsene både hun og deltagerne hadde hatt med arbeidet. Det var imponerende å se hva hun hadde skapt nettopp på grunn av hennes utfordrende livssituasjon. Hennes prosjekt hadde virkelig utviklet seg til å hjelpe ikke bare henne selv, men så mange andre i samme situasjon. Dette gav meg mye inspirasjon til mitt eget arbeid på Tilja, som jeg da sto midt oppi. Nedenfor viser jeg noen bilder fra utstillingen til Medbøe.

*Figur 30: Fotografier fra Medbøs utstilling
i Oslo Rådhus, høsten 2015*

Medbøe hadde også en annen relasjonell kunstinstallasjon under den samme utstillingen. Her kunne man delta ved å trekke tråder mellom begrepene som en selv føler gir livet mening. Om det «manglet» er begrep, kunne man feste på en egen lapp til installasjonen, slik utviklet den seg hele tiden, etter hvert som ulike mennesker besøkte og deltok i utstillingen.

Figur 31: Relasjonell kunst

6 Feltarbeid, et opphav til relasjonell kunst

Som tidligere nevnt uttrykte en tidligere deltager: «Tror egentlig ikke samfunnet vet hvor forbaska viktig slike steder er» (Evaluerings Diakonhjemmet, 2008). Dette er blitt et sterkt sitat for meg. At jeg gjorde mine erfaringer om til relasjonell kunst, som vist i forrige kapittel, var kanskje min måte å se dette stedet. Ved at jeg tar med prosjektet videre til Høgskolen er en måte å vise samfunnet at slike steder som Tilja er viktige. Ruud skriver at:

Det å være involvert i et sosialt nettverk dreier seg om å høre til og føle seg inkludert, om å dele kjennetegn og være lik. Vi må oppgi noe av vår individualitet for å oppleve tilknytningen til andre. Vi lærer og deler ikke bare språk og sosiale konvensjoner, men også vaner og væremåter (Ruud, 1997:143).

Undersøkelsen min viser også dette. Opplevelsen av stedstilhørighet var noe jeg ønsket å forsterke med å trekke inn epler, mose og gran, disse tingene har vært fysiske rammer til gode minner. På Tilja jobber deltagerne med å bygge opp seg selv og utvikle sine sterke sider. Ruud mener at:

Identitet dreier seg ikke minst om å oppleve tilhørighet til et bestemt sted. Hvor vi kommer fra og steder vi føler oss knyttet til, synes å inngå som viktige bestanddeler i vårt selv bilde. (Ruud, 1997:157).

Deltagerne på Tilja er i gang med å utvikle et nytt fellesskap og en stedstilhørighet som er god for dem.

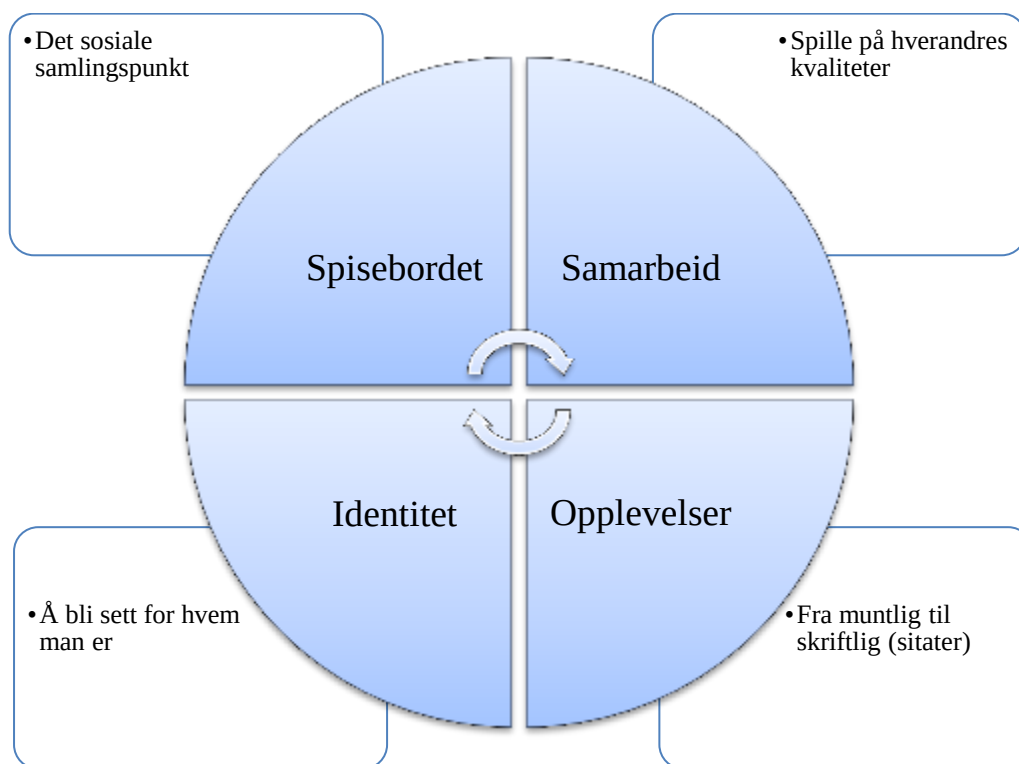
6.1 Analyse av andre problemstilling

Hvordan kunne min erfaring fra feltarbeidet komme til uttrykk i en relasjonell kunstinstallasjon? Helt konkret gikk det ut på at både stedet og menneskene fra feltarbeidet ble med i kunstprosjektet, som jeg allerede har vist. Meningsfullt ble det også. Nedenfor viser jeg et dikt som ble skrevet av en av deltagerne dagen før julebordet som hun laget for å bidra med noe personlig fra henne.

I en tung tid, og når dagene er lyse
I latter, bak en tåre
Når solen varmer, når vi må fryse
Fra liv til bære
Mellom livet og det uendelige
Mellom det lille og det veldige
Mellom håp og drøm
Mellom hard og øm
Lever du, lever jeg
Og sloss med smil på livets vei

Jeg mener at kunstprosjektet bidro til at «publikum» fikk anledning til å sanse Tilja på nye måter. Jeg tror at installasjonen førte til mye mer innlevelse i bordet enn det ville gjort i en tradisjonell pådekking. Arbeidet ble både virkelig og imaginært på samme tid.

Nedenfor har jeg laget en figur som illustrerer overgangen fra min deltagende observasjon til den relasjonelle kunstinstallasjonen på undersøkelsesstedet.

Figur 32: Feltarbeid, et opphav til relasjonell kunst

Spisebordet

Gjennom hele undersøkelsen var bordet et viktig sentrum for det sosiale, et samlingspunkt for bespisning og skapende arbeid. Rundt bordet tok alle frammøtte del i kunstverket mens de spiste og hygget seg.

Samarbeid

Samarbeid står sterkt på Tilja, og deltagelse til utarbeidelse av kunstprosjektet førte til at menneskene ble litt bedre kjent med hverandre og med meg som utøver. Jeg fikk brukt min egen stemme og uttryksmåte i valg av en egnet kunstretning i prosjektet. Jeg fikk mulighet til å gi noe tilbake. Vi spilte på hverandres kvaliteter: deltagere og ansatte, Tilja som sted, og meg som utøver og forsker.

Opplevelser

Muntlige utsagn fra opplevelser, innhentet gjennom empirien, ble nærmest til små poetiske beretninger i installasjonen.

Identitet

En bemerkelsesverdig observasjon i empirien var deltageres behov for å bli sett. Jeg ønsket at hovedrollen i kunstprosjektet skulle være menneskene på Tilja. Ut i fra dette kom ideen til artefaktene. Beskrivende gjenstander som sa noe om hvem de var.

Utdrag fra loggboken min etter julebordet, 16.12.15:

Hva synes folk?

Når det gjelder bordet, så uttrykte mange at det var et utrolig flott bord! Noen sa det var det fineste bordet de noen gang hadde sett. Folk gikk mye bort og rundt det og leste og kikket, alene eller sammen men en til. Siden gjenstandene var så uventet i et juleselskap, ble folk nysgjerrige og ble liksom lokket bort, det var gøy å observere. Jeg opplevde at deltagerne og de ansatte synes det var gøy «å få være med» i installasjonen. Det var en ny opplevelse for alle.

I etterkant kunne jeg tenkt meg at artefaktenes meningsinnhold kunne blitt tydeliggjort bedre på julebordet. Jeg fikk ikke oversikt over om de var flinke til å dele med hverandre om hva de hadde bidratt med og hvorfor. Jeg tror mange av deltagerne hadde snakket endel i forkant om hva de ville ha med, men de ansatte kunne nok tenkt seg å vite mer om hvem som var «hva» på bordet. Kanskje mange var nysgjerrige på å vite hva tingene symboliserte, men at det ikke var så lett å spørre om det.

Siden julebordet var min siste dag i feltet fikk jeg ikke så mange konkrete tilbakemeldinger på hvordan det opplevdes uten om det jeg observerte og tolket selv.

6.2 Kunstinstallasjon på Høgskolen

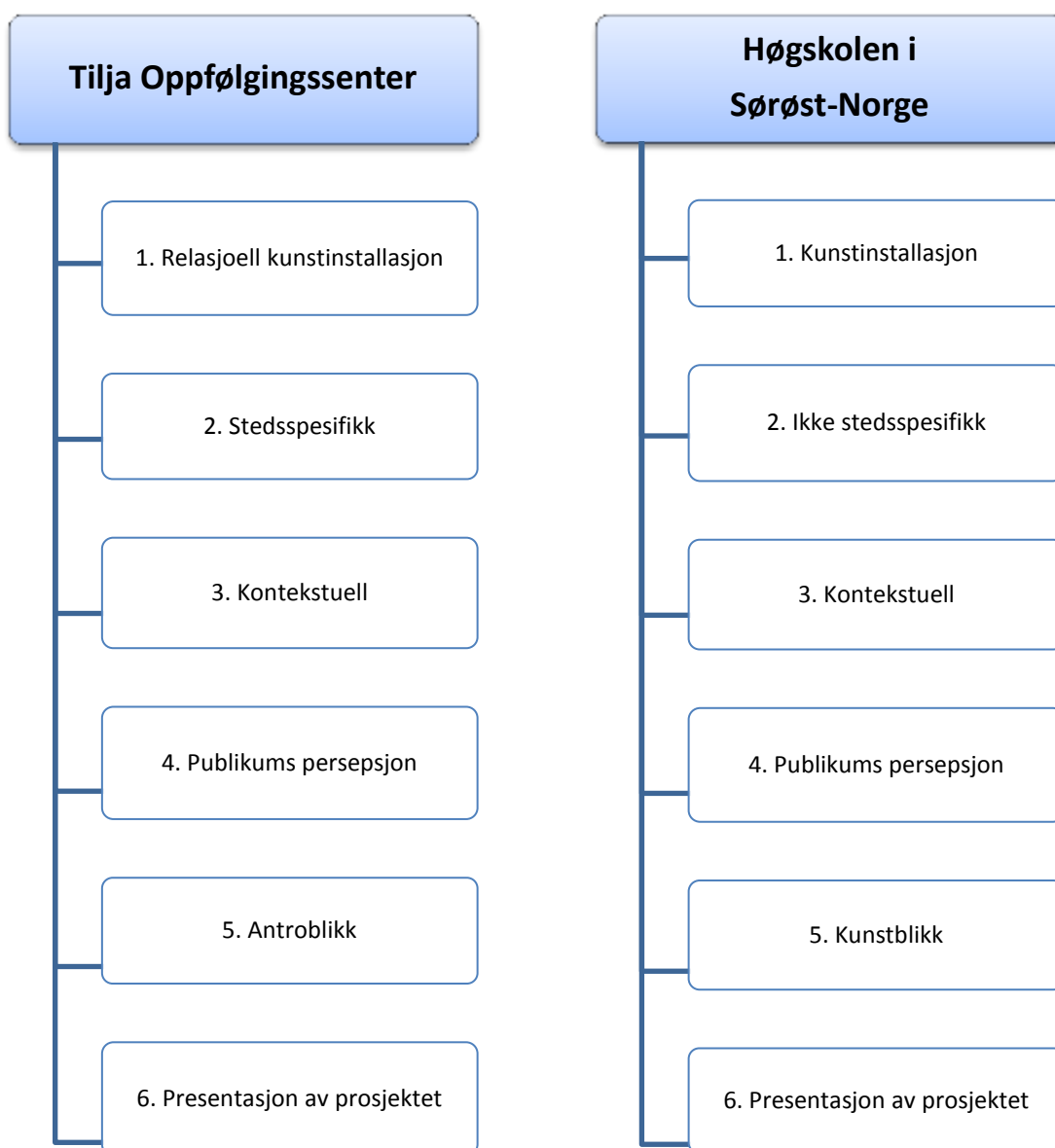
Til den offentlige utstillingen og i forbindelse med mastereksamen vil jeg sette opp den samme installasjonen jeg laget på undersøkelsestedet, Tilja. Den vil ikke kunne bli helt identisk men så godt det lar seg gjøre. I tillegg til bordet med de samme artefaktene fra tidligere, vil jeg spille av lydopptak fra det opprinnelige julebordet, som består av julemusikk og summing av gjester som prater i bakgrunn. Slik vil rammen på utstillingen gi en gjenklang fra det som har vært, samtidig som den nye oppsettingen vil gi kunstinstallasjonen et annet uttrykk. I denne settingen vil ikke gjester komme til å sette seg ned for å spise julemiddag, men de vil komme til å gå rundt å betrakte bordet.

Lydspor, foto og installasjon vil altså prege denne utstillingen.

På Tilja kunne denne installasjonen sees på med antroblikk, men i utstillingen på Høgskolen vil man kunne betrakte installasjonen med et kunstblikk.

6.2.1 Fra «antroblikk» på Tilja til «kunstblikk» på Høgskolen

Hva skjedde/skjer i de ulike settingene? Kunstverket på Tilja, ble en fysisk del av fellesskapet, den varte kun den ene dagen, og kunne sees på med antroblikk. På Høgskolen, blir utstillingen av kunstverket kontekstualisert, den vil vare over flere dager og kan bli sett på med et kunstblikk mest sannsynlig. Nedenfor har jeg laget en figur der jeg forsøker å illustrere de ulike retningene de to fremstillingene av prosjektet får.

Figur 33: Posisjonering - via fagfeltet - til de ulike forhold av kunstinntallasjonen presentasjoner

Her har jeg kort listet opp noen utfyllende kommentarer til begrepene i figuren som vist ovenfor.

1. *Relasjonell kunstinstallasjon* på Tilja, menes med at publikum deltok som tidligere nevnt. På Høgskolen slutter den å være relasjonell, men oppfattes av publikum som en *installasjon*
2. *Stedsspesifikk og ikke-stedsspesifikk*. Med stedsspesifikk mener jeg at kunstprosjektet var direkte knyttet til stedet, Tilja og laget der. Med ikke-stedsspesifikk menes med at kunstprosjektet ble flyttet fra sitt opprinnelige sted til et annet sted, installasjonen er ikke laget for å tilpasses Høgskolen, men skal inngå i en utstilling som et verk
3. Med *kontekstuell* har jeg tatt stilling til konteksten prosjektet blir presentert i. På Tilja, som en del av julebordet. På Høgskolen, som et bidrag til den offentlige presentasjon av et masterarbeid, i tillegg som presentasjon til eksamensutstilling
4. *Publikums persepsjon*, går ut på opplevelser, sansninger, assosiasjoner og erkjennelser publikum får av prosjektet. Det vil antagelig variere mellom de to stedene utstillingen blir presentert, da publikum er en del av kunstverket på undersøkelsesstedet, mens publikum på Høgskolen betrakter kunstverket fra utsiden
5. Men *antroblikk og kunstblikk*, kan kort forklares med det jeg tidligere har vært inne på at: Antroblikket fører med seg en nysgjerrighet og involverende undersøkelse, mens kunstblikket er objektiverende
6. *Presentasjon av prosjektet*, blir det store forskjeller på. På Tilja ble kunstprosjektet nevnt som en del av min tale og takk for oppholdet gjennom min undersøkelsesperiode (Talen ligger vedlagt i vedlegg 5). På Høgskolen får jeg en unik mulighet til å dele mine erfaringer fra masterarbeidet mitt og ikke minst kunne presentere mitt skapende prosjekt til interesserte fremmøtte. Der vil prosjektet bli omtalt som noe som har vært, men som nå presenteres på nytt på en endret måte, som jeg har nevnt i de foregående punktene. Det blir på Høgskolen essensielt å knytte arbeidet opp mot problemstillingene jeg har arbeidet med, se arbeidet i sammenheng til vårt fagfelt og samfunnsutvikling i fremtiden

I foredraget til Tverbakk (2014), som jeg nevnte på tidligere, snakket han om sin rolle i prosjektene han arbeider med. Han fungerer både som kunstner, produsent og kurator. Jeg ser på disse tre leddene som viktige roller også for meg i mitt arbeid med mine utstillinger. Jeg erfarte at den deltagende observasjonen gav meg en unik mulighet til å gå inn i dybden av noe, for å så tre ut og betrakte på avstand i ettertid. Disse rollene jeg nevner på her, gav meg den samme mulighet til innenfra -og utenfra-blikk også i mitt skapende prosjekt. Med dette får jeg en mulighet til å se litt kritisk på hva jeg arbeidet med. Hvorfor er det så viktig å være kritisk? Tverbakk sier i foredraget at: Vi har en mulighet til å skape refleksjon. Dette er en unik mulighet i vårt fag. Kunsten kan inspirere til forandring og endring (Tverbakk, 2014).

7 Didaktikk, en bro for læring

Å bidra til endrings- og utviklingskompetanse ser jeg på som en viktig oppgave innen alle fagfelt. Å være utforskende og nysgjerrig, utvide horisonten med innovative ideer for å utvikle en dypere forståelse av fagfeltet ser jeg på som et privilegium for oss masterstudenter spesielt. Liv Merete Nielsen (2012) spør i sin bok, *Fagdidaktikk for kunst og håndverk – i går – i dag – i morgen*:

Hvilke utfordringer står faget kunst og håndverk overfor? Et slikt spørsmål rører ved selve kjernen i fagdidaktikken om hva faget *er*, og hva det *ønsker å være*. (Nielsen, 2012:108).

Dette vil til stadighet være en utfordring tenker jeg. Gjennom min oppgave har jeg tatt med meg noen erfaringer om hva skapende arbeid kan bidra med i menneskers liv. Nielsen (2012) sier videre:

Kunst og håndverk går rett inn i kjernen av hvilket samfunn som skal skapes, fordi det omhandler samfunnets materialiserte verdier (Nielsen, 2012:116).

For å gjøre meg selv åpen for hva feltet hadde å lære meg, skrev jeg dette etter noen dager i feltarbeidet:

Dette er viktig for meg: Stilne min egen stemme og lytte til andres stemmer. Ta bort mine tanker og min smak [...] Passe på ikke å være full av meg selv – men lytte til det andre har! (Notater fra min loggbok, 14.10.15).

Ved «å stille meg inn» slik, kunne jeg lettere finne ut hva menneskene på Tilja opplevde i deres hverdag på senteret. Jeg var ute i feltet først og fremst for å lære. Gjennom feltarbeidet ble jeg godt kjent med stedet og menneskene. Etter hvert som jeg fikk erfaring og mer kunnskap kunne jeg arbeide med å knytte det jeg hadde lært til mine egne ideer. Å ta del i et fellesskap der samarbeid står i fokus opplevdes som en bro der utveksling av ideer og veiledning fløt naturlig. Som et resultat, ble forskningen oppsummert i noe som jeg velger å kalle en *performativ didaktikk* (dette kommer jeg tilbake til senere).

For å utvikle og bedre faget kunst og håndverk, er forskningsarbeid en nødvendighet. Feltarbeid i skolen brukes en del i så henseende. I min oppgave derimot forsøkte jeg å hente kunnskap fra å undersøke en gruppe mennesker utenfor skolesammenheng, slik at jeg kunne belyse faget fra et annet perspektiv. Det som skal læres i skolen skal speile samfunnet utenfor skolens fire vegger. Vi har mange utfordringer «der ute», og i min masteravhandling har jeg dykket inn i en liten del av det som finnes. Med lærdom derfra kan en styrke opplæringen og vektingen av faget kunst og håndverk inne i skolen. Vi ønsker å styrke barn og unge, og vi vil at de skal oppleve glede og mestring i

skolehverdagen, for vi ønsker at de skal modne for å ta del og ansvar i samfunnet etter hvert som de blir eldre.

Jeg starter med hvordan min undersøkelse kan bidra til det didaktiske i fagfeltet kunst og håndverk, for deretter å gå inn i hvordan mitt skapende prosjekt kan knyttes til performativ didaktikk.

7.1 Oppgavens bidrag til didaktikk i kunst og håndverksfaget

I boken *Fagdidaktikk for kunst og håndverk*, skriver Nielsen at:

En stadig tilbakevendende diskusjon i lærerutdanningen er forholdet mellom kunnskapstilegnelse og utvikling av elevens personlighet. Hva er viktigst? (Nielsen, 2012:21).

Mitt prosjekt tok utgangspunkt i enkeltindividene på undersøkelsesstedet, dermed sto deltagerens personligheter sentralt. Etter å ha funnet ut hvor viktig det er for mennesker i utfordrende livssituasjoner å finne seg selv, bli trygge i seg selv og kjenne gleden av å skape noe for seg selv, eller i fellesskap med andre, vil jeg påstå at til spørsmålet ovenfor, er utvikling av elevenes personlighet viktigst. For barn og unge som stadig er i utvikling, er de stadig i prosesser med å finne ut hvem de er. Det blir som en sammenligning til Maslows behovspyramide, at for oss mennesker er de grunnleggende behovene viktigst, før man kan nyte godt av det som ikke er livsnødvendig. Min forskning peker på at man bør etterstrebe deltageres (elevers) kjennskap til seg selv og sin utvikling, at i våre forskjelligheter ligger vår særegenhet, styrke og ressurs til fellesskapet. Når man blir mer kjent med seg selv er det lettere å ønske å lære flere ting om andre ting. Jeg husker en av deltagerne fortalte meg at hun skulle ønske at ledelsen tok deltagerne med enda mer inn i planlegging og utførelse av ulike arbeid på Tilja, for hun synes det lå så mye mer i hver deltager enn det som kom frem. «Vi har jo så mange ressurser alle sammen!», sa hun. Jeg tror læreren i skolen bør ha slike grunnleggende tanker: Hva har vi her? Jo, en haug av ressurser! Ulike individer kan gjøre og bidra med så mye. Og for hver gruppesammensetning vil man finne nye styrker, ideer og motivasjon. Denne undersøkelsen kan være relevant for både lærerstudenter og lærere, så vel som for oppfølgingssentre og rehabiliteringssentre.

7.2 Performativ didaktikk

Det jeg la som grunnlag for didaktikken i mitt skapende prosjekt, var at det var i fellesskapet at didaktikken oppsto. Når alle kan komme som de er, nettopp med hva de er, det er det som gjør et fag spennende og alltid i utvikling. Med elever eller deltagere i fokus, kan læreren eller veilederen presentere hvilket fag som helst. Men en må kjenne gruppen slik at alle kan relatere seg best mulig til det som skal læres. Jeg tror at de fleste liker å lære nye ting om en bare har noen knagger å henge det nye lærestoffet på, det å ha seg selv som knagg og referanse kan være positivt. Slik vil det kunne bli en form for danning og kunnskap som går hånd i hånd.

7.2.1 «En potpurri av fingeravtrykk»

På Tilja arbeider de med å lage bestillinger på gaver som skal gis til foredragsholdere i organisasjonen, eller til samarbeidsinstitusjoner som Borgerstadklinikken blant annet, og noen av disse produktene skal også utstilles i kirken, fikk jeg høre.

Den første dagen jeg kom for å møte deltagerne, møtte jeg noen av dem på brygga utenfor, det var god stemning, deilig høstsol og varme i lufta. De arbeidet med å reparere brygga. De gamle plankene, som var blitt både mosegrodd og farget av tidens tann, ble kappet opp i biter og levert inn på snekkerverkstedet. Der ble de pusset lett på kantene, før de ble sendt videre inn til «kreativen». På kreativen, ble noen av bitene lakkert og noen ble værende som de var. Hjertene ble laget i leire på keramikken, og påført ulike mønstre og avtrykk etter deltagerens ønske. Hjertene ble så dekket med glasur og brent. Tilbake på «kreativen», ble hjertene limt på trestykkene, ett på hver. Deretter ble det snurret noen runder med ståltråd vertikalt rundt disse, som ble festet med stiftmaskin på baksiden, og et utklipt skinnhjerter ble limet over stiften for et vakrere resultat. Et tynt hampe tau ble stiftet på til oppheng. Tilslutt ble et klistremerke med logo festet på baksiden. Det endelige resultatet ble lagt forsiktig ned i en cellofan-konvolutt og gaven var dermed klar og ble puttet i en kasse sammen med de andre ferdige hjertegavene. Alle disse leddene i prosessen fra start til endelig produkt fasinerte meg. Det var samarbeid fra ende til annen. Så mange fingrer med, for det var ingen av deltagerne som lager «sin egen», fra begynnelse til slutt. Nei, produktet havnet i mange forskjellige hender, i løpet av prosessen.

Kanskje kan performativ didaktikk oppstå gjennom samarbeid i en sammenheng?

De fleste undervisningsopplegg i skolen bør ha som mål å utvikle hele mennesket, der elevenes personlige egenskaper utvikles gjennom arbeid med et lærestoff. Dette bygger på en erkjennelse av at personligheten ikke formes i et vakuum, den utvikles i en sammenheng (Niensen, 2012:21).

Det Nielsen skriver her, og som jeg skrev om ovenfor, kobler jeg til deltagernes refleksjoner rundt spørsmål 9 i intervjuet (se vedlegg: 3) jeg foretok. Jeg spurte:

Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «kreativen» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?

Jeg ble overrasket over svarene jeg fikk, da jeg hadde forestilt meg at dette kanskje kunne være litt frustrerende, det at noen andre fortsatte på deres arbeid og motsatt. Men her tok jeg feil. De hadde gode refleksjoner rundt denne arbeidsmåten, noe jeg kan se for meg at kunne være en god metode for samarbeid og didaktikk også i skolen. Nedenfor gjengir jeg noen av informantenes svar til spørsmålet.

[...] Det handler om samarbeid. Noen deltagere virker som de liker bedre å lage noe eget da. Det kan være sunt at man gjør ting i fellesskap, slik er det jo i arbeidslivet også, så det er en fin trening (Informant: 1).

Den tidligere sjefen vi hadde her, hadde en kjeppest og det var samarbeid. Det var hennes hovedtanke, så det har vært slik siden begynnelsen. Jeg synes det er veldig viktig, det gjenspeiler jo et fornuftig samfunn, og vi får realisert flere ting. Det minner om i industrien og i samfunnet generelt. Ingen kan jo gjøre alt (Informant: 2).

Ja, det er kjempekult! Det at alle bidrar med noe, så får vi eierfølelse til huset! [...] Slik kan vi få til flere ting, og dermed selge flere ting (Informant:3).

Jeg har hatt fokus på mine egne ting mest. Liker når jeg har funnet på noe selv, eller at det er jeg som har funnet noe når vi har vært på tur, som vi kan lage noe av. Jeg får en god følelse av eierskap til tingene vi lager i fellesskap (Informant: 4).

Det er fint med samarbeid. Siden jeg har vært her en stund så er det naturlig for meg å lære opp andre, eller slippe de nye til! Jeg vet at det å gjøre det selv, er det man lærer best av (Informant: 6).

Flere av informantene snakker om at det er så fint å kjenne eierskap til stedet, gjennom å bidra i fellesskap. Er eierskap en følelse unger får i skolen gjennom å arbeide med ulike fag? Flere snekkere jeg kjenner kan fortelle om hvor tilfredsstillende det kjennes å gå hjem etter endt arbeidsdag og se hva man har laget den dagen. Faget kunst og håndverk bidrar til slike synlige resultater, mer enn mange andre fag i skolen gjør.

Kanskje kan performativ didaktikk beskrives som et samarbeid i å utvikle produkter, eller kunst? Jeg har i mitt kunstprosjekt vært opptatt av å la kunsten oppstå naturlig ut fra erfaringene, sansningen og menneskene jeg møtte. Jeg erfarte at didaktikken var i fellesskapet, i det sosiale, kreative, og i innspillene og samarbeidet. Aure og Bergaust (2015:8) mener at:

Et åpent kunstdidaktisk perspektiv vil kommunisere med samtidskunsten og kunne tilby nye muligheter for innovasjon, aktualisering og samfunnsrelevans både for estetiske fag som skolefag og for estetisk praksis i en videre samfunnsmessig sammenheng.

Gjennom mitt skapende prosjekt kommuniserte installasjonen tilbake til «samfunnet Tilja» (med deres ansatte og deltagere som kom og deltok på julebordet). Slik oppsto en slags

samfunnsmessig kommunikasjon. Det som ble fremstilt var en aktualisering og en visualisering av elementer som jeg var opptatt av, som de som kom var opptatt av, og som Tilja som miljø, var opptatt av.

Som jeg nevnte på innledningsvis, mener Aure og Bergaust (2015) at forholdet mellom didaktikk, samtidskunst og andre former for estetisk praksis har så langt vært lite drøftet. De uttrykker at en styrket kobling mellom kunst og didaktikk vil bidra til en mer reflekterende og samfunnsrelatert formidling i estetiske fag.

Performativ kunstdidaktikk, kan i mitt prosjekt uttrykkes som det at deltagerne og de ansatte ble inkludert i kunstverket med sine selvvalgte artefakter og ble deretter med å delta i julemiddagen dermed og som del av installasjonen. Slik la jeg til rette for en flersidig her-og-nå situasjon, som krevde deltagerens bearbeidelse for å gripes, Aure og Bergaust skriver at:

En performativ kunstdidaktikk legger til rette for flersidige, dynamiske her-og-nå-situasjoner og en fleksibilitet som kommuniserer med en åpen samtidskunst som krever de ulike aktørenes bearbeidelse for å gripes (Aure & Bergaust, 2015:23).

Det performative legger opp til at det å forholde seg til kunst får et prosessorientert preg. Fordi forhåndsgitte «riktige svar» finnes ikke, inngår deltagerne og verk i en reell kommunikasjon (Aure & Bergaust, 2015:8).

«Kan kunsten ha en samfunnsmessig funksjon og likevel beholde sin kvalitet kunst?» spør Aure og Bergaust (2015:26): Ja, vil mitt svar bli. Først og fremst hadde mitt skapende prosjekt en stor betydning på Tilja som en del av juleavslutningen, men også som refleksjon over hvem og hva Tilja er og hvilke rammer de har. Mitt prosjekt viste også at ledelsen var villig til å inkludere kunst som del av denne kvelden. Som siste ledd vil jo denne installasjonen bli vist på ny på høgskolen i en annen kontekst. Her tar jeg da med meg mine funn fra feltet, gjennom å sette opp denne, og da vil nok funksjonen bære enda større preg av kunst vil jeg anta. Da den vil lyssettes og være en av få gjenstander i rommet. Aure og Bergaust skriver:

Tradisjonelt har en gjerne forestilt seg at kunsten må være autonom – uavhengig av andre hensyn enn hensynet til kunsten selv. I dag ser vi stadig flere eksempler på kunstpraksis som tar del i samfunnsmessige diskurser og prosesser. Å undersøke hvordan kunst kan fungere politisk, bidra til sosial endring og innovasjon eller på andre måter ha en virkning i samfunnet, angår både kunstnerisk og kunstdidaktisk praksis og teori. Ikke minst har det noe å si for det enkelte menneskets utbytte av å oppleve eller delta i kunstverk og kunstpraksis (Aure & Bergaust, 2015:26).

Begrepet *kunstdidaktikk* og koblingen til samtidskunst indikerer en «forflytning» og et utvidet perspektiv fra den tradisjonelle begrepsbruken, der didaktikk ikke ble ansett som relevant for kunstfeltet, men dannet grunnlag for forståelse, utøvelse og analyse av undervisningslære for ulike utdanningsinstitusjoner (Aure & Bergaust, 2015:8).

Å arbeide didaktisk på denne måten jeg har gjort på Tilja, har vært både åpen, i den forstand at ideer og råd har gått begge veier. Den har vært utviklende og meningsfull av den grunn. Den didaktiske utformingen i prosjektet fungerte godt som et mulig alternativ til nytenkning av didaktikken i faget kunst og håndverk slik jeg ser det. Mennesker, om de er skolebarn, voksne i oppfølgingssentre eller i rehabilitering så bærer hvert enkelt menneske på egne ressurser. De har unike personligheter, som styrker miljøet om det kan få komme frem. Jeg ser av mine resultater, at ved å se på didaktikken på denne måten kan være relevant for flere faglærerstudenter i formgiving, kunst og håndverk.

I tiden som kommer, og i den stadige utviklingen av faget kunst og håndverk, tror jeg denne formen for praksis av didaktikk kunne komme til å være en god måte å fremheve faget på i samfunnet og gi mulighet for mange flotte samarbeid. Faget har mye meningsfullt å dele med seg, det bidrar til refleksjon og utvikling på indre plan, åpner for sosialt fellesskap gjennom innovative metoder, utviklingsmulighetene for faget er uendelige. Skapende arbeid og kreativitet kan ikke stoppes, og utvikling av hvordan faget presenteres og hvordan kunst inkluderes i samfunnet er noe som kan ha stor betydning for kulturens utvikling. Jeg har bidratt med kunst i en institusjon og jeg har lært mye nytt om mennesker i utfordrende livssituasjoner gjennom det, som kan bidra i å styrke faget (kunst og håndverk) fra «innsiden», også i skolen. Samtidig som jeg ser nytteverdien av min undersøkelse for fagfeltet, ser jeg nytteverdien av samarbeid mellom skole og annen institusjon. Vi har sett at de siste årene har skolefaget kunst og håndverk blitt kuttet ned på til stadighet, og det har slike tilsvarende aktiviteter på rehabiliteringssenter også en del steder blitt. Verdien og betydningen av faget må mer på banen, vi trenger stadig mer kunnskap, da er deltagende observasjon en god måte å undersøke på, da en får mulighet til å gå dypt i feltet. Aure og Bergaust skriver at:

I et større samfunnsperspektiv er det interessant å se på hvordan læreplaners innramming og ulike formidlingsinstitusjoners praksis har betydning for hvordan fag blir konstruert. Didaktiske potensial oppstår hvis vi er villige til å nedtone formidlingen ulike *fagtilhørigheter* og i stedet fremheve kunst som grunnleggende når vi utvikler didaktisk teori og praksis, samtidig som valg av didaktisk strategi i seg selv er basert på epistemologiske valg (2015:8).

Jeg tror vi med fordel kan løfte blikket med fagkompetanse innen kunst -og håndverksfeltet ut i samfunnet enda mer i fremtiden. Et behov som er aktuelt i dag, som Aure og Bergaust (2015) skriver om nedenfor, er en tankegangen som har påvirket meg:

Vi opplever at aktører i kunstfeltet ser det didaktiske som uvedkommende kunsten, i verste fall som en banaliserende forenkling av den, mens samtidskunst ofte anses som for uoversiktlig til å være aktuell i didaktisk virksomhet. Vi mener imidlertid at en kobling mellom samtidskunst og didaktikk bærer i seg muligheter til å gjøre det estetiske samfunnsrelevant på nye måter. Blant annet kan faglige diskusjoner inkludere bredere felt av estetisk praksis enn det som regnes til kunstfeltet (Aure & Bergaust 2015:7).

8 Drøfting og konklusjon

I dette kapittelet drøfter jeg mitt bidrag til forskning innenfor fagfeltet kunst og håndverk. Jeg gir eksempler på hva jeg har funnet ut, som gir avhandlingen en konkluderende men samtidig en spørrende form for ende. Som et siste ledd til slutt, presenterer jeg noen personlige betraktninger rundt arbeidet med masteroppgaven.

8.1 Masteroppgavens bidrag til fagfeltet

En kunnskap basert på feltforskning om skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner der resultatene gikk ut på at slike aktiviteter bringer mange positive faktorer inn i menneskers liv. Deltagende observasjon har vært en flott måte å gå inn i fagfeltet på. Alle historiene jeg har hørt vitner om at å holde på med skapende arbeid har betydd mye for deltagerne. Kunst handler om selve livet og selve livet kjenner en godt på i fellesskap med andre. Som hjelp til å forstå seg selv bedre og som støtte til å mestre utfordringer har faget vist seg å spille en stor rolle for menneskene jeg møtte i feltarbeidet.

Gjennom støtte i teori, innblikk i samtidskunst og relasjonell kunst, og ikke minst denne praksisen av fagdidaktikk har bidratt til en erfaring som gav mersmak. Kanskje kan faglæreryrket omfatte roller som utøvende kunstner, kurator, produsent, prosjektleder og veileder, eller vil det ta veien inn i en ny arbeidsform? Med faglærerbakgrunn er jeg sikker på at utdanningen kan fylle behov «der ute» som den ikke gjør enda. I mitt prosjekt var jeg en leder, jeg tok regien og jeg brukte min estetiske bakgrunn og sans i å sette opp elementene. Oppgaven min peker jo nettopp på det, at det går an å samle alle disse punktene under ett. Kanskje strekker jeg faglæreryrket så langt at det ville være tegn på noe annet? Er denne måte å arbeide på litt for kompleks som faglærer? Jeg har ikke svaret. Men jeg blir nysgjerrig på å ville teste flere ytterpunkter og samarbeid også i fremtiden.

Som vi kan se av nyhetsbildet fra Norge i dag, med mye arbeidsledighet, innvandring, ungdommens press til prestasjon og det perfekte utseende, er det bare noe av det som fører til psykiske lidelser oftere og oftere. Det ser med andre ord ikke ut som om behovet for tiltak til mennesker i utfordrende livssituasjoner vil komme til å avta med det første dessverre. Kriser av ulike slag rammer samfunnet vi lever i. Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner, viste seg å ha stor betydning for menneskene jeg møtte gjennom min undersøkelse. Aktivitetene bidro til mer indre ro, glede, kreativitet og mestringsfølelse. En deltager fortalte om hvordan han opplevde å arbeide på «mekkeverkstedet» på Tilja:

Det er gøy å få til nye ting! Det er spennende å se på innsiden av ting, se hvordan det henger sammen og fungerer, det er like viktig for meg som det å lære å skru.

Når han skulle beskrive hvilke følelser han fikk når han arbeidet i verkstedet, svarte han:

Jo mer jeg gjør det, jo mer ro får jeg. Jeg er ufør på grunn av angst og depresjon, så den roen gir meg glede.

Deltagerne uttrykte at de ble bedre kjent med seg selv og opplevde også at de sakte men sikkert utviklet sine sosiale ferdigheter. Da jeg spurte en av deltagerne på Tilja om hvordan hun synes det var å arbeide inne på «kreativen», svarte hun:

Det er inspirerende å være med å jobbe der inne. Det er en fin måte å bli kjent med deltagerne på. Jeg kjenner på likeverd der inne, det gjør det lettere å skape noe. Det fungerer på en god måte.

Alle disse tingene er viktige mål i vårt fagområde. Det viser seg at utenfor skolesammenheng kan skapende arbeid fungere som et viktig middel for å hjelpe mennesker i krise. Jeg ønsker å se flere avhandlinger som undersøker beslektede spørsmål til dem jeg har stilt, det er en side av vårt fagfelt jeg mener å se et klart behov for å bli tatt frem fremover mer enn noen gang. Kan publikums reaksjoner på installasjonen vil kunne være en igangsetter av affekter som kan føre noe positivt med seg?

Kunstdidaktikken har et stort potensial, jeg håper flere vil utforske den på nye måter. Min oppgave peker på at det å inkludere andre fagfelt, miljøer og flere aldersgrupper, i utviklingen av kunst -og håndverksfaget - vil kunne være med på å styrke faget i fremtiden, fordi man får utvidet horisonten gjennom flere perspektiver.

Om spørsmålet mitt om hvordan erfaring fra feltarbeidet kunne komme til uttrykk gjennom en relasjonell kunstinstallasjon, bygget jeg på nettopp dette jeg nå har beskrevet ovenfor. Jeg mener at slike grupper i samfunnet som deltagerne på Tilja, og andre steder der mennesker lever i utfordrende livssituasjoner, trenger å bli sett. Og jeg fant ut en måte jeg kunne bidra til nettopp dette. Først sammen med deltagerne som en del av kunstverket, og så (snart) ved å stille (tilnærmet lik) den samme kunstinstallasjonen ut i offentligheten, på Høgskolen.

I følge Tverbakk (2014), er det ikke så sjeldent at kunst i det offentlige rom/i institusjoner kan medføre endringer og inngå i stedets arbeid videre. Daglig leder på Tilja uttrykte at han svært gjerne kunne tenke seg å få sitatene fra «Julebordsbordet» etter endt prosjekt. Dette er et lite eksempel på hvordan et kunstprosjekt, (som i dette tilfelle, en liten del av det), kan få leve videre i etterkant og være til glede, oppmuntring og nytte for nettopp denne virksomheten.

Den kunstinstallasjonen som kom til uttrykk på Tilja, kan sees på som et «bilde». Som en fremstilling av et fellesskap der enkeltindivider skulle få anledning til å utgjøre enda mer plass enn normalt sett. Formen på installasjonen med alle artefaktene er som en ønsket verden, fra mitt perspektiv som utøver, til publikum. En ønsket verden i den betydning at vi skal bli flinkere til å se hverandre og sette pris på samhold og gode minner.

I følge Serge Daney (referert i Bourriaud, 2007:62), er formen i et bilde ikke annet enn fremstillingen av begjær: Å produsere en form er å finne opp mulige møter, å ta imot en form er å skape forutsetninger for en utveksling, slik man besvarer en serve når man spiller tennis, forklarer Bourriaud. Hvis man trekker Daneys *raisonnement* enda lenger, blir formen lystens *utsending* i bildet. Formen er den horisonten som gjør at bildet kan ha en betydning ved å foreslå en ønsket verden, som betrakteren så viser seg tilbøyelig til å diskutere og hvor betrakterens egne ønsker kan projiseres (Bourriaud, 2007).

8.2 Egne betraktninger i etterkant av arbeidet

«Art is not about art. Art is about life»

Louise Bourgeois (1996).

Disse to setningene oppsummerer mitt prosjekt på en treffende måte.

I begynnelsen av avhandlingen min fortalte jeg om hvordan det å male ute i naturen hadde hjulpet meg i min situasjon som pårørende. Gjennom undersøkelsen på Tilja kom jeg frem til at opplevelsene deltagerne satt igjen med, ved aktivt å bidra i de skapende aktivitetene på senteret, bidro til noe positivt hos dem også.

På hjemmebane er fortsatt ikke min kjæreste Knut tilbake i jobb. Jeg er fortsatt pårørende til en slagrammet. Med en ervervet hjerneskade er det mye som er forandret på innsiden, mens på utsiden ser han ut som før og han prater med andre som før. Han er nå i en prosess med å finne ut hvem han er blitt etter slaget og hvordan livet kan bli fremover. Han har selv uttrykket, at tidligere var han opptatt av karriere og selvrealisering mens nå er det behovene nederst i behovspyramiden som er viktig. Det å få nok søvn, ha det trygt, spise og lage mat er av stor interesse. Knut er fra før en realist, som ikke har sansen for poesi, og kunst har han mest vært interessert i fordi jeg maler bilder. Men her om dagen gikk det opp et lys for han, han ville prøve et språk han ikke er vant med å bruke, nemlig, kunsten. Han utbrøt: «Det er så enkelt som at, et bilde sier mer enn tusen ord!» «Jeg vil at du skal hjelpe meg å male den jeg er nå etter slaget!» «Først og fremst vil jeg vise maleriet til jobben, så

de kan få vite hvem jeg er, for jeg er ikke den jeg var». Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner kan fungere som et redskap for «alle», enten de er pårørende masterstudenter, tidligere rusmisbrukere eller sykemeldte bygningsingeniører. Kunst og kreativitet kan være menneskers talerør når ord blir for fattige, det er bevis nok for meg om at min master ikke var forgjeves. Og jeg ser frem til å samarbeide med min kjære om hans malerier og engasjere meg med et felles prosjekt med ham fremover i forlengelsen av masteroppgaven.

Til masteroppgaven valgte jeg et tema og en metode ut i fra en egen nysgjerrighet og interesse på bakgrunn av egen erfaring. Jeg har lært meg selv og andre bedre å kjenne på flere nivåer en forutinntatt. Engasjementet for skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner har bare økt etter hvert som jeg fikk mer kunnskap. Det at jeg har deltatt i et reelt forskningsarbeid har bidratt til at jeg nå føler meg sterkere rustet til å gå ut i jobb. Jeg har lært at faget kunst og håndverk har en viktig rolle i samfunnet. Mitt kunstneriske prosjekt åpnet for helt nye veier for meg i kunsten og gav meg et unikt møte med andre mennesker på en minnerik måte.

Jeg kan nå ved veis ende i dette prosjektet skimte en forbindelse og en rød tråd også tilbake til pilotoppgaven min som jeg nevnte innledningsvis. Tema da var «Lysets bevegelighet». Jeg ser av bevegelse har vært et begrep som faktisk har fulgt meg gjennom master. Fra å ha blitt beveget selv av mine egne opplevelser fra utendørsmalerier i pilot, har jeg vært opptatt av menneskelig bevegelse på det indre plan også i undersøkelsene på Tilja.

Jeg opplevde det som svært viktig å ha roen mellom erkjennelse og oppdagelse. Skifte i tankesett og evne til å se nye mønstre krever tid. Gleden i det å oppleve vekst i form av påfyll av impulser jeg har fått gjennom lesing, lytting og bare i det å være mens jeg venter på å ta imot det som er blitt formet i mitt sinn, det er tilfredsstillende.

Jeg har arbeidet med et kunstprosjekt i et territorium som tilhører en annen part. Jeg har identifisert meg ved å være representant for mitt eget fagfelt, på en personlig måte.

En viktig bit av masteroppgaven for meg er opplevelsen jeg har hatt ved å bevege meg inn i et helt nytt kunstfelt. I pilotoppgaven arbeidet jeg som tidligere nevnt innenfor det figurative oljemaleriet, mens i masteroppgaven har jeg våget meg inn i noe helt nytt. Er det den utfordrende livssituasjonen som har påvirket meg så til de grader i å ville utforske nye områder innen for kunsten? Har jeg rett og slett blitt mindre redd? Er det mine erfaringer av sterke hendelser som får meg til å formidle noe på en ny måte? Personlig opplever jeg at det skapende arbeidet i min utfordrende livssituasjon har måttet komme til et skifte. Mitt

indre har jo måttet skifte. Jeg har måttet være sterk på nye måter, og måttet tatt ansvar for nye ting. Jeg har følt på nye følelser. Jeg har følt meg så «tilstede», mye mer enn før, er det kanskje derfor jeg har tydd til mer «up to date»-kunstuttrykk?

Direktemøter/førstehåndserfaringer er fortsatt viktig for meg i mitt arbeid, tidligere illustrerte jeg dem gjennom figurative oljemalerier i naturen, nå illustrerer jeg dem gjennom fotografier, og installasjoner! Jeg er glad for at jeg har vært åpen for å forme/skape noe som er nytt for meg som utøver av kunst. Jeg er glad for at jeg får bli kjent med meg selv og min kreativitet på en levende og intuitiv måte. Jeg lærer mens jeg går og finner nye mønstre og mening i mitt eget arbeid.

Hva ville jeg med det jeg gjorde i mitt skapende prosjekt?

Jeg ønsket at beskuerne skulle få se, lese og høre noe av den erfaringen jeg fikk ved å være på Tilja. Jeg ønsket at beskuerne skulle stoppe opp, undre og gjøre sine egne tanker om hva det betød. Kanskje til og med noen kunne bli berørt og engasjert? Gjennom min installasjon forsøkte jeg å svare på problemstillingene mine.

Det som ble et viktig punkt for meg, var at mennesker i utfordrende livssituasjoner, i dette tilfelle, mennesker som fort kan bli uglesett eller oversett i samfunnet, skulle få muligheten til å bli sett som verdige mennesker, og at det kunne bli eksemplifisert i gjennom mitt kunstprosjekt.

Mitt håp er i etterkant å mobilisere andre gjennom mitt engasjement og forhold til faget kunst og håndverk.

Diktet «Kunstneren», av Andre Bjerke starter med spørsmålene: «Gjør kunsten nytte? Kan den fremme nasjonens liv på noe sett? Jeg velger å ta med tre strofer fra diktet her:

For kunsten er mer enn et fag, den er mer enn kallet for utvalgte få

- den er formende kraft i oss alle.

Den er alt som er fruktbar uro, en fjær i vårt indre,

en drift som vil skape et større av det som er mindre.

Mer nyttig enn alle de dødsens fornuftige «nytter» er formen som føler,

er diktet som ser, er tonen som lytter...(Bjerke, 1984:239).

I samfunnet i dag ser jeg behov for bruken av kreativt skapende arbeid i mange situasjoner, jeg tror det vil kunne være nyttig for mange fler i mange ulike institusjoner og

organisasjoner. Kanskje kan jeg lage en workshop eller et foredrag på bakgrunn av studien min, slik at jeg kan formidle viktigheten av mitt tema til flere. Jeg kan på denne måten sette fokus på et fag jeg har hjerte for og med dette som verktøy og hjelpemiddel ha som mål at vi ser flere mennesker, at flere mennesker kan oppleve glede og mestring i hverdagen.

Fra loggboken min i forbindelse med julebordet 16.12.15:

Jeg havnet til bords med presten og han var tydelig imponert over det jeg hadde arbeidet med og fremstilt, og han ville veldig gjerne invitere meg til kirken etter hvert for å snakke om det med de ansatte der om hva jeg hadde arbeidet med. Han så på temaet mitt som svært aktuelt i kirken, for mennesker i alle aldre, og ikke minst synes han dette fokuset kan være betydningsfullt for alle de nye innvanderne som kommer til landet. Han hadde selv jobbet mange år som håndverker tidligere, så han kunne lett sette seg inn i hvilken betydning det å skape noe har for folk.

Gjennom møte med mennesker i utfordrende livssituasjoner har min forståelse av dybden som faget kunst og håndverk kan frembringe blitt enda klarere for meg. Og det har vært viktig å synliggjøre. Avhandlingen ble mer antropologisk enn antatt på forhånd, jeg opplevde å komme inn i miljøet og bli en naturlig del av det i perioden jeg oppholdt meg på Tilja. Betydningen av å bli kjent med undersøkelsesstedet og menneskene i utfordrende livssituasjoner, rommer mye av innholdet i avhandlingen og ikke minst utstillingen som skal presenteres på Høgskolen. Hadde jeg valgt en annen metode enn deltagende observasjon, hadde nok mye av det menneskelige aspektet uteblitt som en del av mine funn. Kunst og håndverk er et fag som kan favne hele mennesket viser min oppgave. I utfordrende livssituasjoner kan det å lage/skape noe ha en betydning -og virke som primærbehov for overlevelse, mens andre ganger kan det oppleves som en aktivitet øverst i behovssjiktet, som realisering av seg selv. Som utvikling og forståelse av seg selv, og som uttrykk for å vise hvem man er. Kreativt arbeid er en form for stemme, og en inngang til nye erkjennelser.

Hva har masteroppgaven lært meg? Jeg avslutter med å dele noen notater fra loggboken min fra 11.01.16.

Jeg har lært meg selv å tørre å slippe kontrollen for å se hvor en undersøkelse kan bære. For jeg har lært at det kan være nyttig å begi seg ut i noe som du ikke vet utfallet av.

Jeg har lært at kunstnerisk uttrykksmåte kan være hva som helst, men at det er meningen bak og målet med innholdet som er det viktigste.

Det «store ekstra» i mitt prosjekt for meg var gleden jeg hadde over å dele arbeidet med andre. For jeg har lært at å slippe andres ideer inn -og ønske disse tankene velkommen på lik linje med mine egne tanker -det har lært meg mye om å respektere.

Jeg har kjent på likeverd og at sammen er vi sterke.

Jeg har lært at å ha troen på andre, har gitt meg mer tro på meg selv.

Jeg har sett at hender er mangfold, historie og et uttrykk for liv i handling eller ro, som bærer med seg en sannhet og en kraft.

Jeg har lært at «det skapende arbeid» er et utrolig vidt begrep. Det er selve livet. For hver dag lager vi dagen vår, vi fargelegger den med ting som gjør oss godt eller mindre godt. Uansett livssituasjon bærer vi på kreativitet. Og med gode rammer har den mulighet for å vokse seg større, da kan den ta mer plass og oppleves god og givende.

Referanser

- Antropologi.info. (2009). What anthropologists and artists have in common. Hentet 26.01.16 fra http://www.antropologi.info/blog/anthropology/2009/what_anthropologists_and_artists_have_in
- Aure, V. & Bergaust, K (red). (2015). *Estetikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Arvedsen, K. & Illeris, H. (2005). *Mellem kunstblik og antroblik*. København: CVU Storkøbenhavn
- Bale, K. (2009). *Estetikk. En innføring*. Norge: Pax Forlag
- Bjerke, A. (1984). *Samlede dikt 1*. Oslo: Aschehoug & Co
- Bokelskere. (2015). *Estetikk og samfunn*. Hentet fra: <https://bokelskere.no/bok/estetikk-og-samfunn-tekster-mellom-samtidskunst-og-kunstdidaktikk/424346/>
- Bourriaud, N. (2007). I *Kompendium: Det estetiske og skapende område*. Notodden: Høgskolen i Telemark
- Bymisjon. (2008). *Rundt bordet*. Hentet 03.05.06 fra: http://www.bymisjon.no/PageFiles/0/Masteroppgaven_til%20_print.pdf
- Christensen-Scheel, B. (2015). *Estetikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget
- Danbolt, G. (2014). *Frå modernisme til det kontemporære, tendensar i Norsk samtidskunst etter 1990*. (2. opplag). Oslo: Det Norske Samlaget
- Danbolt, G. (2004). *Norsk kunsthistorie, bilde og skulptur frå vikingtida til i dag*. (2. utg.). Oslo: Det Norske Samlaget
- Dyshe, O., Hertzberg, F. & Løkensgard Hoel, T. (2010). *Skrive for å lære*. (2. utg.). Oslo: Abstrakt forlag AS
- Erikson, E. H. (1992). *Identitet, ungdom og kriser*. København: Hans Reitzels forlag A/S
- Fangen, K. (2010). *Deltagende observasjon*. (2.utg.). Oslo: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS
- Fjørtoft, M. (2010). *Digital fotografi i praksis*. (4. utg.). Abrakadabra forlag

- Frønes, I. (1998). *De likeverdige*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget AS
- Halvorsen, E.M. (2011). *Kunstfaglig og pedagogisk FoU*. Kristiansand: Høgskoleforlaget
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (2012). *Feltmetodikk*. (7. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS
- Hansen, M. (2005). *Materialitet og Dannelse. En studiebog*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet
- Hauge, Å, L. (2007). Identitet og sted: En sammenligning av tre identitetsteorier. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, Vol 44, nummer 8, side 980-987. Hentet 30.03.16 fra:
http://psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=28415&a=2
- Heleguera, P. (2011). *Education for Socially Engaged Art*. Mexico City: Jorge Pinto Books
- Haabesland, A.Å & Vavik, R. (2004). *Kunst og håndverk – hva og hvorfor*. Bergen: Fagbokforlaget
- Imsen, G. (2010). *Elevers verden. Innføring i pedagogisk psykologi*. (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Imsen, G. (2010). *Lærerens verden. En innføring i generell didaktikk*. (4. utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Johannessen, J. V. (2007). *Kunsten å leve*. (2. utg.). Oslo: Aschehoug
- Johannessen, J. V. (2016, 12.02.). Ta fram strikketøyet. *Fædrelandsvennen*. Hentet 19.04.16 fra: <http://vincentstj.com/wp-content/uploads/2016/02/Jan-12.-feb.jpg>
- Kleven, T. A, Hjordemaal, F. & Tveit, K. (2011). *Innføring i pedagogisk forskningsmetode*. Unipub
- Kirkens Sosialtjeneste (2016). *Om oss*. Hentet 04.04.16, fra:
<http://kirkenssosialtjeneste.no/om-kirkens-sosialtjeneste>
- Kragelund, M & Otto, L. (2005). *Materialitet og Dannelse. En studiebog*. København: Danmarks Pædagogiske Universitet
- Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju* (2. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

- Larsen, A. I. (2009). Krigen på Sri Lanka og stormaktsinteresser i det indiske hav. *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, 50(4), 551-566. Hentet fra: <http://www.idunn.no/ts/tfs/2009/04/art07>
- Lilienberg, C. (2015). Årsmelding 2014, Kirkens Sosialtjeneste, Tilja Oppfølgingscenter. Skien, Kirkens Sosialtjeneste
- Lyngved, K. (2014, 13.03). Redd for endringer, Sykepleien. Hentet 21.02 2016, fra: <https://sykepleien.no/etikk/2014/03/redd-endringer>
- Medbøe, E. (2011). *Minneteppe*. LEVE, Oslo
- Mestringskunst. (2016). *Hva er kunstterapi?* Hentet 04.04.16 fra: http://www.mestringskunst.no/?page_id=12
- Nielsen, L.M. (2012). *Fagdidaktikk for kunst og håndverk*. (2. utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Otto, L. (2005). I *Kompendium: Det estetiske og skapende område*. Notodden: Høgskolen i Telemark
- Personvernombudet for forskning (2016). *Deltagende observasjon – antropologisk forskning*. Hentet 08.03.16 fra: <http://www.nsd.uib.no/personvern/forskningstemaer/deltakende.html>
- Pink, S. (2011). *Doing Visual Ethnography*. London: SAGE Publication Ltd.
- Ruud, E. (1997). *Musikk og identitet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Samuelsen, A.M. (2012). *Formidling av kunst til barn og unge* (3. utg.). Oslo: Universitetsforlaget
- Skaug, G. K. (2008). *Livssituasjon blant tidligere innsatte, nåværende og tidligere rusavhengige med fokus på mulig diskriminering eller usaklig forskjellsbehandling*. Hentet 05.03.16 fra: <http://docplayer.no/8645961-Livssituasjon-blant-tidligere-innsatte-navaerende-og-tidligere-rusavhengige-med-fokus-pa-mulig-diskriminering-eller-usaklig-forskjellsbehandling.html>
- Skjervmeim, H. (2001). *Deltakar og tilskodar og andre essays*. Oslo: H. Aschehoug & Co.

Stiles, K. & Selz, P.H. (1996) *Theories and Documents of Contemporary Art: A Sourcebook of Artists' Writings*, England. Hentet 14.04.16 fra:
https://books.google.no/books?id=W XV-HlsUzdcC&pg=PA41&lpg=PA41&dq=%E2%80%9CArt+is+not+about+art.+Art+is+about+life,+and+that+sums+it+up.%22&source=bl&ots=Ujl0F5QRN7&sig=-NgoM8ltORGiv5Vp-OY5xTzI6gc&hl=en&sa=X&ei=E8KoUp6RFvfMsQSsz4KgDQ&redir_esc=y#v=onepage&q=%E2%80%9CArt%20is%20not%20about%20art.%20Art%20is%20about%20life%20C%20and%20that%20sums%20it%20up.%22&f=false

Teglbjærg, H. (2011). *Skabende kunstterapi*. København: Aarhus Universitetsforlag.

The NCLEX prioritization questions and Maslow's Hierarchy of Needs Theory. (2015). Hentet 02.03.16 fra: <https://brilliantnurse.com/nclex-prioritization-questions-maslows-hierarchy-needs-theory/>

Thorkildsen, Å. (2012). Installasjon. Hentet 09.11.15 fra: <https://snl.no/installasjon/kunst/09.11.15>

Tilja Oppfølgingssenter. Tilja Oppfølgingssenter, Kirkens Sosialtjeneste. Skien [Brosjyre]: Tilja Oppfølgingssenter

Tverbakk, P.G. (2014, 23/01). Critical Issues in Public Art. Hentet 17.04.16 fra: <http://koro.no/aktuelt/critical-issues-in-public-art-presenterer-per-gunnar-eeg-tverbakk/>

Udir (2016). *Læreplan i kunst og håndverk*. Hentet 20.02.16, fra:
<http://www.udir.no/kl06/khv1-01/Hele/Formaal/>

Universitetsforlaget. (2016). *Dag Østerberg*. Hentet 19.04.16 fra
https://www.universitetsforlaget.no/Bli-forfatter/Vaare-forfattere/Dag_OEsterberg

Uten tittel. (2001). Hentet 17.04.16 fra: <http://www.westkwoon.hk/en/mplus/explore-the-collection/untitled-2001-the-magnificent-seven-spaghetti-western-rirkrit-tiravanija-thai-born-argentina-1961-t-2014-22/page/19>

Vatn, G. (2015). *Estetikk og samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget.

Østerberg, D. (1984). I *Kompendium: Det estetiske og skapende område*. Notodden: Høgskolen i Telemark

Figurliste

Figur 1: Disposisjon for avhandlingen.....	16
Figur 2: Maslows behovspyramide (The NCLEX prioritization questions and Maslow's Hierarchy of Needs Theory, 2015).	18
Figur 3: En av Tiravanijas installasjoner (uten tittel, 2001).	24
Figur 4: Deltagere i morgendis	27
Figur 5: I det kreative verkstedet	27
Figur 6: Tilja oppfølgingssenter.....	27
Figur 7: Bryggekannten på Tilja	28
Figur 8: Det kreative verkstedet.....	29
Figur 9: Lunsjbord	29
Figur 10: Glimt av hverdag på Tilja.....	32
Figur 11: Deltagere	35
Figur 12: Utfordrende livssituasjoner	43
Figur 13: Det er ikke alltid så lett å delta, da kan det å forsvinne inn i en bok være til god hjelp.....	44
Figur 14: Ansatt masserer skuldrene til deltager i fellesstuen på Tilja	46
Figur 15: Sammenfatning av opplevelsene det skapende arbeidet gir deltagerne på Tilja..	56
Figur 16: «Tankebobler» - Bakgrunn for mitt andre undersøkelsesspørsmål.....	60
Figur 17: Prosessen til "Julebordsbordet"	62
Figur 18: Eksempel på innhold i installasjonen	69
Figur 19: Prosessbilder til «Tilja-husene»	71
Figur 20: Tiljahus.....	72

Figur 21: Mitt personlige bidrag til kunstprosjektet	72
Figur 22: Øvrige artefakter til kunstprosjektet	73
Figur 23: Epler til lyssetting	74
Figur 24: Epler og artefakter.....	75
Figur 25: Håp om en lysere fremtid.....	75
Figur 26: Meningsbærende artefakter	76
Figur 27: En åpen bok.....	77
Figur 28: Gele-tog som beskrivelse av seg selv. (Foto er et stillbilde fra video- dokumentasjon).....	78
Figur 29: Velkommen som du er	79
Figur 30: Fotografier fra Medbøs utstilling i Oslo Rådhus, høsten 2015	81
Figur 31: Relasjonell kunst	81
Figur 32: Feltarbeid, et opphav til relasjonell kunst	83
Figur 33: Posisjonering - via fagfeltet - til de ulike forhold av kunstinstitallasjonen presentasjoner	85

Vedlegg

Vedlegg 1: Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

«Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner»

Bakgrunn og formål: Dette året arbeider jeg med min masteroppgave i formgiving, kunst og håndverk. En stor del av oppgaven skal inneholde forskningsarbeid. Mitt hovedfokus er å se på betydningen som det skapende arbeidet kan ha for oss mennesker, spesielt når livet er utfordrende. På Tilja oppfølgingssenter, får deltagerne tilbud om mye variert opplegg innenfor det kreative, som er bakgrunnen for hvorfor jeg har valgt dette stedet til forskningen. Det er mange deltagere innom Tilja av ulike grunner i korte eller lengre perioder. De har ulike bakgrunner og utgangspunkt for oppholdet. Holdningene kan derfor variere mye i forhold til møte med det skapende arbeidet. Jeg synes det kan bli spennende å gjøre forskningen her, fordi da har jeg mulighet for å lære mye nytt, fra mange ulike perspektiver, som igjen kan være med å berike fagene formgiving, kunst og håndverk. Slike fag skal kunne romme mye som er udefinert; som refleksjon og undring, mestring og mening.

Hva innebærer en eventuell deltakelse i studien for deg som er på Tilja?

Jeg vil delta mye selv i de daglige aktivitetene på Tilja for å bli kjent fra «innsiden». Din deltagelse vil foregå gjennom opphold og aktiviteter som vanlig, og gjennom naturlig dialog inne på «kreativen» og på Tilja generelt. Den daglige aktiviteten på Tilja går derfor som normalt. Hvis du har tanker omkring tema (på godt eller vondt), må du gjerne dele det med meg. Har du kanskje gjenstander du har laget, som har en spesiell betydning for deg, setter jeg stor pris på å høre om det.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Du som deltager sikres full anonymitet, mens det vil bli gitt bakgrunnsopplysninger om utvalgte ansatte. Det er kun jeg, masterstudenten, som har tilgang på personopplysninger. I samtaler med veilederne på høgsolen blir personopplysningene anonymisert. Alle notater og dokumenter oppbevares og lagres med brukernavn og passord. Deltagerne vil ikke kunne bli gjenkjent i publikasjonen.

Prosjektet skal etter planen avsluttes i juni, 2016.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med prosjektleder Katrine Hiis på tlf:45889568, evt. veileder ved Høgsolen i Telemark, Helene Illeris på tlf:0045 28929593.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 2: Kvittering fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

NSD
Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
Postboks 155
3672 NOTODDEN
Tlf: 55 58 25 29
E-post: nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no

Helene Illeris

Institutt for forming og formgiving Høgskolen i Telemark

Postboks 155

3672 NOTODDEN

Vår dato: 16.11.2015

Vår ref: 45051 / 3 / MHM

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.10.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 16.11.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

45051	<i>Skapende arbeid i utfordrende livssituasjoner</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Telemark, ved institusjonens øverste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Helene Illeris</i>
Student	<i>Katrine Hiis</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 23.06.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Marianne Høgetveit Myhren

Kontaktperson: Marianne Høgetveit Myhren tlf: 55 58 25 29

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Dokumentet er trykt i 2015/10/15.

NSD AS, Universitetsvei 1, Postboks 155, 3672 Notodden, Tlf: 55 58 25 29, E-post: nsd@nsd.uib.no

NSD AS er et offentlig foretak underlagt Høgskolen i Telemark. E-post: nsd@nsd.uib.no, Tlf: 55 58 25 29, E-post: nsd@nsd.uib.no

NSD AS er et offentlig foretak underlagt Høgskolen i Telemark. E-post: nsd@nsd.uib.no, Tlf: 55 58 25 29, E-post: nsd@nsd.uib.no

Vedlegg 3: Intervjuer

21.10.15: Informant 1, er en kvinne midt i trettiårene som er på Tilja i forbindelse med arbeidspraksis. Informanten deltar mye inne på «kreativen», hjelper til på kjøkkenet og fungerer litt som miljøarbeider.

1. Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?

I seks uker.

2. Hvordan synes du det er å arbeide inne på «kreativen»?

Det er inspirerende å være med å jobbe der inne. Det er en fin måte å bli kjent med deltagerne på. Jeg kjenner på likeverd der inne, det gjør det lettere å skape noe. Det fungerer på en god måte.

3. Hva synes du om «kreativen» som arbeidsrom?

Helt supert! Veldig bra at de har et sånt tilbud og et sånt rom. Det er så mye en kan gjøre der, det er så mye fint og variert materiell der. Også er det god veiledning!

4. Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?

Begge deler er fint. Noen ganger er det naturlig å være stille, og det bør det være rom for. Jeg synes det er viktig «å bare være», også, «å være» sammen, er en fin ting. Men også møte de som vil prate, og at vi møtes «der vi er».

5. Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?

Jeg får en større indre ro og det gir en større indre glede.

6. Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?

Det kommer lykkefølelser! Lette følelser, fordi jeg blir lettere til sinns. Det er en pakke med masse positive følelser. Jeg har fått en lettere hverdag etter at jeg begynte her.

Vi har jo alle kreativitet i oss, og her trener vi på å bruke den. Det kan åpne for mye. Enten det er i snekkerverkstedet eller i keramikkverkstedet så kan det gi ringvirkninger, slik at en er kreativ på andre måter i livet også. Man kan bli mer kreativ i hvordan man lever livet sitt.

Å gjøre ting en liker er så viktig. Å gjøre noe som kan gi en god følelse betyr mye for et menneske. Det er viktig å gjøre noe som gjør en glad – det er en døråpner!

7. Hva liker du best å holde på med inne på «kreativen»?

Leire er gøy. Det å jobbe med den, å forme. Hele prosessen egentlig. Det er noe jeg også har hatt lyst til å gjøre lenge, så det er moro at jeg kan gjøre det her, har ikke gjort det siden barneskolen. Jeg har også malt litt, det var gøy det og. Julegaver liker jeg å lage, gaver generelt, det å gi videre. Familie og venner setter stor pris på det, de bestiller og ønsker seg. Det blir jo mer personlig, det er hyggelig.

8. Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?

Fine arbeidsøkter, og fint at det er åpent for at en kan ta en «fem-minutter» når det passer.

9. Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «kreativen» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?

Fint det også. Det handler om samarbeid. Noen deltagere virker som de liker bedre å lage noe eget da. Det kan være sunt at man gjør ting i fellesskap, slik er det jo i arbeidslivet også, så det er en fin trening.

10. Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?

I starten ble jeg litt overrasket da jeg ble satt til å lage ting.. Jeg fant ut at jeg måtte legge bort forventingene jeg hadde på forhånd, og det har gjort meg mer åpen, jeg har blitt mer åpen for mye.

04.11.15. Informant 2, er en mann som har gått fra å være deltager til å arbeide som frivillig. Totalt sett så har han vært på Tilja i 6 år. Han holder mest til på «snekker'n» (snekkerverkstedet), men fungerer også som vaktmester på huset.

- **Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?**

Siden 2009.

- **Hvordan synes du det er å arbeide inne på «snekker'n»?**

Det var gøy å bli med på å bygge opp snekker'n. Tidligere hadde vi oppdrag med en snekker og tjente penger for Tilja, men det har halta litt med kyndighet i den seinere tid.

Nå opplever jeg det som frustrerende og rotete. Det er ofte mange folk ut og inn, og det er lite struktur, og verktøy forsvinner.

- **Hva synes du om «snekker'n» som arbeidsrom?**

Veldig dårlig. Nå forbereder vi loppemarked, så da er det i fokus, og det er jo viktig. Men klarere linjer hadde vært fint. Jeg tror jeg er litt autistisk, så jeg liker orden.

- **Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?**

Begge deler.

- **Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?**

Jeg synes det er moro å få til noe! Før var jeg veldig pirkete, men nå slapper jeg mer av og tenker det er bra nok. Har lært meg å se mer helhet enn detaljer og har blitt flinkere til å se meg selv! En prest viste meg sangen «På avstand», til Ingebjørg Bratland på youtube en gang, da fikk jeg litt perspektiv på ting og det hjalp, jeg kunne kjenne meg igjen i den.

- **Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?**

Jeg får mer ro. Jeg har lært at jeg kan mye. Når følelsene kommer innenfra gir det en større glede.

- **Hva liker du best å holde på med inne på Tilja?**

Jeg er utdannet elektriker, så jeg fungerer litt som en vaktmester og det liker jeg. Vi hadde en gang et oppdrag om å lage en platting hos frelsesarmeen, det likte jeg godt. Jeg liker når

dagene ligner på vanlige arbeidsdager. Ledelsen snakker om å utvide dagene her til 9-15, det liker jeg godt. Da føler jeg meg enda mer nyttig, og jeg tror det vil hjelpe for bedre søvn og kosthold også hos flere her.

- **Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?**

Jeg er her fra 9-14, jeg får bli med på morgenmøtene før deltagerne kommer klokka ti, men håper som sagt at det vil bli enda litt lengre dager.

- **Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på Tilja så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?**

Den tidligere sjefen vi hadde her, hadde en kjepphest og det var *samarbeid*. Det var hennes hovedtanke, så det har vært slik siden begynnelsen. Jeg synes det er veldig viktig, det gjenspeiler jo et fornuftig samfunn, og vi får realisert flere ting. Det minner om i industrien og i samfunnet generelt. Ingen kan jo gjøre alt.

Jeg har jobba lenge i tungindustrien, og vært vant med at andre bestemmer. Her på Tilja, kan jeg av og til bestemme, det har vært det fine nå den siste tida. Jeg har fått designet hyller vi bruker til å stille ut tingene vi lager. Ideen kom fra meg, det var første gang, det gjorde så jeg fikk SÅ lyst til å lage det!

- **Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?**

Det var gøy å bli med på å bygge opp snekker'n. Tidligere hadde vi oppdrag med en snekker og tjente penger for Tilja, men det har halta litt med kyndighet i den seinere tid.

Nå opplever jeg det som frustrerende og rotete. Det er ofte mange folk ut og inn, og det er lite struktur, og verktøy forsvinner (samme svar som i nr. 2).

Informant 3, er en dame i godt voksen alder, alltid blid og med humor, hun er det jeg kaller en «fresk» dame, hun er flott og ser ut som hun tar godt vare på seg selv. Vi har rukket å bli litt kjent i forkant, noe som jeg vet har vært viktig for henne, hun har problemer med å stole på folk uttrykte hun første gang vi snakket med hverandre. I dag fikk jeg vite at hun hadde sett en godhet i øynene mine fra første stund, så hun visste at jeg var ok.

- **Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?**

Fem og et halvt år.

- **Hvordan synes du det er å arbeide inne på «kreativen»?**

Der kan jeg finne ro! Jeg blir motivert til å lage ting selv. Det avhenger litt av hvem som er der inne, for er det få folk, blir det mer ro. Men det har tatt lang tid for meg å føle på denne roen, det har vært en lang prosess.

- **Hva synes du om «kreativen» som arbeidsrom?**

Større rom hadde vært fint, men det har blitt finere og finere med åra. Beliggenheten er jo helt fantastisk, rett ved elva, det er jo så vakkert å se ut! Rommet kunne gjerne blitt litt mer funksjonelt. De frivillige der inne er gull verd! Man yter litt ekstra.

- **Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?**

Rolig, da får jeg konsentrert meg. Jeg blir så fort med i praten når det prates, får så lyst til å støtte og hjelpe andre bestandig, men så trenger jeg å ta vare på meg selv egentlig..

- **Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?**

Det gir tilfredstillelse, også blir jeg stolt av meg selv når jeg lærer noe nytt. Det er godt å samarbeide og ikke bare være i eget hus. Her kan vi utveksle erfaringer, være bidragsytere og bygge relasjoner, som er gode for meg, noe jeg ikke har gjort så mye før disse fem årene.

- **Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?**

Ro og mestring. Liker å lage bilder med symboler, med noe som trigger meg, noe som representerer meg selv. Det første bildet jeg laget, var av en engel, det har fått hedersplass hjemme hos meg, jeg får ro av å se på det, stiller meg alltid opp foran det når noe er

vanskelig. Det der med ro er veldig viktig for meg, i voksen alder fikk jeg endelig påvist adhd og fikk bedre forståelse av meg selv, jeg tar inn fem ganger så mange signaler i min. som andre, det kan være veldig slitsomt og krevende.

- **Hva liker du best å holde på med inne på «kreativen»?**

Bildet jeg holder på med! Liker også keramikk, fint å veksle mellom fler ting synes jeg, og holder gjerne på med tingene samtidig.

- **Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?**

Kunne ønske at det var åpent om ettermiddagen! Det er så kjedelig å måtte gå klokka to hvis en er helt inne i noe inne på «kreativen»! Jeg kunne ønske meg et staffeli hjemme egentlig, slik at jeg kunne jobba videre der etter jeg kommer hjem. (Mens vi prater om det tilbyr jeg henne å låne ett av mine staffeli, hun har problemer med å svare sier hun, hun blir litt satt ut, siden jeg tilbyr det. Jeg sier hun skal tenke på at det gleder meg om jeg kan glede henne med det, at hun sikkert forstår gleden av å dele eller gi, og det forstår hun, hun er mer vant med å være den, og vi smiler av det, og ler litt, hun sa det hjalp å tenke slik, og takker beskjedent).

- **Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «kreativen» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?**

Ja, det er kjempekult! Det at alle bidrar med noe, så får vi eierfølelse til huset! Vi ER Tilja, alle sammen! Slik kan vi få til fler ting, og dermed selge fler ting.

- **Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?**

Jeg opplever at jeg har fått mye mer ro og mer selvtillit. Jeg har blitt bedre kjent med meg selv rett og slett.

Informant 4, mann i førtiårene, mild og blid. Steinsamler. Jeg opplever han som smart og dyp, men ser også den lille gutten i han.

- **Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?**

Til og fra i tre år, var innom og hilste på i 2011.

- **Hvordan synes du det er å arbeide inne på «kreativen»?**

Det er godt å være der inne når vi er kun noen få deltagere, 2-3 deltagere i tillegg til den kreative veilederen. Jeg er litt sart, så når det er for mange der, så synes jeg det er vanskelig.

- **Hva synes du om «kreativen» som arbeidsrom?**

Det kan fort bli litt mye rot der inne, som gjør at jeg ikke kommer så raskt i gang som jeg ønsker, fordi jeg må starte med å gjøre plass.. Da kan fort motivasjonen dale litt, hvis jeg var veldig klar og gira før jeg kom inn. Men man blir sett der inne, for lager jeg noe så blir jeg sett, jeg kjenner at jeg trenger å bli sett.

- **Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?**

Det er greit med litt prating, hvis vi er tre stykker, da virker det litt som å høre på radioen. Hvis vi er mange der inne liker jeg at det er rolig.

- **Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?**

Jeg liker å komme til en klar konklusjon! Liker å analysere en problemstilling, ha ro til å prøve ut teori og kjenne følelsen av «Yess», det ble slik jeg trodde! Da har jeg det som plomma i egget. Underveis kan det kjennes ganske meditativt. Når jeg holder fokus får jeg den avstanden til det som ikke angår meg, for eksempel at jeg får pause fra å tenke på «barna i Afrika», jeg plages nemlig mye av at jeg bekymrer meg for alt og alle som har det vanskelig, gjerne stor ting.. Det er godt å kjenne at jeg kan være «her og nå», slik at hjernen slipper å være alle andre steder i verden..

Jeg kan kjenne at jeg blir sensitiv. Jeg er i utgangspunktet veldig sensitiv på lys. Sansene mine åpner seg mer. Jeg liker lukten av sagd tre, kjenne leira i hendene mine mens jeg gnir ut ujevnheter.. Jeg blir mer til stede i meg selv.

- **Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?**

Når jeg har laget noe får jeg lyst til å vise det til hele verden! Det er så godt å få tilbakemelding på det jeg har gjort.

Etter at jeg har laget noe, kan jeg ofte føle på et vakuum og tomhet hvis jeg ikke har noe og fortsette med. Da kan jeg føle på frykt. Det minner om rusen, det går veldig opp og ned følelsesmessig.

Jeg har noen ganger solgt noe av det jeg har laget her, og det gir en god følelse, kjenner at resten av dagen blir bra da! Da får jeg gjerne en produksjonstrang. Jeg håper at ved at jeg er på Tilja, så skal jeg få en «drive» til å drive med det jeg vil! Det er godt å smi mens jernet er varmt.

- **Hva liker du best å holde på med inne på «kreativen»?**

Lys og lamper nå for tida. Jeg lager lampe av glassbyggerstein! Faren min er ergoterapeut og fysioterapeut og jobber mye med lys i sine behandlinger, kanskje jeg har det litt derfra?

- **Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?**

Vi begynner litt seint, men jeg er her stort sett fra åtte og jeg spør ofte om jeg kan bli her til halv fire. Det hadde vært fint om vi kunne vært her fra åtte til fire. Det verste er å forlate stedet og måtte forholde seg til tid, når en har det bra!

- **Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «kreativen» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?**

Jeg har hatt fokus på mine egne ting mest. Liker når jeg har funnet på noe selv, eller at det er jeg som har funnet noe når vi har vært på tur, som vi kan lage noe av. Jeg får en god følelse av eierskap til tingene vi lager i fellesskap.

- **Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?**

Jeg er veldig sensitiv og var på det med å bli kjent med folk, jeg må liksom teste dem ut og se om mine antagelser stemmer, og dermed se hvordan jeg skal forholde meg. Tilskudd av

nye folk trigger mulighet for konflikt i meg, så for å hindre det må jeg bli kjent med folka. Har jeg vært borte en stund så opplever jeg gjerne en boost når jeg kommer tilbake.

Informant 5, Kvinne i trettiårene, blid og ser tilfreds ut. På utflyttingsperm fra rusbehandlingsopphold, søker rutiner og struktur i livet.

- **Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?**

Tre og en halv måned.

- **Hvordan synes du det er å arbeide inne på «kreativen»?**

Jeg synes det er koselig! Liker å gjøre oppgaver jeg får beskjed om, jeg er ikke helt der at jeg lager ting av meg selv enda, men jeg er på vei.

- **Hva synes du om «kreativen» som arbeidsrom?**

Det er litt hulter til bulter der inne, men det fungerer likevel bra. Det er bare koselig å leite fram til ting, det gir nye impulser.

- **Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?**

Både og.

- **Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?**

Det er moro å se det ferdige resultatet på tingene vi lager!

- **Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?**

En god følelse.

- **Hva liker du best å holde på med inne på «kreativen»?**

Keramikkhjerter, hele prosessen med dem. Men jeg liker også variasjon, så jeg pleier å melde meg som frivillig til å hjelpe og rydde etter lunsjen, også fortsette inne på «kreativen» etter det.

- **Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?**

Helt greit. Det er ikke noe press, man kan gå og ta seg en røyk eller hvile seg litt på «stillerommet» om man ønsker det. Det er en myk måte å komme seg ut i «livet» på! Også kan en få hjelp til data og andre ting, det er deilig.

- **Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «kreativen» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?**

Det er så bra, for det stopper ikke opp om du ikke har vært der på en stund, produktene blir ferdigstilt, det blir til noe og det kan selges.

- **Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?**

Jeg slapper mer av med tinga jeg gjør. Jeg ser klarere sammenhenger i produktene, gjennom å delta i de ulike prosessene.

Informant 6, Mann i tjue/trettiårene, holder mest til inne på mekanikerverkstedet, «mekke'n». Deltar aldri i lunsjen. Blid og hyggelig, men litt vurderende.

- **Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?**

Ca. 2 år.

- **Hvordan synes du det er å arbeide inne på «mekke'n»?**

Greit, liker å skru, så det passa meg best. Praktisk arbeid er meg liksom.

- **Hva synes du om «mekke'n» som arbeidsrom?**

Ålreit. Det er varierte oppgaver, jeg lærer mange nye ting. Det hender andre tar verktøyet vårt, men det er blitt mye bedre. Rommet funker helt fint, men noen ganger kan det bli litt trangt, hvis vi har mange motorsykler der inne.

- **Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?**

Jeg liker sånn vi har det. Vi har en løs og rolig holdning. Og «slenge litt dritt» er helt greit, vi har mye naturlig skøyning på arbeidsplassen, det går an å spøke litt, særlig når det kommer nye inn, da blir det lettere å ta del!

- **Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?**

Det er gøy å få til nye ting! Det er spennende å se på innsiden av ting, se hvordan det henger sammen og fungerer, det er like viktig for meg som det å lære å skru.

- **Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?**

Jo mer jeg gjør det, jo mer ro får jeg. Jeg er ufør på grunn av angst og depresjon, så den roen gir meg glede.

- **Hva liker du best å holde på med inne på «mekker'n»?**

Det spiller ikke så stor rolle, bare jeg får skrudd så er jeg fornøyd!

- **Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?**

De er passe. Jeg klarer ikke fulltid likevel, så for meg er det perfekt. Rolig tempo også er godt for meg.

- **Har du gjort deg noen tanker rundt det at inne på «Tilja» så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?**

Det er fint med samarbeid. Siden jeg har vært her en stund så er det naturlig for meg å lære opp andre, eller slippe de nye til! Jeg vet at det å gjøre det selv, er det man lærer best av.

- **Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?**

Synes det har vært likt hele tida. Det nytter å si fra om en er uenig i noe, det er fint synes jeg.

Vedlegg 4: Komprimert intervju, en oppsummering

For å få en samlet oversikt over besvarelsene fra de semistrukturerte intervjuene jeg foretok, har jeg laget en skjematisk oversikt over oppsummeringen av resultatene, denne har jeg kalt **Fase 1**. Informantenes svar er samlet i kolonnene til høyre. For å finne ut hvilke ord og begreper som veide mest, har jeg talt hvor mange ganger de ble nevnt, slik fant jeg den samlede «kjerne» i resultatene i utdypingen i **Fase 2**, her trekkes de mest aktuelle besvarelsene frem i lys av min første problemstilling.

Fase 1: Oppsummering av sofasamtalene	
1. Sånn omtrent hvor lenge har du vært på Tilja?	Fra seks uker til seks år
2. Hvordan synes du det er å arbeide inne på «kreativen»/«snekker'n»/«mekke'n»?	Inspirerende, kjenner på likeverd, gøy men tapt seg, frustrerende og rotete, motiverende, kjenner på ro, fint når vi er få, koselig og greit, godt om vi er få, koselig, greit, liker praktisk arbeid
3. Hva synes du om «kreativen»/ «snekker'n»/ «mekke'n» som arbeidsrom?	Veldig bra, variert, god veiledning, rotete, blitt finere og finere, vakker beliggenhet, de frivillige er gull verd, litt rotete, blir sett, rotete, bra, ålreit, litt trangt, variert arbeid, lærer mye nytt der
4. Trives du best når det er rolig der inne, eller når det prates litt?	Begge deler, begge deler, rolig, rolig, begge deler, rolig, liker skøyning, da blir det lettere å ta del
5. Opplever du at det å skape/lage noe, gjør noe med deg, evt. på hvilken måte?	Indre ro, indre glede, moro, få til noe, ser bedre helhet enn detalj, mer positiv, ser meg selv bedre, tilfredsstillende, blir stolt av meg selv, blir bidragsyter, skaper relasjoner med andre, indre ro, meditativt, pause fra bekymring, tilstedeværelse i det skapende og meg selv, åpner sansene, glede, tilfredsstillende, mestringsfølelse, spennende å utforske ting
6. Kan du beskrive hvilke følelser du kjenner på når du lager noe?	Lykkefølelser, lett til sinns, positivitet, kreativitet, glad, ro, bedre selvfølelse, indre glede, ro, mestring, ønsker bekreftelse, god følelse, god følelse, ro, glede
7. Hva liker du best å holde på med inne på «kreativen»/«snekker'n»/«mekke'n»?	Forme, hele prosessen, gi tingene som gaver, å være til nytte med det jeg skaper/gjør, hjelpe andre, å gjøre flere ting samtidig, lage egne ting, mye forskjellig, variasjon, alt

8. Hva synes du om arbeidsøktene, både før og etter lunsj, er de for lange/korte/passe?	Fine økter og fleksible pauser, ønsker lengre dager, ønsker lengre dager, ønsker lengre dager, greit, fleksible pauser er bra, perfekt og rolig
9. Har du gjort deg noen tanker rundt det at på Tilja så samarbeider vi om produktene som lages, slik som at en begynner på noe og en annen fortsetter og en tredje fullfører produktet kanskje?	Samarbeid, fellesskap, god trening til samfunnet ellers, samarbeid, som et fornuftig samfunn, realiserer ting sammen, være med å påvirke/bidra, gir glede, positiv eierskapsfølelse, samarbeid, selger bedre, kjenner på eierskap til tingene laget i fellesskap, samarbeid, ting blir ferdigstilt og kan selges, fint, jeg lærer også bort til andre
10. Opplever du noen forskjell på hvordan du synes det er å holde på med skapende arbeid fra når du startet på Tilja, og til nå?	Blitt mer åpen for nye ting og tanker, bedre før enn nå, mer ro, mer selvtillit, bedre kjent med meg selv, litt tryggere i meg selv, slapper mer av, ser sammenhenger bedre, nytter å si fra om ting

Vedlegg 5: Tale til Tilja

Kjære Tilja!

Vi har alle ulike bakgrunner og ting som gjør oss karakteristiske. Med inspirasjon i dere og deres særegenheter, har det blitt utviklet «dekor», eller «buketter» på bordet, på et litt utradisjonelt vis. De fleste jeg har snakket med i det siste har blitt spurt om de kunne tenke seg å delta med noe som kan si noe om *hvem de er*. Julen er jo ofte en tid til ettertanke og jeg må si jeg kjenner på takknemlighet over å ha fått anledning til å delta her med dere i høst. Dere er spennende og unike alle sammen og det er det jeg hadde lyst til å få fram i dette prosjektet med dette bordet. Det er for å hedre dere. Her ligger mange spor av sterke ressurser, erkjennelser og kreative uttrykk. Samtidig som vi ser litt av hvem dere er, kan vi lese litt om hva dere opplever ved å være her. Det er et lite utvalg av sitater jeg har snappet opp under mitt opphold her på Tilja.

Tidligere har jeg laget et maleri som jeg har kalt for «En kunstners bukett». For litt siden så jeg på bildet og tenkte på oss på Tilja. I vasen er ulike pensler som kan illustrere ulike mennesketyper. Noen er harde, noen er godt brukt, noen er glatte, noen myke, noen er store og noen er små, noen er korte, noen er skinnende, noen er fargerike, mens noen er grå. Samlet så er de en flott bukett, de er avhengige av hverandre for å skape harmoni i bildet. I virkeligheten har penslene mine jobbet i felleskap og skapt variasjon i bildeuttrykkene, sammen har de skapt mange malerier.

Gjennom oppholdet mitt på Tilja har jeg fått øynene opp for symbolbruk til mine kunstneriske prosjekter, dette julebordet vi har mellom oss nå, er ett av dem. Jeg vil takke alle dere som har bidratt og engasjert dere i akkurat dette. Takk til ledelsen som har latt meg få dekorert julebordet med ny vri. Jeg vil at dere alle skal vite at jeg har satt enormt pris på å ha fått bli kjent med dere alle sammen. Jeg sitter igjen med mange fine minner, fra en spennende høst.

Møtet mitt med dere her på Tilja har betydd mer enn dere aner og jeg vil komme til å savne dere. Takk for tårer, klemmer, latter og gleden jeg har delt med dere. Takk for at jeg har fått tatt del i det skapende arbeidet med dere, det har vært lærerikt for forskeren i meg, men mest av alt givende å være her, som person, sammen med dere. Takk for deilige lunsjer, koselige turer og rørende sangstunder.

Vedlegg 6: Sitater benyttet i kunstinstallasjonen

Sitater til «Julebordet»

Når jeg velger ut sitater, velger jeg ut de som jeg tenker vil være oppbyggende og motiverende, fordi jeg ikke ønsker å ryste folk rundt julemiddagen. Jeg ønsker å røre ved hjertene til de som kommer, på en vennlig måte.

«Jeg kjenner på likeverd her inne, det gjør det lettere å skape noe»

«Vi har jo alle kreativitet i oss, og her trener vi på å bruke den. Det kan åpne for mye. Enten det er i snekkerverkstedet eller i keramikkverkstedet så kan det gi ringvirkninger, slik at en er kreativ på andre måter i livet også. Man kan bli mer kreativ i hvordan man lever livet sitt»

«Å gjøre ting en liker er så viktig. Å gjøre noe som kan gi en god følelse betyr mye for et menneske. Det er viktig å gjøre noe som gjør en glad – det er en døråpner!»

«Det kan være sunt at man gjør ting i fellesskap, slik er det jo i arbeidslivet også, så det er en fin trening»

«Jeg synes det er moro å få til noe! Før var jeg veldig pirkete, men nå slapper jeg mer av og tenker det er bra nok. Har lært meg å se mer helhet enn detaljer og har blitt flinkere til å se meg selv!»

«Jeg har lært at jeg kan mye. Når følelsene kommer innenfra gir det en større glede»

«Her kan vi utveksle erfaringer, være bidragsytere og bygge relasjoner, som er gode for meg!»

«Vi ER Tilja, alle sammen!»

«Her blir alle tatt på alvor!»

«Man blir sett her inne, for lager jeg noe så blir jeg sett, jeg kjenner at jeg trenger å bli sett»

«... det er godt å kjenne at jeg kan være «her og nå», slik at hjernen slipper å være alle andre steder i verden...»

«Sansene mine åpner seg mer. Jeg liker lukten av sagd tre, kjenne leira i hendene mine mens jeg gnir ut ujevnheter.. Jeg blir mer til stede i meg selv!»

«Når jeg har laget noe få jeg lyst til å vise det til hele verden!»

«Jeg liker å gjøre oppgaver jeg får beskjed om, jeg er ikke helt der at jeg lager ting av meg selv enda, men jeg er på vei!»

«Praktisk arbeid er meg liksom»

«Det er gøy å få til nye ting!»

«Jeg vet at det å gjøre det selv, er det man lærer best av»

«I stede for å bare ha fokus på å overleve, kan jeg nå ha fokus på kunsten, og det er jo en måte å overleve på det også, og det er jo bra!»

«Jeg kunne holdt på med dette hele tida jeg, jeg synes det er så gøy!»

«Jeg får så lyst til å gi det bort, for jeg synes det blir så fint! Jeg har blitt så glad i å gi bort for tida!»